

*”Vaaleihin mennessä voi kuitenkin niin paljon tapahtua, että
ennustaminen niiden tuloksesta lienee turhaa”* – Suomen
diplomaattiset suhteet Tšekkoslovakiaan 1945–1947

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Pro gradu -tutkielma

Iiro Oikarinen

21.5.2019

Sisällysluettelo

Johdanto.....	3
1. Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisten suhteet etenevät sodan varjosta – lähetystön perustamiseen 1945–1947.....	22
1.1. Suomi ja Tšekkoslovakia käynnistävät diplomaattiset suhteet ja Eduard Palinin valinta.....	23
1.2. Palinin katsaus Tšekkoslovakian demokratiaan ja hänen slaavikuvansa	38
2. Tšekkoslovakian ilmapiiri käy levottomammaksi ja valtion liikkumatila kaventuu	52
2.1. Tšekkoslovakiassa poliittiset jännitteet kasvavat	54
2.2. Suunnitelmatalous, sekä Suomen ja Tšekkoslovakian kaupalliset suhteet	75
Loppulause	81
Lähdeluettelo	85

Johdanto

Aiheen merkitys

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin Suomen diplomaattisia suhteita Tšekkoslovakiaan vuosina 1945–1947. Tutkimukseni ajanjakso muodostaa jännittävän ja kiinnostavan kokonaisuuden Suomen ja Tšekkoslovakian välisissä suhteissa. Tšekkoslovakiassa helmikuussa 1948 toteutettiin kommunistien vallankaappaus ja Stalin halusi Suomen tekevän YYA-sopimuksen¹. Nämä tapahtumat käynnistivät Suomessa ja muualla huhut siitä, että Suomi olisi seuraavana kaappausvuorossa viimeisenä Neuvostoliiton eurooppalaiseen vaikutuspiiriin kuuluneista maista. Suomen sisäpoliittisessa kehityksessä on nähtävillä yhtäläisyyksiä Tšekkoslovakian kanssa, olihan Suomessa innokas kommunistinen puolue, joka havitteli vallanottoa enemmän innolla, kun realismilla ja vailla Neuvostoliiton tukea.² Keväällä 1948 Suomessakin poliittinen johto retoriikassa useaan otteeseen viittasi Tšekkoslovakian tapahtumiin, esimerkiksi sodan jälkeinen Suomen presidentti ja ulkopolitiikan johtohahmo J.K. Paasikivi lausui: *”Me emme ole tšekkejä”*. Suomessa Tšekkoslovakian vallankaappaus herätti huomiota ja Paasikivi palasi vielä kesäkuussa 1948 näiden valtioiden sisäisen kehityksen eroihin. Monet aikalaiset tarkkailijat ihmettelivät Suomen poikkeavuutta ja saamaa erikoiskohtelua muista Neuvostoliiton satelliittivaltioista.³

Tämä tutkimus tuo yhden näkökulman, mutta tuoreen näkökulman laajaan tutkimuskenttään. Näiden valtioiden diplomaattisia tutkimuksia ei ole tehty. Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton intressit johtivat kylmän sodan ilmapiiriin, pelon aikakauteen, jolloin niiden keskinäisillä suhteilla oli vaikutusta Suomen suhteisiin Tšekkoslovakiaan. Diplomatia on valtion kansainvälisten suhteiden hoitamisen taitoa ja tämän taidon soveltamista vallitseviin olosuhteisiin ja vaihteleviin tilanteisiin.⁴ Suomen lähettiläänä työskennellyt Eduard Palin toimi tehtävässä ulkoasiainhallinnon alaisuudessa. Hänen lähettämänsä raporttien sisältö on yksi tutkimukseni keskeisimpiä

¹ Suomen osalta sopimus ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja avunannosta allekirjoitettiin 6.4.1948. Rentola 2016, 171.

² Larmola 1994, 212.

³ Jussila 1990, 9–10.

⁴ Hakovirta 2012, 106.

kohteita. Raportit saattoivat sisältää Palinin omia mielikuvia, asenteita ja pelkoja kohdemaata ja sen kehitystä kohtaan.

Henkilökohtainen kiinnostukseni Tšekkoslovakiaa kohtaan on alun perin kirjallisuudesta lähtevä. 1900-luvun omaperäisimpiin kirjailijoihin kuulunut Franz Kafka (1883–1924), jonka teokset löydettiin vasta II maailman sodan jälkeen, hänen merkitystään voidaan verrata Shakespeareen ja Danteen 1900-luvulla. Aikanaan hän julkaisi suppean tuotannon ja pyysi polttamaan kirjallisen jäämistönsä, toimi sosiaalisen vakuutuslaitoksen virkamiehenä ja kirjoitti öisin. Vaikka hänen tuotantoaan on luettu eri tulkinnoin, esimerkiksi uskonnollisesta, psykoanalyttisesta, allegorisista lähtökohdista käsin, sekä profetiaalisina ennusteina, kaikki nämä tulkinnat jäävät myös epäonnistuneiksi. Kaiken pohjalla häneen teoksissaan jää elämän käsittämättömyys. niin kuin Kafka itse kirjoitti: *”Elämän liukuhihna kantaa jonnekin – ei tiedä minne. Ihminen on enemmän asia, esine – kuin elävä olento.”* Vakavista aiheista huolimatta Kafkalla on mukana omalaatuista huumoria.⁵ Tšekkoslovakiassa voitiin nähdä myös absurdejakin piirteitä, sillä kontrastit olivat isot. Uuden sodan uhka, yhteiskunnan yhä levottomammaksi käynyt ilmapiiri, diplomaattiset päivälliset ja Palinin omat asenteet ja mielikuvat, joissa hän pyrki loogisesti selvittämään kehitystä Suomeen.

Kansainväliset suhteet ovat muuttuneet kylmän sodan päättymisen jälkeen. Silti tutkimukseeni liittyvät teemat, kuten kysymykset demokratiasta, luotettavasta informaatiosta ja suurvaltojen ja pienempien valtioiden välisistä suhteista ovat edelleen ajankohtaisia ja siten myös ulkopolitiikan keskiössä. Suomen ulkopolitiikan instituution yksi peruskivijalka on edelleen diplomaattinen toiminta. Kansainvälisten suhteiden osalta tulevaisuus on aina epävarma, sen saattoi myös Eduard Palin havaita.

Tutkimustehtävä

Tämän pro gradu -tutkielman keskeisimpänä tavoitteena on selvittää Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisten suhteiden rakentuminen vuosina 1945–1947. Olen valinnut kolme pääkysymystä, joista osaan liittyy myös pääkysymystä tarkentavia alakysymyksiä. Itse käsittelyluvut sisältävät apukysymyksiä, jotka tukevat ja ohjaavat tutkimusta. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

⁵ Laitinen 1999, 5–20.

- 1) Miten Suomen ja Tšekkoslovakian väliset suhteet käynnistyivät? Oliko haasteita suhteiden käynnistymisessä? Miksi Eduard Palin valittiin lähettilääksi?
- 2) Mitä teemoja tai asiakokonaisuuksia Eduard Palin raporteissa käsitteli? Miksi Palin keskittyi tiettyihin asiakokonaisuuksiin? Millainen käyttöarvo mahdollisesti raporteilla oli?
- 3) Miten lähettilään Eduard Palinin mielikuvat vaikuttivat raporttien sisältöön? Muuttuivatko mielikuvat?

Asia-, Aika- ja aluerajaukset

Tutkimuksessani on tiettyjä rajoituksia, jotka kohdistuvat joko aineistoon tai tutkimuksessa käsiteltyihin asiakokonaisuuksiin. Aineistoni koostuu asiakirjoista, diplomaattisista raporteista ja sähkeistä, jotka olivat Suomen edustajien laatimia, joiden avulla näiden suhteiden edistämistä voi seurata. Aineistoa esittelen tarkemmin lähteet osiossa.

Tutkimukseni asiarajauksena on näkökulman pitäminen Suomen diplomaattisissa suhteissa Tšekkoslovakiaan. Tämä tuo toisaalta yksipuolisen kuvan, mutta työn kysymyksen asettelun kannalta se on loogista, sillä niin voidaan Suomen intressejä Tšekkoslovakiaan tutkia analyyttisemmin. Rajoituksen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi Tšekkoslovakian lähetystön tutkiminen Helsingissä, sekä esimerkiksi Suomen ulkoasiainhallinnon edustajiston tutkiminen Suomessa. Tutkimuksen kohteena ei kuitenkaan ole esimerkiksi Suomen sisäpoliittinen tilanne, vaikka se osaltaan tuokin näiden valtioiden suhteiden tutkimiseen oman kontekstinsa. Aineistoni rajoitukset koostuvat suomen kielisistä lähteistä, joten varsinaisesti kielen kannalta ei ole ongelmia.

Tutkimukseni ajallisen rajauksena olen asettanut Suomen ja Tšekkoslovakian välisten suhteiden tutkimisessa vuosiin 1945–1947. Tämä ajanjakso muodostaa ehjän kokonaisuuden. Kansainvälinen tilanne luo osaltaan kontekstin tuolle ajanjaksolle, sillä Suomen ja Tšekkoslovakian suhteita aloitetaan käynnistämään sodan jälkeen. Kesän ja syksyn 1947 aikana Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen väliset intressit olivat kiristyneet, joka osaltaan asettaa haasteensa myös näiden valtioiden keskinäisille suhteille, tästä oli

esimerkkinä Marshall lainaohjelma ja Kominform perustamiskokous, joka leimattiin lännessä Kominternin uudelleen käynnistämiseksi, vaikka sitä ei ollut lakkautettu missään vaiheessa⁶.

Syksyn 1947 osalta tutkimukseni näkökulma rajoittuu Eduard Palinin raportteihin. Tutkimukseni ulkopuolelle jäävät tärkeät murrokset näissä diplomaattisissa suhteissa, kuten Tšekkoslovakian helmikuun kommunistien vallankaappaus, sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisten YYA-sopimusten tekeminen 1948. Nämä ovat suuria teemoja, joiden käsittelyyn tämän tutkimuksen osalta ei ole työn ekonomian kannalta mahdollista. Syksyn 1947 seuraaminen antaa perspektiiviä kevään tapahtumiin. Sen lisäksi syksy näyttäytyi myös Suomenkin osalta käänteentekevä, sillä vielä Kominformin kokouksessa Puolassa syyskuussa Suomi oli laskettu kuuluvaksi Andrei Ždanovin mielipiteiden perusteella valtioksi, joka on matkalla kohti kansandemokratiaa. Joulukuussa 1947 kunnallisvaaleissa Suomen SKDL menettivät kannatuksensa.⁷ Syksy oli myös Suomen näkökulmasta kriittistä ja jopa käänteentekevää aikaa, vaikka rauhansopimus ratifioitiin Suomen osalta, niin SKP:n ja SKDL tähtäsivät syksyn kunnallisvaaleihin ja seuraavan vuoden eduskuntavaaleihin, eikä Neuvostoliiton intresseistä Suomea kohtaan voinut olla varma.⁸

Tutkimukseni alueellinen rajausta kohdistuu Suomen diplomatian toimintaan. Ensimmäisessä käsittelyluvun diplomaattiset asiakirjat ja raportit ovat peräisin esimerkiksi Tukholmasta, joiden kautta Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisia suhteita pyrittiin edistämään. Suomen lähetystön aloitettua toimintansa Prahassa, tutkimukseni alueellinen rajausta keskittyy yhä tiiviimmin kohdemaan tapahtumiin ja siinä ennen kaikkea keskisin merkitys on Tšekkoslovakian pääkaupungilla Prahalla. Aineisto määrittelee pitkälti tutkimukseni alueellista rajausta. Tutkimani aineiston ulkopuolelle jäävät siten esimerkiksi Suomen ulkoasiainhallinnon toiminta Helsingissä. Raportit lähetetään Prahasta, joten kaupunki saattaa saada suhteellisen suuren merkityksen Tšekkoslovakian muihin alueisiin nähden. Toisaalta Praha pääkaupunkina myös on diplomatian, talouden, politiikan ja kulttuurillisen toiminnan keskus.

⁶ Jussila 1990, 177–178.

⁷ Nevakivi 1995, 244–245.

⁸ Jussila 1990, 176–177.

Käsitteet ja niiden määrittely

Tutkimukseni kannalta keskeisimpiä käsitteitä on ymmärtää Suomen ulkosuhteiden hoitoon liittyviä instituutioita ja niiden tehtäviä. Tämän lisäksi aikakauden diplomatiaa lähestyn diplomatian liitettyjen tehtävien ja käsitteiden kautta, jotka ovat aikakaudesta riippumattomia. Kolmantena käsitteinä määrittelen lyhyesti muutamia aineistossa esiintyviä käsitteitä, joilla on ollut aikakaudelle poliittinen, ideologinen merkitys. Yksi tämän tutkimuksen haasteita on käsitteiden määrittely, sillä aineistosta voidaan johtaa vääranlaisia tulkintoja, joilla vedetään yhtäläisyyksiä Suomen ja Tšekkoslovakian yhteiskunnallisia ja poliittisia instituutioita keskenään, sekä saatetaan jotkin käsitteet ja poliittiset ja ideologiset termistöt voidaan ymmärtää aikakauden näkökulmasta väärin.

Suomen ulkoasiainhallinto vastasi Suomen ulkopoliitikasta toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina. Suomen ulkopoliitiikan linjauksesta vastasi ensisijaisesti presidentti J.K. Paasikivi, yhdessä ulkoministeri Carl Enckellin ja ulkoasiainministeriön kanssa. Suomen ulkomaanlähetystön edustaja Eduard Palin Tšekkoslovakiassa toimi ulkoasiainministeriön alaisena. Suomen ulkomaanlähetystöjen tehtävänä oli antaa tukea ulkopoliittisissa päätöksissä Suomen ulkopoliitikalle.⁹ Suomen ulkomaiden lähetystöjen tehtävät oli määritelty 1920–30-lukujen aikana. Tehtäviin kuuluivat diplomaattisten suhteiden edistäminen, raporttien laatiminen, sekä tarjota apua kohdemaassa oleville suomalaisille¹⁰. Yksityiskohtaisempia tavoitteita ja ohjeita Eduard Palinin tehtäviin liittyen käsittelen tutkimukseni pääluvuissa.

Ulkoasiainhallintoa pyrittiin uudistamaan ja organisoimaan uudelleen sodan jälkeen määrätietoisemmin. Nämä muutokset toimenpantiin vuosina 1947–1954. Tutkimukseni kannalta suurin osa asetuksista astuivat voimaan vasta tutkimani ajanjakson jälkeen, joten niillä ei ainakaan virallisesti ole vaikutusta Eduard Palinin toimintaan Prahassa. Kansainvälisten suhteiden painoarvo ja merkitys kasvoivat sodan jälkeisinä vuosina. Tavoitteena oli solmia suhteita niihin valtioihin, joihin sota oli suhteet katkaissut.¹¹

⁹ Nevakivi 1988, 211, 217, 222.

¹⁰ Nevakivi 1988, 125–126.

¹¹ Nevakivi 1988, 249.

Kaiken kaikkiaan Suomen ulkoasiainhallinto oli vielä sodan jälkeen murroksessa, ja ulkoministeriön ja ulkoedustajiston suhdeluku oli epätasainen.¹²

Tässä tutkimuksessa käsittelen diplomatiaa, joten on syytä lyhyesti avata mitä diplomatialla tutkimuksen kannalta tarkoitan. Diplomatia voidaan yksinkertaistaen ymmärtää kahden valtion väliseksi viestinnäksi ja kommunikaatioksi, jota valtiot harjoittavat edustajiensa toimesta. Nykyisen diplomatian piirteitä voidaan löytää jo antiikin Kreikasta alkaen, mutta varsinaisesti Westfalenin rauha v. 1648 ja Wienin kongressi v. 1815 tarkensivat diplomatiaan liittyviä periaatteita ja toimintatapoja. Valtiot pyrkivät diplomatialla yleensä varjelemaan kansallisia etuja, liittyivät ne sitten turvallisuuteen, yleispoliittisiin suhteisiin tai talouteen.¹³ Nykyisin Suomen ulkoasiainministeriö määrittelee ulkoasiainhallinnon edustajiston keskeisimmiksi tehtäviksi turvallisen ja ennustettavan tulevaisuuden rakentamisen. Ulkoasiainministeriön mukaan edustajiston tehtävää säätelevät kansainväliset lait, mutta edustajistolla voi olla erilaisia erityistehtäviä kohdemaissa.¹⁴ Tietyt lainalaisuudet ja periaatteet ovat olemassa, kustakin aikakaudesta riippumatta. Kahden valtion väliset diplomaattiset suhteet eivät ole stabiilit, vaan niihin vaikuttavat kunkin aikakauden suurvaltojen väliset voimapolitiittiset suhteet, eivätkä valtioiden väliset suhteet ole välttämättä tasavertaisia¹⁵. Tässä tapauksessa Suomen ja Tšekkoslovakian välisiin keskinäisiin suhteisiin vaikutti Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen keskinäiset suhteet.¹⁶

Suvereenisuus on käsite, joka ei sinänsä esiinny aineistossani. Suvereenisuus ja valtioiden itsemääräämisoikeuksiin liittyvät käsitteet voidaan ymmärtää siten, että niillä on ollut merkitystä tutkimani aikakauden kontekstissa. Suvereniteetti ja kansojen itsemääräämisoikeus määrittäytyvätkin kulloisenkin aikakauden kontekstista käsin, niiden pohjalla voivat olla suurvaltojen keskinäiset sopimukset tai kansainväliset lait¹⁷.

Ystävyyssliitto ja Ystävyy-, yhteistyö-, ja avunantosopimus ovat keskeisiä sopimuksia tutkimukseni valtioiden välisten suhteiden kannalta. Ystävyyssliitto oli Tšekkoslovakian

¹² Vuonna 1947 ulkoasiainministeriön ja ulkomaanedustajiston suhdeluku oli 41:39. Vuonna 1938 suhdeluku oli ollut 31:54. Nevakivi 1988, 298.

¹³ Suomen liikkumavara 2011, 13–16.

¹⁴ <https://um.fi/edustustot> (Luettu 15.5.2019)

¹⁵ Salo 2004, 12.

¹⁶ Larmola 1994, 215.

¹⁷ Krasner 2001, 21.

presidentin Edward Benešin solmima sopimus Josef Stalinin kanssa 12.12.1943. Sopimuksen teon selittävinä tekijöinä voidaan nähdä, presidentti Benešin pettymys länsivaltoja kohtaan 1930-luvulla. Vaikka ulkovallat, esimerkiksi Iso-Britannia varoittelikin Benešiä sopimuksen vaikutuksista, niin hän ei välttämättä halunnut ymmärtää sopimuksen vakavuutta. Neuvotteluihin osallistuivat Moskovassa Josef Stalin, Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatšeslav Molotov, sekä Tšekkoslovakian kommunistisen puolueen johto, joka oli paennut sotaa pakoon sinne. Sopimuksesta muotoutui Tšekkoslovakialle kohtalokas, sillä sopimuksen turvin Neuvostoliitto rajoitti Tšekkoslovakiaan kansainvälistä liikkumatilaa.¹⁸ Suomen näkökulmasta YYA-sopimus muodostui viimeistään ajankohtaiseksi keväällä 1948, jolloin Neuvostoliitto pyrki tiivistämään J. Stalin ja J.K. Paasikivi neuvottelivat sopimuksen sisällöstä, erimielisyyttä esiintyi näkemysten välillä siitä, kuinka sitovaksi puolustusdoktriinit tehtiin.¹⁹

Komintern oli Neuvostovenäjän kommunistisen puolueen perustama yhteisöjärjestö, johon muut kansainväliset kommunistiset puolueet liittyivät, sitä organisoitiin kuitenkin Moskovasta. Ensimmäinen Komintern oli toiminnassa vuosien 1919–1943 välisenä aikana, jonka jälkeen Stalin lakkautti sen.²⁰ Komintern kuitenkin käynnistettiin uudelleen syyskuussa 1947, se oli Neuvostoliiton vastatoimi Yhdysvaltojen toimia vastaan. Samalla se oli Neuvostoliiton pyrkimyksenä tiivistää omaa etupiiriään ja viesti muun muassa Tšekkoslovakialle, ettei omia teitä sosialismiin enää sallittaisiin.²¹

Tutkimustilanne

Suomen ja Tšekkoslovakian välisiä diplomaattisia suhteita ei ole tutkittu sodan jälkeisinä vuosina. Siltä osin tämä tutkimus on ainutlaatuinen. Akateemisessa tutkimuksessa on käsitelty sodan jälkeisiä vuosia laajalti, joissa kohteena on ollut Suomen sisäpolitiikan kehitys nk. Vaaran vuodet tai YYA-sopimus.²² Vaaran vuosien käsite on osaltaan

¹⁸ Larmola 1994, 215–216.

¹⁹ Rentola 2016, 157.

²⁰ McDermott & Agnew 1997, introduction.

²¹ Pechatnov 2010, 104–105; Larmola 1994, 218.

²² Näistä teemoista keskeisimpiä tutkimuksia ovat Jukka Nevakiven seuraavat tutkimukset: Maanlaista diplomatiaa vuosilta 1944–1948, jolloin kylmä sota teki tuloaan Pohjolaan, 1983; Ždanov Suomessa: miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu, 1995; Paasikiven hirmuiset vuodet: 1944–1948. Kimmo Rentola:

herättänyt runsaasti keskustelua Suomen sisäpolitiikan tutkimuksessa²³. Edellä mainitut tutkimukset tarjoavat taustan tälle tutkimukselle. Kansainvälisten suhteiden näkökulmasta Suomen suhteita sodan jälkeisinä vuosina on tutkittu diplomatian näkökulmasta osaltaan muihin pohjoismaihin, Neuvostoliittoon, Yhdysvaltoihin ja Saksaan, sekä myös muihin satelliittivaltioihin²⁴. Voi ihmetellä, miksei Suomen ja Tšekkoslovakian välisiä diplomaattisia tutkimuksia ei ole aikaisemmin tehty, sillä tarjoaahan aikakauden kontekstin, sekä valtioiden jonkinasteinen sisäpoliittinen samanlaisuus runsaasti aihetta, Neuvostoliiton etupiirin laskettaviksi valtioiksi erilaisille tutkimusnäkökulmille. Diplomaattisen aineiston näkökulmasta Suomen suhteita entisiin Neuvostoliiton satelliittivaltioihin on voitu tehdä vasta vuoden 1991 jälkeen, jolloin runsaasti arkistoja oli mahdollisuutta vasta hyödyntää.

Vaikka perustutkimusta Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisista suhteista ei ole tehty. Niin silti tutkimukselleni voin löytää tärkeitä artikkeleita ja julkaisuja, joissa on käsitelty Eduard Palinin toimintaa, Suomen ulkoasiainhallinnon historiaa, mielikuvien vaikutusta diplomatiaan, slaavilaisuutta, kylmän sodan ajan historiaa ja Tšekkoslovakian sisä- ja ulkopoliittikkaa.

Eduard Palinin toimintaa Bukarestissa on käsitellyt KARI ALENIUS artikkelissa: *"An Excellent friend afflicted with internal difficulties: The Image of Romania Conveyed by the Finnish Embassy in Bucharest, 1939-1945"* (2011). Artikkelissa käsitellään Suomen ja Romanian sodan aikaisia suhteita, sekä sitä, miten diplomaatin mielikuvilla voi olla vaikutusta maiden poliittisiin keskinäisiin suhteisiin. Myös PETTERI MERTALAN väitöskirja; *Kuvalla voi olla merkitystä, Suomen ja Espanjan väliset suhteet vuosina 1917–1946* (2011) asettuu luontevaksi vertailu kohteeksi. Mertala käyttää diplomaattista materiaalia aineistona, sekä hyödyntää kuvatutkimusta metodina. Sen

Niin kylmää että polttaa, 1995 ja Mikko Majander: Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–51, 2004.

²³ Vaaran vuodet on osaltaan historianpolitiikan käsite, joka vakiintui 1950- luvulla Lauri Hyvämäen teesiksi kuvaamaan vuosia 1944–1948, jolloin Suomen sisäpolitiikan ja kommunistien valtapyrkimyksiä pyrittiin selittämään kohtuuttoman dramaattisesti. Tämän jälkeen teesi on saanut monipuolisempaa tarkastelua ja arviointia. Historian tutkijat ovat tarkastelleet Suomea laajemmin muiden Itä- Euroopan ja Keski- Euroopan kontekstissa. Majander 2004, 1-2.

²⁴ Näistä esimerkkeinä Mikko Majander 2004: Pohjoismaa vai kansandemokratia?; Hanhimäki Jussi 1996; Rinnakkaiseloja patoamassa. Yhdysvallat ja Paasikiven linja 1948- 1956. Hentilä Seppo: Kaksi Saksaa ja Suomi. Saksan- kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena 2003; Sarasmon- Autio Sari & Miklossyn Katalin 2011: Reassessing Cold War Europe.

lisäksi tutkimus asettuu ajallisesti hyvän kontekstin omalle tutkimukselleni, sekä kuvaa kahden valtion välisiä suhteita, joilla ei välttämättä ole liikaa yhteistä historiaa tai maantieteellisiä yhtäläisyyksiä. Slaavilaisuutta ja kuvatutkimusta on käsitellyt VIRPI KIVIOJA teoksellaan: *Ristiriitainen ryssä, Venäläinen kansanluonne, rotu ja viholliskuva suomalaisissa ja saksalaisissa maantieteen kouluoppikirjoissa 1933–1944* (2016). Teos on erittäin hyödyllinen, kun pyritään ymmärtämään slaavilaisuuteen liitettyjä kollektiivisia mielikuvia, sekä sitä, miten historiassa näitä kuvia on Suomessa tuotettu.

Suomen ulkoasiainhallinnon historian kannalta ja instituution historian kannalta keskeisiä tämän työn kannalta ovat JUKKA NEVAKIVEN: *Ulkoasiainhallinnon historia* (1988), sekä JUSSI NUIRTEVAN ja TUIRE RAITION: *Ulkoasiainhallinnon Matrikkeli 1 (1918-1993)*. Suomen asemaa kansainvälisten suhteiden ja sisäpolitiikan historiaa tämän työnkannalta hyödyllinen on MIKKO MAJANDERIN tutkimus, jossa käsitellään Suomen sisäpolitiikkaa, sekä sosiaalidemokraattisen puolueen ja kommunismin välistä suhdetta. Myös KIMMO RENTOLAN teos: *Stalin ja Suomen kohtalo* (2016) on hyödyllinen. TUOMO POLVISEN: *J.K. PAASIKIVEN elämänkerta* (1999) on myös valaiseva tämän työn kannalta Paasikiven hallintotapaan, sekä siihen miten kansainvälinen kehitys oli vaikuttamassa Suomen ulkopolitiikkaan. Myös OSMO JUSSILAN teos *Suomen tie 1944- 1948* on tärkeä tämän tutkimuksen Suomen yhteiskunnan peilaamisen kannalta.

Tuoreempi artikkelikokoelma Suomen ulkopolitiikan historiasta on ERKKA RAILION ja VILLE LAAMASEN: *Suomi muuttuvassa maailmassa, Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa* (2010), jossa eri tutkijat ovat valaisseet Suomen historian kipukohtia eri aikakausina. Kylmän sodan osalta yksi kattavampia teoksia on MELVYN P. LEFFLERIN ja ODD ARNE WESTADIN toimittama: *The Cold War I* (2011), jossa on lukuisia artikkeleita tämän tutkimuksen kannalta, jotka ovat hyödyllisiä. Stalinin ajan politiikkaa, sekä siihen liittyviä ideologioiden kannalta seuraavat teokset ovat hyödyllisiä.

Tutkimuksessani joudun jättämään tšekin kielellä kirjoitetun aineiston pois. Kuitenkin englannin kielellä on tehty tutkimuksia, joissa käsitellään Tšekkoslovakian sisä- ja ulkopolitiikkaa. Tutkimukseni kohteena on ollut kollektiivinen trauma Tšekkoslovakian historiassa, joten vielä ainakin 2000-luvulle saakka maan tapahtumien historian

ymmärtäminen on ollut arka aihe, sillä kommunistien valtaannousu jakoi maan kahtia²⁵. Suomessa Tšekkoslovakian geopolitiittista asemaa on luultavammin perusteellisimmin tutkinut HEIKKI LARMOLA, jonka laaja väitöskirja: *The "Czechoslovak Path": A Communist route to power monopoly in 1943–1948 within the framework of "mittleuropa", great power setting, and the soviet sphere of interests* (2003) hyödynnän tutkimuksessani. Hänen ansioksi voi laskea sen, että siinä hyödynnetään tšekin kielistä aineistoa monipuolisesti. Toisaalta tutkimus on herättänyt kritiikkiä liiallisen aineiston ja materiaalin perusteella²⁶. Tämän lisäksi hänen artikkelinsa on myös hyödyllinen tämän tutkimuksen kannalta²⁷. Tšekkoslovakian sisäpolitiikkaan seuraavat teokset antavat perspektiiviä; Jaroslav Krejci: *Czechoslovakia at the crossroads of European history* (1990) ja saman tekijän yhdessä Pavel Machonin kanssa tekemä tutkimus *Czechoslovakia 1918–92* (1996), näiden lisäksi Hans Rennerin *A history of Czechoslovakia since 1945* (1989).

Yksi kansainvälisten suhteiden klassikko ja perusteoksia on PIERRE RENOUVININ ja JEAN-BAPRISTE DUROSELLEN teos,²⁸ joka on kansainvälisen suhteiden tutkimuksen klassikko. Siinä tuodaan esille diplomatian ja kansainvälisten suhteisiin vaikuttavat syvemmät rakenteet. Sen lisäksi JUKKA NEVAKIVEN, SEPPO HENTILÄN ja LAURI HAATAJAN teos, *Poliittinen historia johdatus tutkimukseen* (1993) hyödynnän kansainvälisten suhteiden ymmärtämisessä. Diplomatian ja ulkopolitiikan perusperiaatteiden ymmärtämisessä HARTO HAKOVIRAN: *Maailmanpolitiikka, teoria ja todellisuus* (2012) on hyödyllinen.

Tutkielman rakenne

Tutkimukseni kattaa vuodet 1945–1947 Suomen ja Tšekkoslovakian keskinäisten diplomaattisten suhteiden osalta. Tutkimukseni rakenne noudattaa kronologista jakoa. Valitsin tämän lähestymistavan, koska se määrittää tutkimukselleni luontevan alun ja päätepisteen. Tutkimukseni jakautuu kahteen päälukuun. Päälukujen ajanjakson yhteydessä käsittelen sellaista vaihetta suhteiden historiassa, jolloin tiettyjä muutoksia tai murroksia joko Suomen ja Tšekkoslovakian suhteissa tai Tšekkoslovakian

²⁵ Larmola 2003, 11.

²⁶ Majander 2004, 83.

²⁷ Larmola 1994.

²⁸ Duroselle- Renouvin 1967

yhteiskunnallisessa kehityksessä tapahtuu. Tämä myötäilee osaltaan asiakirjojen ja aineiston sisältöä. Usein painotus on tässä tapauksessa Tšekkoslovakian näkökulmasta erilaisista poliittisista tai yhteiskunnallisista muutoksista.

Ensimmäisessä pääluvussa tutkin Suomen ja Tšekkoslovakian suhteiden muodostumista vuosina 1945–1947, sekä lähetystön toiminnan käynnistymistä syksyllä 1947. Painotus on Suomen ja Tšekkoslovakian osalta diplomaattisten suhteiden lähentymistä, näiden valtioiden keskinäisten suhteiden käynnistymistä, sekä sitä miksi Palin valittiin lähettilääksi. Ensimmäisessä pääluvussa myös keskityn siihen, mitä Palin alkuun Tšekkoslovakiasta raportoi, sekä hänen mielikuviinsa kohdemaasta.

Toisessa pääluvussa tutkimukseni kohteena on Palinin Tšekkoslovakian politiikan seuraamisen syventyminen. Tässä pääluvussa tarkastelen sitä, mihin asiakokonaisuuksiin Palin keskittyi, miten mielikuvat muuttuivat, sekä Suomen ja Tšekkoslovakian taloudelliset suhteet.

Lähteet ja menetelmät

Päälähteeni ovat ulkoministeriön asiakirjalähteet, jotka sijaitsevat Ulkoministerin arkistossa Helsingissä. Asiakirjalähteisiin kuuluvat erilaiset muistiot, sähkökirjeet, kirjeet ja raportit. Tärkeimmät lähteet tutkimukseni kannalta ovat va. asiainhoitajan ja lähettiläänä tuottamat raportit sekä lähetystön ja ulkoasiainministeriön kesken käyty kirjeenvaihto. Raportit ja kirjeet sisältävät arvioita Tšekkoslovakian sisäpoliittisesta tilanteesta, ulkopoliitikasta ja kauppapolitiikasta, sekä Suomen ja Tšekkoslovakian välisistä suhteista. Arkistot ovat osaltaan vähäisiä Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisten lähentymisen yhteydessä, vaikka aukkoja aineistossa on, niin silti voidaan muodostaa aineiston pohjalta mahdollisesti riittävä kuva diplomaattisten suhteiden käynnistymisestä. Suhteiden käynnistymisen jälkeen, lähetystön perustamisen yhteydessä arkistot ovat kattavat.

Tutkimukseni aineisto pohjautuu pääosin lähettiläänä työskennelleen Eduard Palin raportointiin Tšekkoslovakiassa. Lähetystön työntekijöiden tarkasta määrästä ei ole tietoa, mutta lähettilään lisäksi lähetystössä työskenteli asiainhoitaja, joka hoiti tehtävää, jos Eduard Palin ei ollut käytettävissä esimerkiksi sairastumisen tai lomalla ollessaan. Mutta tutkimani ajanjakson aikana Palin vastasi kaikesta sisällöstä. Raportteja kertyi kaiken kaikkiaan 13, sisällöltään ne vaihtelivat noin 1–6 sivuun.

Lähettilään ja asiainhoitajan välinen suhde oli usein suhteellisen hierarkkinen, joka osaltaan noudatti vielä Suomen lähetystöjen käytäntöjä 1920-luvulta. Asiainhoitajalla ei ollut välttämättä mahdollisuutta päästä korkeampien virkamiesten ja poliitikkojen puheille, näin ollen hänen käyttönsä edustajistossa oli usein toissijaiset tehtävät. Lähetystöjen henkilömäärät vaihtelivat lähetystöjen laajuuden mukaan.²⁹ Kari Aleniuksen mukaan esimerkiksi Bukarestissa työskenteli lähettilään ja asiainhoitajan lisäksi yksi assistentti, jonka tehtävänä oli usein kerätä aineistoa, luoda suhteita ja osaltaan vaikuttaa raporttien sisältöön.³⁰ Raporteissa ei kuitenkaan tuoda esille työnjakoa.

Tšekkoslovakiasta lähetetyt raportit oli tarkoitettu ulkoasiainhallinnon käyttöön. Ulkoasiainhallinnolle raportit tarjosivat ulkopoliittista tukea. Raportit oli tarkoitettu Suomen ulkopoliittisen johdon luettavaksi. Tämä tarkoitti sitä, että aineisto jaettiin säännöllisesti tasavallan presidentille, pääministerille, ulkoasiainministerille, ministeriön kansliapäällikölle ja asianomaisille osastopäälliköille. Tämän valikoidun jaon lisäksi niitä jaettiin ulkoministerille tai jollekin virkamiehelle osoitettuja henkilökohtaisia tiedotuskirjeitä. Raportit myös vuodesta 1920 lähtien oli luokiteltu salaisuusasteen mukaan salaisiksi tai luottamuksellisiksi. Raporttien ohjeet olivat peräisin 1920- ja 1930-luvulta. Raporttien tyyliin kuuluu usein se, että niissä käsitellään yhdenmukaisten raporttikaavakkeiden mukaisia asioita. Tämä tarkoitti sitä, että yhtä asiaa tai teemaa käsiteltiin yksittäisessä raportissa. Raportit oli myös numeroitu.³¹ Diplomatian virallinen kieli oli ranska, tapaamiset usein käytiin ranskaksi tai sitten paikalla oli tulkki.

Eduard Palin (1891–1969) oli kokenut diplomaatti, jonka tausta oli yläluokkainen³². Hän oli ollut ulkoasiainministeriön palveluksessa vuodesta 1918 alkaen ja kokemusta hänellä oli kertynyt ennen Prahaan tuloa niin ulkomaanlähetystöissä työskentelystä eri tehtävissä ja eri puolilla Eurooppaa, kuin myös ulkoasiainministeriön tehtävissä Suomessa. Eri tehtävissä hän oli toiminut esimerkiksi Tukholmassa, Oslolla, Pariisissa, Berliinissä, Kööpenhaminassa, sekä lähettiläänä Riassa ja Kaunasissa v. 1933–1940,

²⁹ Nevakivi 1988, 191–192.

³⁰ Alenius 2011, 22.

³¹ Nevakivi 1988, 125–126.

³² Eduard Palinin isä oli vht. senaattori, salaneuvos Hjalmar Palin ja äiti vapaaherratar Linnea Eugenie Hisinger. Palinin perhe oli ruotsinkielinen. Palin oli koulutukselta oikeustieteiden tohtori (valmistunut 1917). Ulkoasiainhallinnon matrikkeli 2 1996, 86.

tämän jälkeen Bukarestissa ja Belgradissa 1941–1945, tämän jälkeen hän siirtyi Prahaan.³³ Lähettiläillä oli usein tapana kirjoittaa muistelmat poliittisen uran jälkeen, mutta Eduard Palin ei ole kirjoittanut.

Kansainvälisten suhteiden historian tutkimuksen klassisen metodin on muodostanut Jean- Baptisten Durosellen ja Pierre Renouvinin teos³⁴, joka tarkastelee kansainvälisten suhteiden muodostumista maantieteen, luonnonvarojen, väestön ja ideologisista, sekä uskonnollisten lähtökohtien kautta, sekä myös valtiomiesten toiminnan, päätöksenteon rakenteiden sekä yksilön henkilöä tai miten ryhmittymä kykenee vaikuttamaan valtion ulkopoliittikkaan muiden tekijöiden ohella. Suomessa kansainvälisistä suhteista on kirjoittanut alan perusteoksen Jukka Nevakiven, Seppo Hentilän ja Lauri Haatajan teos³⁵. Heidän mukaansa on valtioiden välisiin vaikuttavat motiivit³⁶, sekä poliittisten toimijoiden ja henkilökohtaiset motiivit, jotka vaikuttavat päätöksentekoon.³⁷

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, mutta raporttien määrää pyrin sanallisesti selittämään, siitä voidaan tehdä tiettyjä johtopäätöksiä. Suomen ja Tšekkoslovakian keskinäisiin diplomaattisiin suhteisiin vaikuttivat asiainhoitajan ja lähettilään asenteet ja mielikuvat kohdemaasta. Tutkimuksessa hyödynnän historiallista mielikuvatutkimusta. Se on poikkeusieteellinen metodi, jota on käytetty historiatieteissä laajalti ja onnistuneesti diplomaattisten suhteiden tutkimuksessa³⁸.

Mielikuvatutkimuksen teoreettisen taustan tutkimuksen kannalta tärkeiksi muodostavat historiallisen mielikuvatutkimuksen kaksi tärkeää artikkelia. Pohjoismaissa mielikuvatutkimusta on teoretisoinut ja tutkimuksissaan käyttänyt OLAVI K. FÄLT.³⁹ Toisena tärkeänä tämän työn kannalta on DAVID RATZIN artikkeli⁴⁰. Näiden lisäksi KARI

³³ Eduard Palinilla oli tosiaan ulkomaankomennuksia ja ulkoasiainhallinnosta työskentelystä kaiken kaikkiaan Tukholmassa (Vt. avustaja 1917), Oslo v. 1919. UM:n virkamies ja II sihteeri 1920. Pariisi vt. II lähetystösihteeri 1920, Lähetystösihteerinä Berliinissä 1921. Lähetystösihteeri Kööpenhaminassa 1925, va. asianhoitaja 1925–1926. UM:n jaostosihteeri 1927, vt. jaostopäällikkö 1927, jaostopäällikkö 1928, vt. apulaisosastopäällikkö 1929, apulaisosastopäällikkö 1930, osastopäällikkö 1931. Lähettiläs Riiassa 1933–1940. Lähettiläs Bukarestissa ja Belgradissa 1941–1945. UM:n ylin neuvotteleva virkamies 1947. Lähettiläs Prahassa 1947, sekä Wienissä 1949. Lähettiläs Osllossa, sekä samalla Reykjavikissa 1950. Eläkkeelle 1958. Kuoli Helsingissä 18.3.1969. Ulkoasiainhallinnon matrikkeli 2 1996, 86.

³⁴ Duroselle- Renouvin 1967.

³⁵ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993.

³⁶ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 164.

³⁷ Nevakivi 1993, 57.

³⁸ Esim. Alenius 2011. Mertala 2013.

³⁹ Fält 2001. intr. Looking at other, historical study of images in theory and practice.

⁴⁰ Ratz 2007.

ALENIUS⁴¹ on hyödyntänyt omassa tutkimuksessaan Suomen ja Romanian välisistä suhteista historiallista kuvatutkimusta.

OLAVI FÄLT on määritellyt kuvan yksinkertaiseksi versioksi todellisuudesta. Se vahvistaa jo mielessä olevia kohteeseen liittyviä stereotypioita. Kuva on luonteeltaan pysyvämpi, kuin yksittäinen mielipide. Kuvalla on tyypillistä se, että se muuttuu hitaasti. Ennen kaikkea kuva heijastelee subjektin omia asenteita, kuin itse kohdetta. Kuvaan voivat vaikuttaa etäisyys, poliittiset ja kulttuurilliset eroavaisuudet.⁴² DAVID RATZIN mukaan subjektin ja toimijoiden kuvat abstraktia rakennetta, jossa on mukana yksilön ja yhteisön maailmankuva. Kuva on monimutkainen rakenne erilaisia tulkintoja, arvoja, vastakkaisuuksia ja voimakkaita tunteita ja myyttejä.⁴³ KARI ALENIUKSEN mukaan kuvat sisältävät subjektin yksilöllisiä pelkoja, toiveita ja päämääriä. Historiallisia toimijoita erilaisissa ympäristöissä ohjaavat nimenomaan toimijoiden mielikuvat todellisuudesta, jotka rakentuvat näille erilaisille kuville ja myyteille. Hänen mukaan historiallisen kuvatutkimuksessa ei olla ainoastaan kiinnostuneita siitä, ovatko aineiston esittämät kuvat oikeita tai vääriä objektiivisesta todellisuudesta, vaan laajemminkin dokumentit ja raportit antavat erityisesti tietoja toimijoiden tavoitteista ja toiminnasta eri ympäristöissä.⁴⁴

Ulkoasiainhallinnon virkamiehet olivat virallisesti Suomen ulkoasiainhallinnon ja virallisen politiikan edustajia kohdemaassa. Tähän vaikutti erityisesti presidentti J.K. Paasikiven poliittiset motiivit. Diplomaatit vastasivat toimestaan Suomen ulkoasiainhallinnolle⁴⁵. Ulkoasiainhallinnon näkökulmasta Eduard Palinin nimittäminen tehtävään voidaan olettaa olleen tarkoin harkittu, raporteilla on ollut käyttöarvoa ja merkitystä ulkoasiainhallinnolle. Mielikuvatutkimuksen mukaan raportit eivät siten edusta ainoastaan Palinin objektiivisia kuvauksia Tšekkoslovakian yhteiskunnallisesta ja poliittisesta kehityksestä, vaan ne voivat sisältää myös erilaisia sävyjä, mahdollisia toiveita, odotuksia ja pelkoja, joiden taustalla on esimerkiksi hänen oma taustansa yläluokkaisena ammattidiplomaattina, vaikka Palin ikäluokaltaan edusti jo tuoreempaa

⁴¹ Alenius 2011.

⁴² Fält 2001,

⁴³ Ratz 2007, 199–201.

⁴⁴ Alenius 2007, 22.

⁴⁵ Nevakivi 1988, 211.

sukupolvea⁴⁶, sekä Suomen ulkoasiainhallinnon odotukset ja Suomen edustajana. Tämän takia hyödynnän tutkimuksessani luonnollisesti lähdekritiikkiä, sillä raporttien laatijana Palin vastasi huomattavasti sisällöstä, jonka raportit välittivät. Siitä, mitä asioita hän painottaa, mitä asioita hän jättää pois ja mihin tarkoitukseen raportit oli laadittu. Sen takia raportteja on syytä tarkastella luonnollisesti historiallisen lähdekritiikin valossa.

Historiallinen tausta

Suomen ja Tšekkoslovakian ulkopoliittisiin, sekä turvallisuuspoliittisiin ratkaisuihin ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana leimaavana piirteenä oli kokemattomuutta. Toisena vaikuttavana tekijänä valtioiden kannalta voidaan katsoa olevan maantieteellinen sijainti. Tässä osiossa näkökulman joudun pitämään varsin rajallisena ja suppeana, sekä pitäytymään maiden keskinäisten suhteiden kannalta olennaisimmissa asioissa. Kansainväliset suhteet ja ulkopoliittiset ratkaisut ovat monimutkaisia, niille on tyypillistä useat erilaiset vaihtoehdot. Tämän työn kannalta on keskeisintä tuoda esille keskeisimmät tämän tutkimuksen kannalta.⁴⁷

Ennen ensimmäistä maailmansotaa yli puolet Euroopan mantereen pinta-alasta ja valtaosa väestöstä jakautui Venäjän, Saksan ja Itävalta–Unkarin kesken. Ensimmäisen maailmansodan seurauksena Eurooppaan muodostui lyhyessä ajassa vuosien 1917–1918 aikana kuusi uutta valtiota⁴⁸. Yhdistävänä tekijänä näiden vasta itsenäistyneiden maiden suhteen oli se, että nämä maat olivat rakentaneet itsenäisyytensä nationalismille, myös maat omaksuivat perustuslain, sekä kaikissa näissä maissa suurin osa väestöstä sai elantonsa maanviljelystä, teollistunein oli Tšekkoslovakia.⁴⁹

⁴⁶ Eduard Palin oli aloittanut toiminnan itsenäistymisen aikaan. Suomen ulkoasiainhallintoa määritteli vielä ihanteet: hierarkia, säädyt, kurinalaisuus ja oikeistolaiset aatteet. Sukupolven murros tapahtui 1930-luvun aikana. Nevakivi 1988, 181–182.

⁴⁷ Suomen ja Tšekkoslovakian valtioiden välisistä suhteista ei ole tehty tutkimusta, joten seuraava osio perustuu erilaisiin tutkimuskirjallisuuksiin, joissa sivutaan maiden välisiä suhteita. Maiden diplomaattisten suhteiden osalta pyrin pitäytymään ulkoasiainministeriön asiakirjoissa, sekä erilaisissa artikkeleissa.

⁴⁸ Itsenäistyivät Suomi, Viro, Latvia, Liettua, Puola (sadan vuoden jälkeen), Tšekkoslovakia ja Jugoslavia. Saarinen 2006, 888.

⁴⁹ Saarinen 2006, 888–889.

1900-luvun alussa yhtäläisyyksiä Suomen ja Tšekkoslovakian välillä voidaan nähdä esimerkiksi se, että molemmat valtiot kuuluivat suuriin keisarikuntiin, Venäjän ja Itävalta–Unkarin suhtautumisessa alusmaihiin. Molemmat maat olivat keisarikuntien kehittyneimpiä osia, esimerkiksi Böömi oli Itävalta–Unkarin teollistuneimpia alueita, sekä Suomi oli edistyneimpiä⁵⁰. Keisarikunnat myös olivat tarpeen tullen estäneet maiden itsenäistymispyrkimyksiä 1800-luvun aikana. Molemmissa maissa kansallisuusliikkeessä oli vahva parlamentaarinen ja demokraattinen suuntaus. Maiden itsenäistyminen oli mahdollista vasta keisarikuntien sorruttua, Suomen joulukuussa 1917 ja Tšekkoslovakiaan lokakuussa 1918.⁵¹

Tšekkoslovakia oli muodostettu useasta eri kansallisuudesta, maan alue koostui tšেকেistä ja slovakeista, joita oli v. 1920-luvulla 65% väestöstä. Muita kansallisia vähemmistöjä oli saksalaiset (24%), unkarilaiset, puolalaiset ja ruteenit. Maasta muodostettiin tšekkien johtama kansallisvaltio, missä slovakit olivat osaltaan suuri vähemmistö. Maan epätasaista jakoa lisäsi myös se, että Tšekkoslovakia oli taloudellisesti jakautunut, sillä Böömi oli kaikkein teollistunein alue ja siellä asuivat saksalaiset ja tšekkiläiset. Slovakian alue taas oli kaikkein maatalousvaltais.⁵²

Suomi ajautui itsenäistymisen jälkeen keväällä 1918 sisällissotaan, joka osaltaan kertoi maan yhteiskunnallisista, väestöllisistä epätasa-arvosta ja ristiriidoista kaupungin ja maaseutuväestön välillä, joka johti väkivaltaan ja tuoreen demokratian horjumiseen⁵³. Sisällissota hidasti myös Suomen itsenäistymisen tunnustamista lännen suunnalta. Yhdysvallat ja Iso-Britannia tunnustivat Suomen itsenäisyyden toukokuussa 1919. Kuitenkin sisällissota osoitti Suomen osalta sen, että Venäjällä ja Saksalla oli intressinsä Suomea kohtaan tarpeen vaatiessa.⁵⁴

⁵⁰ Suomen valtiollisen historia katsotaan usein alkaneen v. 1809, kun Suomi liitettiin Ruotsista Venäjään. Autonomia tarjosi puitteet erillään emämaasta kehittää valtiollista ja hallinnollista toimintaa. Tässä tapauksessa keskeisimpiä olivat tulliraja, kieli- ja hallintokulttuuri. Mertala 2011, 18.

⁵¹ Larmola 1994, 212.

⁵² Saarinen 2006, 889.

⁵³ Suomessa käytiin sisällissota 27.1.1918–15.5.1918. Sodasta käytetään käsitteitä, näkökulman mukaan, vapaussota, vallankumous, kapina, luokkasota, kansalaissota tai sisällissota. Sodan vastakkaiset puolet olivat senaatin ja eduskunnan joukot eli valkoiset ja kansanvaltuuskunnan johtamat punaiset. Sotaan osallistui valkoisten puolelle saksalaisia, punaisten puolelle venäläisiä. Ulkoasiainvaliokunnan ja –kanslian toiminta pysähtyivät sisällissodan alkaessa. Ulkopoliittikkaa johdettiin sodan aikana Vaasasta käsin. Hentilä 2009, 108–116; Nevakivi 1988, 16–19.

⁵⁴ Vares 2010, 148.

Saksan ja Venäjän keskinäiset suhteet vuosisatojen ajan olivat myös vaikuttaneet Itä-Euroopan ja Keski-Euroopan välisiin voima- ja tasapainosuhteisiin. Suurvaltojen näkökulmasta katsottuna Suomen sijainti pohjoisemmassa ns. rajamaana oli edullisempi, kuin Tšekkoslovakian joka sijaitsi aivan Euroopan keskellä.⁵⁵ 1920- ja 1930-lukujen aikana Suomen naapurimaat säilyttivät Pohjoismaisen demokratian, sen sijaan Tšekkoslovakian naapurimaat yksi toisensa jälkeen ajautuivat diktatuuriin tai muutoin muuttuivat autoritaarisiksi henkilön johtamiksi valtioiksi.⁵⁶ Suomen ja Tšekkoslovakia joutuivatkin sopeutumaan epävarmuuteen, kun vahvistunut Hitlerin johtama Saksa ja Neuvostoliitto muuttivat Euroopan turvallisuuspoliittista tasapainoa.

Suomen ja Tšekkoslovakian keskinäiset diplomaattiset suhteet solmittiin vuonna 1927.⁵⁷ Suomen näkökulmasta Tšekkoslovakia ei näyttäytynyt uhkana, mutta ei myöskään mahdollisuutena. Suomen ulkopoliittinen johto katsoi Tšekkoslovakian kuuluvan ”Väli-Euroopan maihin”⁵⁸. Kielteisiä mielikuvia Tšekkoslovakiaa kohtaan tunnettiin, sillä maan katsottiin olevan luonnoton, useasta kansallisuuden yhdistämä valtio, joka sorsi saksalaisia⁵⁹. Tšekkoslovakian näkökulmasta Suomeen liitettiin myös saksalaisia piirteet, joille vuoden 1918 jälkeen oli vahvojakin perusteita.⁶⁰

Osaltaan maiden vähäistä kiinnostusta toisiaan kohtaan selittää maiden ulkopoliittiset päämäärät. Suomi pyrki rakentamaan erilaisia yhteisiä liittoja Baltian ja Puolan kanssa, jotka kuitenkin osoittautuivat epärealistiseksi. Suomen ulkopoliittinen johto pyrki karistamaan leimat venäläisyydestä, saksalaismielisyydestä, joita pidettiin negatiivisina. 1930-luvulle tultaessa Suomi hakikin asemaansa pohjoismaitten rinnalla. Sen sijaan Tšekkoslovakian yhteisiä intressejä oli etenkin Romanian ja Jugoslavian kanssa, nämä kolme maata pyrkivätkin hakemaan turvaa Ranskasta.⁶¹

⁵⁵ Larmola 1994, 213-214.

⁵⁶ Vares 2010, 199.

⁵⁷ Tšekin tasavallan suurlähetystö: https://www.mzv.cz/helsinki/fi/kahdenvaliset_suhteet/index.html (luettu 4.1.2019)

⁵⁸ Väli-Euroopan maat tarkoittavat aikalaisten silmin varsin epämääräistä joukkoa maita, jotka olivat jotenkin samankaltaisia mentaalisesti, kulttuurillisesti tai kielellisesti. Näitä maita olivat esimerkiksi Viro, Latvia, Liettua, Romania, Puola, Tšekkoslovakia, Jugoslavia ja Unkari. Vares 2010, 182.

⁵⁹ Oli yleistä, että suomalaisten asianharrastajien näkemykset Väli-Euroopan maista selittyvät usein saksalaisuuden kautta, eli miten maiden katsottiin kohtelevan saksalaisia vähemmistöjään. Myös ajan tutkimus, kielitaito ohjasivat saksalaiseen kirjallisuuteen ja siitä välittyviin tulkintoihin. Vares 2010, 182.

⁶⁰ Vares 2010, 182, 184.

⁶¹ Vares 2010, 148, 153-154, 157-158, 199.

1930-luvulle tultaessa molempien maiden turvallisuuspoliittiset ratkaisut alkoivat realisoitua, kun Neuvostoliitto ja Saksa olivat kasvattaneet voimiaan. Tšekkoslovakia haki turvaa Iso-Britannialta ja Ranskalta. Tämä osoittautui maalle kohtalokkaaksi. Tšekkoslovakian sudeettialueet luovutettiin Saksalle.⁶² Saksan miehittäessä v. 1939 muun Tšekkoslovakian, Suomen ja Tšekkoslovakian väliset diplomaattiset suhteet katkesivat, joka johti myös lähetystöjen sulkemiseen⁶³. Saksan ja Neuvostoliiton etupiirijaossa Suomi jäi Neuvostoliitolle, jonka seurauksena syttyi talvisota. Sodan jälkeen Suomi haki turvaa Saksasta, jolloin Suomi otti osaa Pohjoiselle itärintamalle operaatio Barbarossaan. Lontooseen paennut Tšekkoslovakian pakolaishallitus ei katsonut hyvällä Suomen ja Saksan välisiä suhteita jatkosodassa, vaan lähetti Suomelle modifikaation⁶⁴. Pakolaishallitus ei halunnut tehdä asiasta virallisempaa, jonka jälkeen se haluttiin jättää taakse.⁶⁵

Suomi säilytti itsenäisyyden toisen maailmansodan aikana, maata ei miehitetty talvisodan, eikä jatkosodan aikana. Sen sijaan toisen maailmansodan aikana Tšekkoslovakian valtasivat kolmen suurvallan armeija, ensin Saksan, sitten Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton. Suomen ei sodan päättyessäkään miehitetty osaltaan pohjoisen sijaintinsa vuoksi.⁶⁶

Sodan päättyessä Suomen ja Tšekkoslovakian tilanne kansainvälisten suhteiden ja aseman kannalta oli haasteellinen. Tšekkoslovakia oli solminut jo v. 1943 omaaloitteisesti Ystävyyssopimuksen Stalinin kanssa. Suomi sen sijaan oli säilynyt itsenäisenä, mutta liittolaisten silmin Suomen katsottiin kuuluvaksi hävinneisiin valtioihin, jotka olivat taistelleet Saksan rinnalla. Välirauhassopimuksen täytäntöönpanoa varten Neuvostoliitto nimitti Suomeen kenraalileversti Andrei Ždanov.⁶⁷ Suomen asemaa paransi se, että maassa oli onnistuttu järjestämään vaalit jo maaliskuussa 1945, jota myös Andrei Ždanov tuki, sillä oli laajapohjaisen hallituksen asiointikykyä, johon

⁶² Larmola 1994, 213–214.

⁶³ Tšekin tasavallan suurlähetystö: https://www.mzv.cz/helsinki/fi/kahdenvaliset_suhteet/index.html (luettu 6.2.2018)

⁶⁴ Seppälä 1.3.1947. C28, UMA.

⁶⁵ Ivalo Prahasta 16.5.1946. 12L, UMA.

⁶⁶ Larmola 1994, 214, 216.

⁶⁷ Nevakivi 2009, 222–223.

vasemmistokin osallistui.⁶⁸ Kuitenkin erillisrauhan jälkeen kommunistinen puolue oli jälleen sallittu ja SKDL:n johdolla Suomessa kommunistit saivat laajan vallan⁶⁹. Tšekkoslovakiasta poistuivat sekä Yhdysvaltojen, että Neuvostoliiton joukot joulukuussa 1945, maa oli Neuvostoliiton etupiiriin kuuluneista maista ainoa, jossa ei ollut neuvostojoukkoja aina vuoteen 1968 saakka.⁷⁰

⁶⁸ Jossain määrin voidaan nähdä, että Neuvostoliiton taktiikkana oli ollut pelata ns. aikaa. Vasemmisto hankkisi jalansijaa tulevaisuuden varalle. Rentola 1994, 196

⁶⁹ Visuri 2015, 139

⁷⁰ Larmola 1994, 220.

1. Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisten suhteet etenevät sodan varjosta – lähetystön perustamiseen 1945–1947

Tämä käsittelyluku kattaa ajanjakson 1945–1947. Alkuun käsittelen sitä, mistä tilanteesta Suomi aloitti suhteiden luomisen Tšekkoslovakiaan. On luontevaa aloittaa ajanjakson tarkastelu sillä, millainen oli Suomen asema sodan jälkeen. Mitkä olivat Suomen intressit? Kumpi aloitti tunnustelun? Tämän jälkeen tarkastelen Eduard Palinin valintaa lähettilääksi, miksi hänet valittiin tehtävään? Mitä asiakokonaisuuksia hän tarkastelee Tšekkoslovakiasta alkukuukausina? Millainen oli Palinin slaavikuva? Ensin on syytä ottaa lyhyt katsaus aineistoon ja raportteihin.

Raporttien määrä

Suhteiden alkuvaiheessa leimaavana piirteenä Suomen ja Tšekkoslovakian välillä voidaan pitää vähäistä määrällistä aineistoa. Vuosien 1945–1947 aineisto ennen lähetystön perustamista perustuu lähinnä muutamiin ns. avaindokumentteihin, joita voi hyödyntää ymmärtämään suhteiden alun vaiheen. Silti se jää varsin puutteelliseksi, kysymyksiä aineiston pohjalta voidaan esittää, mutta kaikkeen ei löydy vastausta tästä aineistosta. Vuosien 1945–1947 aikana oli ulkoasiainministeriön arkistossa ainoastaan neljä dokumenttia, jotka käsittelivät Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisten suhteiden käynnistymistä. Aineisto tältä ajalta perustuu sähköisiin ja lyhyeen raporttiin, joissa pyritään edistämään maiden välisiä suhteita. Vaikka aineistoa on niukasti näistä voi tehdä tiettyjä pohdintoja, joita selvitän käsittelyluvussa. Nämä aineistot olivat toimitettu Tukholmasta ja Prahasta. Tältä ajalta suomalaiset toimijat tapasivat myös Tšekkoslovakian poliittista johtoa, kuten ulkoasiainministeri Jan Masarykin. Oliko raportteja ja sähköitä mahdollisesti vaihdettu enemmän? Tähän asiaan ei voida ottaa kantaa, koska ainakaan ei ole säilynyt tämän enempää, mutta on mahdollista, että aineistoa on saattanut olla alun perin enemmänkin.

Syyskuulta lokakuulle lähetystön käynnistymisen jälkeen Eduard Palin raportoi neljä raporttia, jotka sisälsivät seuraavia teemoja: katsaus Suomen ja Tšekkoslovakian välisiin poliittisiin suhteisiin, ulkoministeri Jan Masarykin kanssa tapaaminen. Tämän lisäksi tarkastelun kohteena olivat Tšekkoslovakian poliittinen tila, yhteiskunnan instituutioiden erityispiirteitä ja puolueiden väliset suhteet. Sekä Palin myös kuvaa sitä, miten Tšekkoslovakian poliitikot asettivat maan suhteessa Neuvostoliittoon. Myös tarkastelun kohteena oli hänen henkilökohtaisia näkemyksiänsä kohdemaasta.

Dokumentit, raportit ja sähköiset, joita käytän tämän tutkimukseni aineistona johtaa myös tämän tutkimuksen päälukujen sisältöihin. Jako on luonteva sen takia, että alkuvaihe vaikka aineiston osalta oli niukkaa, niin on syytä selvittää tarkasti, koska se luo myös pohjan myöhemmälle suhteiden kehitykselle. Toiseksi tähän päälukuun on myös luontevaa ottaa mukaan Palinin ennakkokuvat kohdemaasta.

1.1. Suomi ja Tšekkoslovakia käynnistävät diplomaattiset suhteet ja Eduard Palinin valinta

Sodan hävinnyt valtio Suomi, rakentaa uuden ulkopoliitiikan. Ensin on alkuun tärkeää pohjustaa hieman sitä kehitystä, josta nämä valtiot aloittivat keskinäisen suhteiden luomisen. Tässä on syytä tuoda esille Suomen näkökulmasta maan kehitystä diplomaattisesta hylkiöstä siihen, että sen sallittiin käynnistää lähetystöjä. Suurvaltojen, Yhdysvaltojen ja etenkin Neuvostoliiton vaikutus oli ilmeinen Suomen kansainväliseen asemaan. Suomi oli riippuvainen Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton poliittisista päätöksistä.

Suomen ulkopoliitiikan intresseissä suhteiden luominen Tšekkoslovakiaan ei ollut ensisijaisen tärkeää. Sodan liittolaisten, eli voittajavaltioiden näkökulmasta, Suomi laskettiin kuuluvaksi sodan hävinneiden valtioiden joukkoon. Diplomaattisten suhteiden näkökulmasta Suomi oli kansainvälisessä asemassa paitsiossa, sillä maan ulkopuolisuutta lisäsi diplomaattisten suhteiden poissaolon lisäksi Neuvostoliiton intressit Suomen ulkopoliittikkaan. Tämän myötä Suomi osaltaan itse aktiivisesti jättäytyi kansainvälisen yhteistyön ulkopuolelle ⁷¹. Toisaalta kansainvälistä uskottavuutta Suomen osalta lisäsi se, että se oli aloittanut Neuvostoliiton rauhanehtojen toimeenpanon, sekä katkaissut suhteet Saksaan jo edellisvuoden kesällä 1944. ⁷² Suursodan päättymisen jälkeen vuonna 1945 ulkoasiainhallinnon ensimmäisiä

⁷¹ Suomi joutui jättäytymään esimerkiksi Pohjoismaisen yhteistyön ulkopuolelle, Kansainvälisen työjärjestön ulkopuolelle, sekä osallistumatta Euroopan taloudelliseen konferenssiin. Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi Suomi haki 19.9.1947, mutta asia viivästyi vasta vuoteen 1955. Nevakivi 1988, 206–207.

⁷² Lapin sodan (1944–1945 Suomen ja Saksan välillä) poliittinen merkitys Suomen sodanjälkeiselle asemalle oli suuri. Välirauhasopimuksen edellytys oli Suomen ja Saksan suhteiden katkaiseminen. Suomi myös hankki edellytykset uusiin suhteisiin Neuvostoliittoon ja Yhdysvaltoihin ja Iso-Britanniaan. Visuri 2015, 103.

tavoitteita oli diplomaattisuhteiden uudelleen solmiminen ja edustajiston avaaminen niihin valtioihin, joihin sota oli suhteet katkaissut, sekä niihin valtioihin, joihin Suomella oli ensisijaisia intressejä⁷³.

Potsdamin konferenssissa ⁷⁴ , joka järjestettiin Saksassa, pohdittiin Euroopan tulevaisuutta ja sillä voidaan nähdä olevan kauas kantaisia seurauksia niin Suomen kuin kehittyvän kylmän sodan näkökulmasta. Konferenssissa Suomi laskettiin kuuluvaksi natsi– Saksan kanssa taistelleisiin valtioihin yhdessä Italian, Romanian, Unkarin ja Bulgarian kanssa. Yhtenevään lopputulokseen ei päästy. Kaikilla konferenssiin osallistujilla oli erilaiset tavoitteet. Harry Truman halusi saada Josif Stalinin lupauksen vapaiden vaalien järjestämiseksi Neuvostoliiton etupiirin kuuluneissa maissa. Winston Churchillin tavoitteena oli suotaja Euroopan turvallisuutta kommunismilta ja Stalin halusi poliittisen tunnustuksen Neuvostoliiton alueiden suvereenisuudelle.⁷⁵ Suomen ulkoasiainhallinnon strategian voidaan nähdä toisaalta olosuhteiden sanelemana. Mutta samalla se voidaan nähdä myös poliittisena strategiana, jonka turvin Suomi saattoi rakentaa hidasta luottamusta kansainvälisten suhteiden osalta. Se, että Suomi oli taistellut Saksan kanssa ei hetkessä pyyhkiytynyt pois. Voidaan tulkita, ettei Suomi varsinaisesti edes hitaasti tätä muutosta tehnyt, mutta strategiana maltillisuus, näkymättömyys voidaan pitää Suomen intressien mukaisena päämääränä. Jo saman vuoden aikana Suomi alkoi rakentamaan diplomaattisia suhteita. Näkymättömyys myös edusti J.K. Paasikiven linjausta, joka oli rakennettu vastamaan sodan jälkeisiä oloja, ottamalla huomioon Neuvostoliiton intressit.

Liittoutuneiden valvontakomissio hyväksyi syksyllä 1945 akkreditoitujen edustajien ja sifferioikeuksien jättämisen Helsinkiin.⁷⁶ Se merkitsi sitä Suomelle, että se kykeni jälleen solmimaan diplomaattisia suhteita muihin valtioihin ja saattoi jälleen perustaa lähetystöjä. Suomen asema oli kuitenkin edelleen rajoittunut, sillä Neuvostoliitto ja

⁷³ Nevakivi 1988, 203.

⁷⁴ 17.7.–2.8.1945 Potsdamin konferenssiin ottivat osaa sodan voittajavaltioiden eli liittoutuneiden johtajat: Yhdysvaltojen vastavalittu presidentti Harry S. Truman, Neuvostoliiton NKP:n pääsihteeri Josef Stalin ja Englannin pääministeri Winston Churchill. Churchill joutui jättää konferenssin kesken, koska hänen puolueensa hävisi vaalit ja pääministeriksi nousi Clement Attlee. Leffler 2011, 70.

⁷⁵ Tudda 2015, 9, 19, 33–34; Beever 2012, 884–886; Leffler 2011, 70.

⁷⁶ Polvinen 1999, 130.

liittoutuneet rajoittivat diplomaattisia suhteita.⁷⁷ Poliittisten suhteiden lisäksi, Suomen kannalta elintärkeitä olivat taloudellisten ja kaupallisten suhteiden palauttaminen.⁷⁸ Vuoden 1945 aikana Suomi solmi diplomaattiset suhteet seuraaviin valtioihin, ensin Neuvostoliittoon (6.8. 1945), jonka jälkeen vuorossa olivat Brasilia, Norja, Puola, Ranska ja Yhdysvallat. Iso- Britannia suostui solmimaan Suomen kanssa diplomaattiset suhteet vasta lopullisen rauhansopimuksen jälkeen vuonna 1947, mutta maiden välillä solmittiin ”kvasidiplomaattisuhteet”, jotka tarkoittivat sitä, että Suomi sai lähettää Iso-Britanniaan edustajan⁷⁹. Neuvostoliitto ja Englanti avasivat Helsingin lähetystönsä vuonna 1946 ja Yhdysvallat vuonna 1947.⁸⁰

Sodan jälkeiset vuodet tarkoittivat Suomen Ulkoasiainhallinnolle kiireitä, sillä erilaiset tehtävät rauhan palauttamiseen liittyen, vaativat viraston myötävaikutusta⁸¹. Yhdysvaltojen näkökulmasta Suomen uskottavuutta paransi se, että maassa oli onnistuttu järjestämään maaliskuussa demokraattiset vaalit. Tämä olikin yksi syy siihen, miksi Yhdysvallat solmivat suhteet suhteellisen vaivattomasti.⁸² Vaalien myötä Suomen sisäpolitiikka harppasi vasemmalle, SKDL⁸³, SDP ja maalaisliitto antoivat kuuluisan kolmen suuren julistuksen. Se sisälsi varsin radikaalin julistuksen: fasismi oli kitkettava maasta pois, virkakoneisto oli kansanvaltaistettava ja puhdistettava fasistisista aineksista. Suurpääoma oli tarvittaessa otettava yhteiskunnan haltuun. Pääministeriksi nousi v. 1946 SKDL pääministeri Mauno Pekkala. Kommunistien mielissä ja lehtien sloganeissa hallitus oli ”demokraattinen kansanhallitus”. Sisäpoliittisesti Suomen kehitys oli haasteellinen, valvovihan liittoutuneiden valvontakomission etunenässä Iso-

⁷⁷ Neuvostoliitto ei hyväksynyt Suomen solmivan suhteita maihin, joissa oli fasistinen hallitus, esimerkiksi Espanjaan. Tämän lisäksi liittoutuneiden valvontakomissio oli varsin tarkka sen suhteen, että mitkä maat olivat vastustaneet Saksaa ja mitkä eivät sitä tehneet. Nevakivi 1988, 261. Polvinen 1999, 130.

⁷⁸ Nevakivi 1988, 203.

⁷⁹ Iso- Britannian sodan julistus v. 1941 aiheutti diplomaattisille suhteille ongelmia. Polvinen 1999, 126–129.

⁸⁰ Uola 1995, 321.

⁸¹ Vuosien 1944– 1947 välirauhansopimuksen ja Pariisin rauhansopimuksen täytäntöönpanoon liittyi toimia, joihin kuuluivat esimerkiksi Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta luvatta evakuidun omaisuuden palauttaminen, Suomessa olevan saksalaisen omaisuuden ja saatavien selvittäminen, uusien rajojen käynti ja valvonta, sekä Neuvostoliiton kansalaisten kotiuttaminen, sekä sotasyllisyyskysymyksen selvittely. Nevakivi 1988, 203.

⁸² Polvinen 1999, 126–129. Nevakivi 1988, 203.

⁸³ SKDL oli Suomen kansandemokraattinen liitto, joka osaltaan oli toimintakyvyltään ristiriitainen, sillä se oli osaltaan liian iso, eikä aivan istunut Andrei Ždanovin vaatimuksiin siitä, että sen tulisi olla kurinalainen ja ideologisesti puhdas. SKDL rakentui osaltaan vanhojen SKP:n ja sosiaalidemokraattisista puolueista hylänneiden varaan. Rentola 1994, 196, 201.

Britannia ja Neuvostoliitto Suomen sodan oloja. Andrei Ždanov, joka johti liittoutuneiden valvontakomissiota, oli saapunut maahan jo 1944 lokakuuta. Andrei Ždanov, joka oli vastannut Viron miehittämisestä vuonna 1940, hänellä oli pelätty maine Suomessa ja hän pitikin maan hallituksen puolueita ystävällismielisiä Neuvostoliittoa kohtaan.⁸⁴ Kuitenkin asiat Suomessa eivät edenneet niin nopeasti, kuin olisi voinut. RENTOLAN mukaan Suomen sisäinen kehitys, uhkaavista elementeistä huolimatta, kommunistien mukana olo pääministeripuolueena ei osoittautunut niin vaaralliseksi, sillä Stalin tukeutui Mannerheimin, J.K. Paasikiven maltilliseen linjaukseen, jossa Neuvostoliiton edut huomioitiin.⁸⁵ Toinen Suomen kehitystä helpottanut tekijä oli se, että maata ei ollut miehitetty, joka toi jatkuvuutta sille, että Suomen yhteiskunta-oikeusjärjestelmä säilyivät koskemattomina.⁸⁶ Tämä pohjustus tuo osaltaan perspektiiviä sille, miten kansainvälinen tilanne vaikutti näiden valtioiden keskinäisiin tunnusteluihin, mutta myös osaltaan tuo maiden välille tiettyjä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, joita käsittelen seuraavissa luvuissa aineiston pohjalta. Suomen kehitystä on syytä huomioida, kun Tšekkoslovakiaan aloitetaan diplomaattiset suhteet käynnistämään.

Diplomaattisen kanssakäymisen aloittamisessa Tšekkoslovakia oli aktiivinen osapuoli

Suomi lähti Tšekkoslovakian suhteen epäedullisemmassa asemassa, sillä Tšekkoslovakian pakolaishallitus Lontoossa presidentti Edvard Benešin johdolla, oli esittänyt Suomelle yleisdeklaraation 16.12.1941, tätä ei kuitenkaan toimeenpantu⁸⁷. On mahdollista, että pakolaishallitus julisti yleisdeklaraation, jotta maa pyrki jossain määrin miellyttämään tällä Englannin sodan julistusta, joka tapahtui samoihin aikoihin. Sodan julistus tapahtui samoihin aikoihin, kun Suomi ylitti vanhat rajansa sodan alkuvaiheessa.

Hieman myöhemmin Suomen edustaja Ahtiluoto lähetti Tšekkoslovakiasta sähkeen, missä hän viestitti, että Tšekkoslovakian edustaja oli pyytänyt akkreditoivin jättämistä.⁸⁸ Virallisia asiakirjoja sähkeen seurauksista ei ole löydettävissä. Luultavammin ulkoasiainhallinnossa sähkettä on pohdittu, mutta se ei edennyt pidemmälle, eikä

⁸⁴ Jussila 1990, 49, 105.

⁸⁵ Rentola 1994, 196.

⁸⁶ Jussila 1990, 254.

⁸⁷ Tuominen Tukholmasta 18.5.1946. 12L, UMA.

⁸⁸ Salasähköjäljennös Ahtiluoto Tšekkoslovakiasta 25.10.1945. 12L, UMA.

toistaiseksi asiaa toimeenpantu. Sähkeessä ei mainita Tšekkoslovakian edustajan henkilöllisyyttä. Tämä voi osaltaan johtua siitä, että asia ei vielä tässä vaiheessa katsottu olleen mahdollista kansainvälisen kehityksen valossa, eikä Tšekkoslovakian suuntaan ollut vielä kaikkein hyödyllisintä avata lähetystä tai käynnistää suhteita. Tšekkoslovakian intresseissä Suomen suuntaan saattoi olla se, että edellisen vuoden joulukuussa Neuvostoliiton armeija oli maasta vetäytynyt, joten se halusi saada mahdollisimman nopeasti diplomaattiset suhteet käyntiin.

Seuraavan kerran Suomen ja Tšekkoslovakian suhteet olivat aineistossa esillä toukokuussa 1946, jolloin Tšekkoslovakian ulkoasiainministeri Jan Masaryk oli kutsunut Suomen edustajia Prahaan. Suomen edustajista tilaisuuteen osallistui ainakin Leo Tuominen⁸⁹, muista osallistujista ei ole tietoa. Dokumentin mukaan Masaryk oli esittänyt toiveen Tšekkoslovakian ja Suomen välisten suhteiden edistämisestä. Myös poliittiset ja taloudellisesta yhteistyöstä maiden välillä oli käyty keskusteluja. Keskusteluissa oli sivuttu, myös Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen intressejä näiden valtioiden suhteen.⁹⁰ Kuitenkaan keskusteluiden tarkemmasta sisällöstä ei ole tietoa. Dokumentista ei sinänsä käy ilmi, mutta Eduard Palinin raporteista voidaan vahvistaa, että taloudelliset suhteet maiden välille solmittiin jo 16.5.1946 alkaen. Kaupallisten suhteiden osalta, sopimus koski metallia ja rautaa.⁹¹ Taloudelliset suhteiden voidaan katsoa edistäneen poliittisten suhteiden edistymistä. Ajankohta maiden taloudellisten suhteiden edistämisen puolesta osaltaan korostaa sitä, että kyseessä saattoi jopa olla ensimmäiset sopimuksen solmimiset, mutta asiaan ei ole täyttä varmuutta.

Kuitenkin poliittisesti keskeisimpänä asiana voidaan pitää valtioiden välisten suhteiden kannalta, ettei Jan Masaryk oli suhtautunut jopa raportin perusteella neutraalisti Suomen ja Saksan väliseen sodan käyntiin, eikä hän katsonut, että niillä olisi vaikutusta enää Suomen ja Tšekkoslovakiaan välisiin suhteisiin. Mutta hän oli kuitenkin toivonut, että Suomen suunnalta tehtäisiin aloite diplomaattisten suhteiden käynnistymiseen

⁸⁹ Leo Tuominen oli toiminut Suomen ulkoministeriön alaisuudessa vuodesta 1934 alkaen. Hän toimi Ulkoministeriön jaostopäällikkönä 1943-, jonka jälkeen hänet nimitettiin konsuliksi 6.9. 1946 alkaen Antwerpenin. Ulkoasiainhallinnon matrikkeli 2 1996, 257.

⁹⁰ Tuominen Tukholmasta 21.5.1946. 12L, UMA.

⁹¹ 16.5.1946–31.5.1947. Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 28.1.1948. C28 Raportti 7, UMA.

liittyen. Dokumentin perusteella Masaryk oli myös tuonut esille, että Tšekkoslovakia oli solminut suhteet myös Bulgariaan ja Romaniaan.⁹²

Tšekkoslovakian näkökulma noudatti osaltaan liittoutuneiden päälinjauksia, joiden mukaan Suomi oli laskettu kuuluvaksi niiden maiden joukkoon, jotka olivat taistelleet yhdessä Hitlerin Saksan kanssa. Suomen ja Tšekkoslovakian keskinäisiin suhteisiin voidaan nähdä tuovan myös Neuvostoliitto oman vaikutuksensa. Bulgaria ja Romania kuuluivat Neuvostoliiton etupiiriin sodan jälkeen, niin voi olla, että Tšekkoslovakia huomioi Neuvostoliiton yhtenäiset intressit näiden valtioiden osalta. Se, että Saksan politiikka ei herättänyt kritiikkiä voi luultavammin liittyä myös siihen, että Tšekkoslovakia oli varsin pieni toimija kansainvälisessä politiikassa, joten siltäkin osin se seurasi sitä, miten Yhdysvallat ja Neuvostoliitto Suomeen suhtautuivat.

Asiakirja oli lähetetty Tukholmasta. Tukholman merkitys Suomen sodan jälkeiselle ulkopolitiikalle oli suhteellisen suuri. Tukholma oli Suomen suhteissa länsivaltoihin keskeisin informaation ja diplomatian keskus. Ruotsin taloudellinen apu myös sotakorvausten avustamisessa oli tärkeää.⁹³ Suomen ja Ruotsin suhteet sen sijaan normalisoituivat vasta vuonna 1949, ennen sitä valtiot kävivät tiivistä yhteistyötä.⁹⁴ Ruotsin merkitys oli Suomelle muutakin kuin ainoastaan diplomaattinen. Neuvostoliitolle Ruotsin pitäminen näennäisesti puolueettomana oli varsin hyödyllistä, jos Neuvostoliitto olisi vahvistanut intressejään pohjoisessa ja Suomen alueella, olisi se saattanut tiivistää yhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa. Toisaalta Suomen asetus suhteessa Tšekkoslovakian myös vahvisti se, että siltä puuttui vauras, puolueeton ja demokraattinen naapuri.⁹⁵

Suomen osalta viivyttely diplomaattisten suhteiden kannalta saattoi johtua eri syistä. Asiaa saatettiin edistää, mutta samaan aikaan Suomen ulkoasiainhallinnossa jouduttiin luultavammin pohtimaan sitä, että missä vaiheessa olisi kaikkein hyödyllisintä diplomaattiset suhteet käynnistettäisiin. Asiaa luultavammin harkittiin ja käytiin erilaisia neuvotteluja asian tiimoilta. Kuinka paljon suhteiden aloittaminen viivyteltiin tarkoituksella? Kuinka paljon niiden eteen nähtiin vaivaa? Taustalla saattoi olla erilaisia

⁹² Tuominen Tukholmasta 21.5.1946. 12L, UMA.

⁹³ Rentola 2010, 287, 293.

⁹⁴ Nevakivi 1988, 277–278.

⁹⁵ Larmola 1994, 221.

syitä, yksi saattoi olla se, että Suomi ei välttämättä kokenut Tšekkoslovakiaa vielä tässä vaiheessa kaikkein poliittisesti merkitykselliseksi kumppaniksi. Kuitenkin niin usein aikaisemminkin on käynyt ilmi, että usein diplomaattisissa suhteissa taloudelliset suhteet saattoivat edistää diplomaattisia suhteita, kuten PETTERI MERTALA oli väitöskirjassaan Suomen ja Espanjan välillä tuonut esille⁹⁶. Suomen ja Espanjan välillä ja myös Suomen Tšekkoslovakiaan välillä oli molemmissa varsin vähäinen kaupallinen merkitys. Se kuitenkin edisti maiden välisten suhteiden lähentymistä ja jonkinasteista kiinnostusta. Ja jos taloudellinen toiminta oli jo aloitettu, niin tämän perusteella myös olisi Suomen ulkoasiainhallinnon kannalta intresseissä aloittaa myös poliittisten suhteiden edistäminen.

Tässä vaiheessa on syytä kuitenkin pohjata kriittisesti aineistoon, sillä se on varsin hajanainen, eikä tutkimusta ole tehty siitä, milloin tarkalleen ottaen diplomaattiset suhteet tai lähetystöt perustettiin. Joten joudun turvautumaan Suomen ulkoasiainhallinnon sivustoon, siitä että Suomen ja Tšekkoslovakian väliset diplomaattiset uusittiin vuonna 1946.⁹⁷ Diplomaattisten suhteiden solmimisen jälkeen lähetystöjä ei perustettu, mutta maiden välillä käytiin kauppaa. Syynä tähän saattoi olla se, että Suomea vaivasi resurssipula, joka johtui heikosta Suomen kannalta heikosta taloudellisesta tilanteesta, sekä sotakorvausten maksamisesta Neuvostoliitolle.⁹⁸ Virallisesti Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattiset suhteet solmittiin vuonna 1947.⁹⁹ Lähetystön käynnistäminen ja suhteiden solmiminen eivät välttämättä edes viivästyneet, vaan etenivät varsin normaalin tahtiin. Suurvallat vasta käynnistivät ensimmäisiä lähetystöjä Helsinkiin vuosina 1946- 1947.

Keväällä 1947 Tšekkoslovakia allekirjoitti Suomen osalta Pariisin rauhansopimuksen.¹⁰⁰ Pariisin rauhansopimus, jonka neuvotteluita oli käyty jo kesän ja syksyn 1946 aikana voidaan nähdä Suomen osalta kahdenlaisessa valossa. Osaltaan se merkitsi Suomelle myönteistä kehityssuuntaa. Poistuihan maasta liittoutuneiden valvontakomissio

⁹⁶ Mertala 2013, 75.

⁹⁷ Suomen Tšekkoslovakian lähetystö https://www.mzv.cz/helsinki/fi/kahdenvaliset_suhteet/index.html (luettu 24.4.2019)

⁹⁸ Rentola 2010, 287.

⁹⁹ Suomen Tšekkoslovakian lähetystö https://www.mzv.cz/helsinki/fi/kahdenvaliset_suhteet/diplomaattisuhteiden_solmimisen_alku/index.html (luettu 19.5.2019)

¹⁰⁰ Rafael Seppänen Praha. 1.3.1947. C28/L12, UMA.

sopimuksen seurauksena ¹⁰¹ . Neuvostoliiton ensisijaisesti tavoitteli kuitenkin valvontakomission säilymistä Suomessa, mutta kuitenkin luopui tavoitteesta, sillä se katsoi että etenkin Yhdysvallat voisivat mahdollisesti puuttua myös Romanian, Unkarin ja Bulgarian rauhansopimusten soveltamiseen. Toisaalta Pariisin rauhansopimus osaltaan vahvisti kansainvälisestä näkökulmasta Suomen ulkopoliittista linjausta konfliktien ulkopuolella pysymisenä, sillä Yhdysvallat ja Neuvostoliitto katsoivat, että molempien edut oli jossain määrin huomioitu toistaiseksi Suomen osalta. Pariisin rauhansopimuksen järjestelyt myös tarkoittivat viimeisiä yhteisiä neuvotteluita liittoutuneiden, eli Yhdysvaltojen, Neuvostoliiton ja Iso- Britannian osalta. Konferenssin päätöksiin kuuluivat esimerkiksi Saksan ja sen liittolaisten sotasyllisyystuomiot, sekä sotakorvaukset ja armeijoiden vahvuudet. Pariisin konferenssin ja rauhansopimuksen ratifioinnin keskeisin asia Suomelle oli viimein diplomaattisten suhteiden normalisoiminen liittolaisvaltioihin, Saksan kanssa sotaa käyneenä valtiona.¹⁰² Jukka Nevakiven mukaan rauhansopimuksen ratifiointi palautti Suomelle täyden itsemääräämisoikeuden.¹⁰³ Tämä voi olla hieman liioitellusti ilmaistu, mutta diplomaattisessa kontekstissa Suomen tilanne jossain määrin normalisoitui.

Kokenut Eduard Palin lähettilääksi

Vuoden 1947 aikana Suomi perusti lähetystöjä Prahan lisäksi Belgradiin, Roomaan, Ottavaan, Haagiin, Brysseliin ja Buenos Airesiin. Prahan lähetystössä oli ollut pääkonsulaatti ennen vuotta 1939, mutta ei varsinaista lähettilästä. Belgradissa ja Ottawassa edustajistoa ei ollut. Benelux maiden osalta Suomen lähetystöt oli hoidettu yhdestä edustajistosta käsin.¹⁰⁴ Suomen lähetystöjen käynnistämisen yhteydessä Suomen ulkoasiainhallinnon tavoitteena oli ollut avata lähetystöt niissä maissa, jotka rajallisten resurssien osalta mahdollisia. Resurssipulan takia Suomen oli kohdistettava lähetystöjen käynnistämistä osaltaan harkiten. Tähän vaikutti Suomen ulkopoliittisen liikkumatilan, sekä se mihin valtioihin Suomi kohdisti suurimmat intressinsä, joko poliittisesti tai taloudellisesti. Tavoitteena oli myös edistää suhteiden normaalia kehittämistä niiden valtioiden kanssa, joihin sota oli katkaissut suhteet.¹⁰⁵ Suomi sai

¹⁰¹ Nevakivi 1988, 206.

¹⁰² Polvinen 1999, 305, 349; Visuri 2015, 222–223, Nevakivi 1988, 206.

¹⁰³ Nevakivi 2009, 236.

¹⁰⁴ Nevakivi 1988, 262.

¹⁰⁵ Nevakivi 1988, 203, 261–265.

avattua Euroopan mantereen lisäksi maanosan ulkopuolelle, Argentiinaan ja Kanadaan. Diplomaattisten suhteiden käynnistyminen helpotti etenkin Suomen lainan saantia muista maista.¹⁰⁶

Suomen ulkoasiainhallinnon tavoitteista Prahan lähetystön käynnistymiseen liittyviä keskusteluita, viestittelyitä ei ole jäänyt asiakirjoja tai dokumentteja. Prahan lähetystön tavoitteita, lähettilään nimittämistä ja ulkoasiainhallinnon toimintaa voidaan kuitenkin selvittää ja pohtia Suomen ulkopoliittisten päämäärien ja strategioiden kautta. JUHANI SUOMEN mukaan Suomen ulkoasiainhallinnon hoitamiseen käytännöt lähetystöjen lähettiläiden ja asiainhoitajien nimittämisessä oli paikoitellen epäjohdonmukaisuutta, tämä johtui siitä, että Suomella ei ollut yhteneväistä linjausta. Käytännössä kriteereinä oli se, miten tärkeä kohdemaahan Suomen näkökulmasta oli, sinne nimitettiin kokeneimmat diplomaatit.¹⁰⁷ Vaikka yhteneväistä linjausta ei ollut, eikä tarkempia säädöksiä tai sopimuksia ollut tehty ulkoasiainhallinnon toimintaperiaatteista, nimitykset eivät olleet satunnaisia. Ennen kaikkea presidentti J. K. Paasikivi¹⁰⁸, hän painotti nimityksissään kokeneita virkamiehiä, jotka edustivat jatkuvuutta ja ottivat huomioon Suomen ulkopoliittiset tavoitteet. Paasikiven kaudella Suomen lähetystöjen tehtävissä painoivat erityisesti poliittiset tavoitteet, enemmän kuin taloudelliset.¹⁰⁹

J.K. Paasikiven henkilökohtaista linjausta ei voida ohittaa Eduard Palinin valintaan liittyen. Presidenttinä Paasikiven diplomatiaa voidaan luonnehtia pragmaattiseksi, sillä hän henkilökohtaisesti nimitti tehtäviin hänen näkökulmastaan sopivia henkilöitä. Tämä tarkoitti myös usein sitä, että hän ei edes välttämättä ryhtynyt virkamiesten puhdistukseen niistä henkilöistä, jotka olivat diplomaatteina natsi- Saksan tai sen liittolaisten aikaan, ellei ollut syylistynyt raskaisiin virheisiin. Paasikiven vaikutuksesta valittiin ulkoasiainhallintoon ja edustajistoon normaalin virkamiehistön ulkopuolelta henkilöitä.¹¹⁰ Mitä tarkoitettiin raskauttavilla virheillä? Liittyivätkö ne suhteiden edistämiseen Suomen ja natsi- Saksan, sekä muiden liittolaisvaltioiden välillä, vai oliko

¹⁰⁶ J.K. Paasikivi 4.7.1947. Paasikivi 1985, 466.

¹⁰⁷ Suomi 2010, 207–208.

¹⁰⁸ J.K. Paasikivi oli ensimmäinen Suomen presidentti, jolla oli henkilökohtaista kokemusta diplomaatin ja lähettilään työskentelystä, niin Tukholmassa ja Moskovassa. Nevakivi 1988, 211.

¹⁰⁹ Nevakivi 1988, 211–214.

¹¹⁰ Nevakivi 1988, 211–214.

painotus enemmän diplomaattien ja Paasikiven henkilökohtaisissa suhteissa? Tätä voidaan pohtia Eduard Palinin valinnassa.

Eduard Palinin nimittämisessään ei voida ohittaa hänen aikaisempaa kokemustaan ja etenkin tehtäväänsä Suomen Bukarestin lähettiläänä. KARI ALENIUUKSEN mukaan Eduard Palin (1941-1944) oli lähetystössä Bukarestissa suhtautunut myönteisesti Suomen ja Romanian yhteistyöhön, vaikka alkuun Palinin suhtautuminen oli maahan jossain määrin negatiivista. Palin oli edistänyt Suomen ja Romanian sodan aikana ja pyrkinyt edistämään maiden välisiä suhteita, sillä maita yhdisti yhteinen vihollinen bolsevistinen Neuvostoliitto.¹¹¹ Bukarestin lähetystön hoitaminen ei millään lailla estänyt Eduard Palinin diplomaattista uraa tai katkaissut hänen työskentelyään ulkoasiainministeriössä, vaan lähetystön päättymisen jälkeen hän siirtyi Ulkoasiainministeriön ylimmäksi neuvottelevaksi virkamieheksi.¹¹² Sotasyyllisyysoikeudenkäyntien myötä diplomaattien nimittämistä voidaan pitää erityisen poliittisena valintana, varsinkin Suomen osalta, joka oli hävinnyt sodan. Tämä myös osoitti sen, miten Paasikiven presidentin aikana hän halusi toisaalta jatkaa tätä itsenäistymisen jälkeistä ideologista ja poliittista linjausta, vaikka kehitys ei ollut Suomessa mitenkään rauhallinen. Toisaalta se osoitti sen, että Suomessa säilyivät keskeisimmät instituutiot kuten ulkopoliittinen linjaus niiden henkilöiden hallussa, jotka olivat johtaneet sitä jo itsenäisyydestä saakka.

Heinäkuussa Suomi sai 22 valtion lisäksi kutsun Pariisissa järjestettävään konferenssiin, joka järjestettiin 12.7. 1947, konferenssissa käsiteltiin Marshall lainaohjelmaa.¹¹³ Tukea haluttiin suunnata erityisesti infrastruktuuriin, mutta myös sen poliittisena tavoitteena oli kommunismin uhan estäminen, sekä sitominen Euroopan valtiot tiukemmin poliittisesti ja taloudellisesti Yhdysvaltojen riippuvuuteen.¹¹⁴ Suomen ulkopoliittinen johto presidentti Paasikivi ja ulkoasianministeri Carl Enckell seurasivat asiaa tarkoin. J.K. Paasikivi kirjoitti asiasta päiväkirjaansa. Päiväkirjan mukaan keskusteluita oli käyty Paasikiven ja ulkoministeri Carl Enckellin välillä. Heidän mukaansa Suomen olisi otettava

¹¹¹ Alenius 2011, 29–31.

¹¹² Nuorteva & Raitio 1993, 86.

¹¹³ J.K. Paasikivi. 3.7.1947. Paasikivi 1985, 466.

¹¹⁴ Ns. Marshall plan sai nimensä Yhdysvaltojen silloisen ulkoministeri George C. Marshallin mukaan. Se oli Yhdysvaltojen ideologinen, taloudellinen ja poliittinen ohjelma, jolla pyrittiin taloudellisesti tukemaan Euroopan valtioita, jotka olivat romahtaneet toisen maailmansodan jälkeen. Hitchcock 2011, 155–157.

selvää Ranskan, Englannin, Ruotsin, Puolan ja Tšekkoslovakian kannasta asiaan. Paasikiven päiväkirjan mukaan Tšekkoslovakian virallinen kanta voidaan saada selville Pavlovskyn kautta.¹¹⁵ Kuka tämä Pavlovski oli? Tšekkoslovakian ulkoasiainministeriön mukaan Tšekkoslovakian lähettiläs Josef Pavlovsky oli aloittanut työskentelyn 30.6.1947¹¹⁶. Tältäkin osin jää siis aukkoja dokumenttien osalta. Edeltävän lähteen perusteella Tšekkoslovakian lähetystön toiminta suomessa kuitenkin käynnistyi ennen Suomen Prahan lähetystön perustamista. Toisaalta Paasikiven päiväkirjat vahvistavat lähteen. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäävät Pavlovskyn toiminta ja Tšekkoslovakian intressit Suomen suuntaan. Mutta asia herättää kuitenkin pohtimaan, että miksi Tšekkoslovakia hieman aktiivisemmin suuntautui Suomeen? Tähän viittaisi se, että he olivat aktiivisempia edistämään suhteita. Sen lisäksi se, että lähetystö myös käynnistettiin aikaisemmin. Toisaalta asiaan voi olla kansainvälisten suhteiden kannalta poliittinen motiivi, kuten se, että Suomen ratkaisut toisessa maailmansodassa, jotka vaikuttivat siihen, että Suomen tuli olla se valtio, joka diplomaattisia suhteita aloittaa solmimaan. Asiaan ei voida kuitenkaan vastata tämän tutkimuksen aineiston pohjalta. Miten paljon Pavlovsky oli mahdollisesti tekemisissä Suomen ulkoasiainhallinnon kanssa? Päiväkirjasta voidaan joitakin asioita ymmärtää. Suomen ulkoasiainhallinnossa oltiin jonkin verran tekemisissä Tšekkoslovakian lähetystön kanssa. Päiväkirjasta saa myös sen kuvan, että Paasikivi antoi varsin paljon painoa Tšekkoslovakian Marshall päätökselle, kuten hän asian ilmaisi:

*"Jos Tšekkoslovakia menee, niin silloin me voisimme mennä myös."*¹¹⁷

Päiväkirjojen osalta Tšekkoslovakian kannasta ei ole merkintää. Suomen johto sen sijaan teki pian viimein ratkaisun Marshall ohjelmaan ulkopuolelle jäämisestä. Paasikivi vetosi osallistumattomuutta, Suomen ja Neuvostoliiton välillä 19.9.1944 solmittuun välirauhasopimukseen, jonka perusteella Suomen rauhansopimusta ei ollut vielä vakautettu, joten Suomi joutui jättäytymään avun ulkopuolelle. Todellisuudessa vetäytyminen johtui Neuvostoliiton hallituksen kannasta, ettei Suomi osallistuisi Pariisiin

¹¹⁵ J.K. Paasikivi 4.7.1947. Paasikivi 1985, 466.

¹¹⁶ https://www.mzv.cz/helsinki/en/bilateral_relations/history_of_diplomatic_representation_in/index.htm (luettu 26.4.2019); https://www.mzv.cz/helsinki/fi/kahtenvaliset_suhteet/tsekkilais-suomalaisen-suhteiden.html (luettu 26.4.2019)

¹¹⁷ J.K. Paasikivi 4.7.1947. Paasikivi 1985, 466.

konferenssiin.¹¹⁸ Sen sijaan Tšekkoslovakia suostui ohjelmaan. Tšekkoslovakian poliittinen johto presidentti Edward Benešin, ulkoministeri Jan Masarykia ja pääministeri Klement Gottwaldia, suhtautuivat epärealistisesti Neuvostoliiton näkemykseen. Pian Tšekkoslovakian suostumuksen jälkeen Josef Stalin oli kutsunut Tšekkoslovakian poliittisen johdon puhutteluun Moskovaan, jonka jälkeen Tšekkoslovakia kieltäytyi avusta.¹¹⁹

Eduard Palin ja J.K. Paasikivi tapasivat vielä heinäkuun lopulla, jolloin Palin oli jo nimitetty Prahan lähettilääksi¹²⁰. Paasikiven mukaan keskusteluita käytiin, mutta niiden sisällöstä ei ole tässä yhteydessä tietoa. Voi olla, että Suomen intressit Tšekkoslovakiaa kohtaan kasvoivat Marshall päätöksen jälkeen. Tämä olisi myös painanut sitten Eduard Palinin valinnassa. Edustihan hän kokemusta ja jatkuvuutta. Tšekkoslovakiaa kohtaan tuskin kiinnostavuus Suomen ulkopoliitikassa marginalisoitui, vaan päinvastoin Suomen edustajiston käynnistymisen myötä maan sisäpolitiikasta saatiin yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa tietoa, jota mahdollisesti voitiin soveltaa myös Suomen kehitykseen.

Vielä sodan jälkeen ulkoasiainhallinto ei ollut tehnyt yleisiä ohjeita diplomatian toimintaan liittyen. Pääosa ohjeistusta oli laadittu 1920- ja 1930- luvun aikana, joissa oli linjattu raportointien sisällön odotukset politiikkaan, talouteen ja juridisiin asioihin, mutta lähettiläitä oli tarkemmin ohjeistettu kaupallisiin ja juridisiin asioihin.¹²¹ Näitä ohjeistuksia jo ulkoasiainhallinnossa alettiin pitää vanhentuneina sodan jälkeen.¹²² Petteri Mertala on omassa tutkimuksessaan, Espanjan ja Suomen välisistä suhteista 1917–1946 tuonut esille, että Suomen ulkoasiainhallinnon ja lähetystön suhteessa painoi erityisesti se, kuinka suuret intressit Suomella oli kohdemaata kohtaan, sekä erityisen painavana näyttäytyi lopulta diplomaattien henkilökohtainen osaaminen.¹²³ Tämä tuo perspektiiviä, Eduard Palin edusti toisaalta jo itsenäistymisestä lähtien

¹¹⁸ J.K. Paasikivi 8.7.1947. Paasikivi 1985, 467; J.K. Paasikivi 21.8.1947. Paasikivi 1985, 481.

¹¹⁹ Putensen 2008, 310–312.

¹²⁰ Paasikivi pvk. 30.7.1947. Paasikivi 1985, 473.

¹²¹ Ohjeita oli tarkennettu vuoden 1937, kauppapoliittisissa asioissa. Eri teemoja olivat: 1) ulkomaankaupan yleistä kehitystä koskevat tiedotukset, 2) suhdannekatsaukset, 3) markkinatutkimukset, 4) tilastokatsaukset. Myös erilaisia edustajiston tehtävänä oli asemamaasta lähettää säännöllinen kaupallinen vuosiraportti, jossa edustustojen oli selostettava asemamaan tuonti- ja vientituotteiden kaupan kehitystä, sekä Suomen päävientituotteiden asemaa ko. maan kaupassa ja markkinoilla. Nevakivi 1988, 127–128.

¹²² Nevakivi 1988, 249.

¹²³ Mertala 2013, 71.

työskennellyttä diplomaattia, mutta samaan aikaan kansainvälinen tilanne oli todella erilainen sodan jälkeen, kun ennen sotaa, eikä näitä aikakausia voida siinä mielessä verrata.

Eduard Palinin ja Jan Masarykin tapaaminen

Suomen lähetystön edustajan Eduard Palinin ensimmäiset raportti toimitettiin Tšekkoslovakiasta ulkoasiainhallinnolle syyskuun alussa. Kyseisessä raportissa Palin mainitsee, että raportointi oli viivästynyt, koska lähetystön käytännönasioiden järjestäminen oli vienyt aikaa.¹²⁴ Viivästymisen taustalla on saattanut olla erilaisia lupa-asioiden, lähetystön tarvikkeiden ja henkilöstöön liittyviä tehtäviä. Vaikuttaisi siltä, että ongelmat olivat suhteellisen normaaleja, sillä Palin ei tuo esille yksityiskohtaisempaa kuvausta näistä haasteista.

Suomen lähetystön toiminta käynnistyi Suomen diplomatian ja lähetystön osalta kohdemaassa myönteisesti ainakin diplomaattisessa näkökulmassa. Tšekkoslovakian ulkoministeri Jan Masaryk oli halunnut tavata alkuun Suomen lähettilään Eduard Palinin. Raportti on päivätty 1.9.1947, mutta tapaamisen tarkempaa päiväyksestä ei ole mainintaa dokumentissa.¹²⁵

Lähdekriittisiä ongelmia raportin ja yleisesti Eduard Palinin raporttien suhteen on syytä tehdä. Raportin oli laatinut Eduard Palin, joten kaikki mitä Jan Masaryk keskusteluissa tuo esille ei välttämättä ole käyty. Tämä voi tuntua itsestään selvältä, mutta tapaamisesta ei ole muuta todistetta kuin Palinin raportti. Toisaalta asiaa voidaan tarkastella sillä perusteella, että mitä hyödyttäisi Palinia ja Suomen ulkoasiainhallinnon intressejä se, että Palin pyrki esimerkiksi mahdollisesti liioittelemaan. Se ei olisi järkevä strategia miltään osin, eikä erityisemmin uskottava selitys, myös kokeneena diplomaattina hän tuskin tekisi. Mutta on syytä kuitenkin huomioida, että keskustelusta on saattanut jäädä joitakin osia pois, tai voi myös olla, että ranskan kielen sisältö suomennettuna raporttiin myös tuottaa tiettyjä käsiteongelmia. Sen lisäksi keskustelun sisällössä Palin on halunnut rajata keskustelun tiettyyn suuntaan. Siihen suuntaan, jonka hän katsoisi kenties Suomen ulkoasiainhallinnolle hyödylliseksi. Raportista puuttuvat

¹²⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 1.9.1947. C28, Raportti 1, UMA

¹²⁵ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 1.9.1947. C28, Raportti 1, UMA

tiedot siitä, että miten virallinen tapaaminen oli. Voi olla, että Jan Masaryk oli halunnut mahdollisimman pian lähetystön toiminnan käynnistymisen jälkeen tavata uuden lähetystön edustajan. Eduard Palin ei arvioi henkilökohtaisesti siitä millainen Jan Masaryk oli henkilönä¹²⁶.

Palinin kuvauksen mukaan Jan Masaryk oli tuonut esille Suomen ja Tšekkoslovakian yhtäläisyyksiä. Ulkoministeri oli katsonut, että molemmat maat olivat suhteellisen pieniä kansainvälisiä toimijoita, joihin Neuvostoliitto suhtautui myönteisesti. Myös keskustelujen sisältö oli koskenut Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita, jotka Palin raportissa kuvaa, että Masaryk oli katsonut, että Iso- Britannian ja Ranskan vaikutus tulee jatkossa hiipumaan. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto vaikuttavat yhä etenevissä määrin vaikuttavat Eurooppaan yhä perustavanlaatuisemmin ja vaikutusvaltaisemmin. Palin toi esille, että Masaryk olikin katsonut, että Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton väliset suhteet vaikuttavat myös Suomen ja Tšekkoslovakian päättäjien tehtäviin.¹²⁷

Raportissa Palin tuo esille sitä, miten Tšekkoslovakiassa suhtauduttiin Neuvostoliittoon. Vaikka Palin ei itse kommentoi tätä näkemystä, niin raportti kuvaa myös toisaalta Tšekkoslovakian suhtautumista Suomeen. Tšekkoslovakian poliittinen johto suhtautui ja katsoi näiden valtioiden olevan samanlaisessa kansainvälisessä asemassa. Toisaalta ei ole tietoa siitä, miten paljon Palin saattoi tietää Tšekkoslovakian virallisesta ja epävirallisesta ulkopoliitikasta. Jälkikäteen voidaan ymmärtää, että esimerkiksi Edvard Beneš oli katsonut, että Tšekkoslovakialla oli erityistehtävä tässä uudessa kansainvälisten suhteiden murroksessa, toimija sillanrakentajana Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä.¹²⁸ Tutkijoista muun muassa HEIKKI LARMOLA on osoittanut eron siinä, miten Suomen poliittinen johto ja Tšekkoslovakian poliittinen johto suhtautuivat Neuvostoliittoon eri tavoin. Suomessa oli omaksuttu Paasikiven johdolla jopa inhorealistenten asenne, sen sijaan Tšekkoslovakiassa pitkään asennoiduttiin huomattavamman idealistisemmin.¹²⁹

¹²⁶ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 1.9.1947. C28, Raportti 1, UMA

¹²⁷ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 1.9.1947. C28, Raportti 1, UMA

¹²⁸ Renner 1989, 2,4.

¹²⁹ Larmola 1994, 225.

Suomen ulkoasiainhallinnossa luultavammin seurattiin kiinnostuneina raportin sisältöä. Sillä Palin myös tuo esille sen, miten Masaryk oli suhtautunut Marshall suunnitelmaan. Ulkoministeri oli esittänyt, että Tšekkoslovakia olisi halunnut osallistua ohjelmaan, sillä taloudellista apua olisi tarvittu, mutta Masarykin mukaan siitä oli kuitenkin jouduttu kieltäytymään.¹³⁰ Palin ei kuitenkaan tuo raportissa esille sitä, miksi Tšekkoslovakia joutui kieltäytymään. Suomen ulkopoliitiikan johto oli saanut asiasta suoran viestin Moskovasta, mutta ei ole varmaa siitä oliko myös Tšekkoslovakiaan viestiä etukäteen. Tämä osaltaan tukee sitä, että vuosi 1947 merkitsi edellä mainitun erityistehtävän osalta tällaisen idealismin päättymistä Tšekkoslovakian politiikkojen keskuudessa, kylmän sodan jakautumisen maailmassa, valtiot eivät enää voineet asettua neutraaleiksi ”sillanrakentaja” valtioiksi erillispiirien jakauduttua. Jan Masaryk oli ollut yksi henkilöistä, joka oli joutunut puhutteluun Stalinin luona. On kerrottu, että palattuaan sieltä, hän oli todennut, että mentyyään Moskovaan vapaana ministerinä, mutta palasi sieltä Stalinin palvelijana. Osaltaan siis ohjelman suostuminen johto alkoi ymmärtämään rajoituksensa omassa kansainvälisessä asemassa.¹³¹ Toisaalta tätä taustaa vasten raporttia voidaan tulkita siten, että Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton väliset toimet vaikuttavat yhä vahvemmin etenkin Tšekkoslovakian toimijoihin.

Kansainvälisten suhteiden ja diplomatian parissa voidaan kysyä sitä, missä määrin esimerkiksi ulkoministeri edustaa maan virallista näkemystä ja missä hän edustaa henkilökohtaisia näkemyksiä. Näitä ei voida yksiselitteisesti erottaa toisistaan.¹³² Ulkopoliitiikan tutkimuksen teorioissa usein yksi keskeisiä kysymyksiä on huomioida ja pohtia valtion toimijoiden ”roolia”.¹³³ Toisaalta onko näillä kysymyksillä merkitystä Suomen ulkoasiainhallinnon intressien kannalta? Diplomatiikan ja Suomen intressien kannalta tapaaminen voidaan nähdä Suomen ja Tšekkoslovakian suhteiden osalta myönteisesti. Eduard Palin loi myös ensimmäisen henkilökohtaisen diplomaattisen kontaktin kohdemaahan.

¹³⁰ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 1.9.1947. C28, Raportti 1, UMA.

¹³¹ Renner 1989, 2,4, 13; Larmola 1994, 225.

¹³² Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 46, 51.

¹³³ Hakovirta 2012, 89.

1.2. Palinin katsaus Tšekkoslovakian demokratiaan ja hänen slaavikuvansa

Asiakokonaisuudet ja teemat joihin Palin keskittyy Prahaan saavuttuaan oikeastaan koko syksyn ajan keskittyvät niihin teemoihin, jotka olivat Suomen ulkoasiainhallinnon kehityksen kannalta myös ajankohtaisia. Näitä teemoja ainakin alkuun olivat Tšekkoslovakian sisäpolitiikka, puolueiden väliset jännitteet, kohdemaan kansainvälinen asema. Palin liikkui poliittisen hierarkian ylätasolla, josta hän voisi saada hyödyllistä ja luottamuksellista informaatiota välittää. Tällaisella informaatiolla oli se merkitys, että se oli usein paremmin sellaisilta tietolähteiltä, jotka tunsivat kansainvälisiä suhteita mahdollisesti paremmin.

Tässä alaluvussa käsittelen sitä, mitä Palin ensimmäisissä raporteissa syyskuun ja lokakuun aikana Tšekkoslovakiasta kuvasi. Tšekkoslovakiaan saavuttuaan Palinin raporteissa käsitellään maan puoluejärjestelmää ja Narodni frontia¹³⁴ (Kansanrintama). Palinin raportin tiedot, pohjautuvat vuoden 1946 vaaleihin, joiden pohjalta hän arvioi Tšekkoslovakian puolueiden kannatusta, sekä alueellisia eroja. Tässä tulee jo selväksi tietyt esille heikkous Tšekkoslovakian demokraattisessa kehityksessä. Puolueasetelmasta on löydettävissä Palinin raporttien pohjalta tiettyjä vastakkainasetteluita, kommunistien ja kansallissosialistisen puolueen, sekä kommunistisen ja porvarillisen demokraattisen puolueen välillä. Nämä luovat pohjan syksyn myöhemmän kehityksen tarkastelulle. Myös Palin tuo esille Tšekkoslovakian ulkopoliittista suuntausta. Tässä alaluvussa myös käsittelen Palinin slaavikuvaa. Täytyy huomioida, että kun Palin meni Tšekkoslovakiaan, niin Suomessa oli ollut kaksi vuotta sitten jo vaalit ja sisäpoliittinen kehitys oli ollut myös Suomessa jännitteinen. Syksyllä 1947 Moskovan radion tunnettu kommentaattori Iljinski oli muistuttanut, että Pariisin

¹³⁴ Tšekin kielinen kirjoitusasu: Národní fronta, mutta Palin käyttää raporteissa Narodni front, jonka perusteella on luontevaa käyttää tätä.

rauhansopimuksen jälkeen demokratian kehitys oli Suomessa muista jäljessä Neuvostoliiton etupiiriin kuuluneista maista jäljessä¹³⁵.

Puolueet ja Narodni front

Syyskuun alussa Eduard Palin tarkastelee Tšekkoslovakian puolueita, sekä niiden kannatuslukuja ja alueiden välisiä eroja Böömin, Määrin ja Slovakian alueilla. Raportista käy ilmi, että hän pyrkii antamaan varsin neutraalin kuvan Tšekkoslovakian puolueiden välisistä suhteista. Vaikka hänen tapansa raportoida olikin varsin neutraali, niin siitä voidaan havaita hänen ennakko-oletuksiaan, joilla hän pyrkii kohdemaan poliittista ilmapiiriä arvioimaan. Tämän kiteyttää esimerkiksi hänen luonnehdintansa Tšekkoslovakian porvaristosta, jota hän piti vapaamielisenä, vasemmistolaisena ja sosialistisena¹³⁶. Voidaan myös ymmärtää, että Palinilta odotettiin kohdemaasta katsausta Tšekkoslovakian yhteiskunnalliseen ja demokraattiseen kehitykseen, sekä hänen raportointinsa painotus oli etenkin kommunistien kannatuksen analysoinnissa. Toisaalta tällainen kuva porvaristosta saattoi pitää paikkansa, mutta toisaalta voidaan myös ymmärtää, että Palin oli poliittiselta taustaltaan enemmän oikealle kannalla, kuin vasemmalle.

Raportissa Palin kuvaa sitä, miten Böömin ja Määrin, sekä Slovakian alueilla oli ollut sallittuna vuoden 1946 vaaleissa vain neljä puoluetta. Hänen mukaansa vaaleja oli muuten pidetty vapaina. Böömin ja Määrin alueilla sallittuja puolueita olivat olleet seuraavat puolueet: kommunistinen puolue, kristillinen kansallispuolue, sosiaalidemokraattinen puolue ja kansallissosialistinen puolue. Slovakian alueella sallittuja puolueita olivat seuraavat: sosiaalidemokraattinen puolue, vapaa puolue, porvarillinen demokraattinen puolue ja kommunistinen puolue.¹³⁷ Palin käyttää kaikista näistä puolueista suomen kielisiä nimityksiä, mutta toisaalta vaikka hän käyttää suomen kielisiä nimityksiä niin hän pyrkii selvittämään puolueiden ideologista ja historiallista taustaa, sekä yrittää ymmärtää puolueiden erityispiirteitä. Tämä voidaan ymmärtää, niin että Suomen ulkoasiainhallintoa kiinnosti nimenomaan se, missä suhteessa puolueet olivat toisiinsa, jotta Tšekkoslovakian erilaista yhteiskunnallista

¹³⁵ Jussila 1990, 176.

¹³⁶ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

¹³⁷ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

tilannetta voitaisiin verrata Suomeen, olihan Suomessakin vasemmistolainen politiikka ottanut suuremman vallan.

Palin raportoikin maan erityispiirteistä, missä hän kiinnittää erityisesti huomiota siihen, millainen kannatus kommunistisilla puolueilla oli. Palinin mukaan kaiken kaikkiaan Böömin ja Määrin kommunistisella puolueella, sekä Slovakian kommunistisella puolueella ja SDP:llä oli enemmistö kansanedustajista. Noin 51% kansanedustajista kuului johonkin näistä puolueista. Palinin mukaan kuitenkin kommunistien kannatus oli jakautunut epätasaisesti, sillä Böömin ja Määrin alueella kommunistit olivat saaneet 40% kannatuksen, joka oli johtanut kaiken kaikkiaan heidät 93 edustajaan parlamentissa, joista kuusi oli ministeriä¹³⁸. Sen sijaan Slovakiassa kommunistien kannatus oli jäänyt pienemmäksi, sillä puolue oli saanut 20 kansanedustajaa, joista kaksi toimi ministerinä. Palin selvittääkin sitä, että kommunistien kannattajiksi ja jäseniksi oli siirtynyt kannattajia kielletyistä puolueista opportunisti mielessä. Kommunistien pääasiallisia kannattajia olivat työläiset ja pienviljelijät.¹³⁹

Palin tuokin esille erityispiirteitä Tšekkoslovakiassa, joka hänen mukaansa oli se, että puolueiden kannatus ja äänestäjien luokka- asema eivät kohtaa. Tämä johtui siitä syystä, että koska puolueita oli sallittu vain neljä. Hänen mukaansa oikeistolaiset, kristilliset puolueet olivat yleisesti kiellettyjä. Kommunisteille haasteen tuo Böömin ja Määrin alueella Kansallissosialistinen puolue. Tämän puolueen taustaa hän selvittää, että se oli Edvard Benešin entinen puolue, se oli perustettu Itävalta – Unkarin aikana. Palin luonnehtii puoluetta sosialistiseksi puolueeksi ilman marxilaista oppia, mutta sen pyrkimyksenä oli ajaa tšekkiläistä politiikkaa. Puolueen kannattajiksi kuuluivat vuoden 1946 vaaleissa työläiset, virkamiehet, liikemiehet. Palinin arvioiden mukaan se oli suurin haastaja Böömin ja Määrin alueella kommunismille. Kaiken kaikkiaan se oli saanut 55 edustajaa parlamenttiin, joista neljä toimi ministereinä.¹⁴⁰ Palinista muut oikeistolaiset tai nk. porvarilliset puolueet, kuten kristillinen kansanpuolueen kannatus nojautuu

¹³⁸ Palin luettelee nämä kuusi ministeriä olevan seuraavia: pääministeri Klement Gottwald, sisäasiainministeri Nosek, tiedoitusministeri Vaclav Koepcky, valtiovarainministeri Dolansky ja ulkoasiainministeriön valtiosihteeri Clementis. Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA

¹³⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

¹⁴⁰ Palinin mukaan puolueenpuheenjohtajana toimi Zenkl, ministereinä oikeusministeri Dřitna, opetusministeri Stránský. Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

katolisiin, sekä niihin, jotka vastustavat vasemmistoa. Sillä puolueella oli 46 kansanedustajaa parlamentissa, joista neljä toimi ministereinä. Palinin mukaan sen vaikutusvalta oli kuitenkin pieni.¹⁴¹ Erityispiirre Tšekkoslovakiassa, josta Palin raportoi olivat tosiaan luokkataustat ja puolueiden kannatukset, tällä hän saattoi haluta viitata sillä erona Suomen yhteiskunnalliseen kehitykseen.

Palin myös selvittää Slovakian tilannetta, kannatus erosi Böömistä ja Määristä. Slovakiassa oli myös sallittu neljä puoluetta. Näitä sallittuja puolueita olivat sosiaalidemokraattinen puolue ja vapaa puolue, joista molempien kannatus oli mitätöntä, sillä ne eivät saaneet edustajia hallitukseen. Slovakian suurin puolue oli porvarillinen demokraattinen puolue, johon kuuluivat äänestäjät, jotka eivät olleet kommunisteja, eivätkä kuuluneet pieniin puolueisiin. Tällä puolueella oli 43 edustajaa parlamentissa ja kaksi ministeriä.¹⁴²

Palin kohdistaa huomion raportissa Sosiaalidemokraattisen puolueen kannatukseen, joka Böömin ja Määrin alueella oli hänen mukaansa hyvin kriittinen. Hänen mukaansa Sosiaalidemokraateilla oli Palinin mukaan seuraava edustajisto 39 kansanedustajaa parlamentissa, joista kolme oli ministerinä. Hän nostaakin esille Fierlingerin, joka oli puolueen puheenjohtaja. Hänen mukaansa sosiaalidemokraattiseen puolueeseen kuuluvat etenkin työläiset, alemmat virkamiehet ja käsityöläiset. Palin selvittääkin sitä, millainen sosiaalidemokraattinen puolue Böömin ja Määrin alueella oli. Se oli puhdasoppinen, marxistinen sosialistipuolue, mutta hänestä puolueen sisällä käydään kamppailua, sillä puolueen johto ja vasemmistolaisempi siipi pyrkivät liittoutumaan ja tekemään yhteistyötä kommunistisen puolueen kanssa. Hänen mukaansa suurin osa sosiaalidemokraateista, kuitenkin vastustaa tätä ja haluaisi tehdä yhteistyötä kansallissosialistien kanssa.¹⁴³ Tämän lisäksi oli kaksi ministeriä, jotka eivät kuuluneet mihinkään puolueeseen. Heitä olivat ulkoasiainministeri Masaryk ja puolustusministeri Svoboda. Masaryk oli kallellaan kansallissosialisteihin. Svoboda kommunisteihin.¹⁴⁴

Palinin kuvaus kohdemaan puolueista oli varsin tarkka. Kommunistit olivat onnistuneet nelinkertaistamaan vuosien 1935–1947 aikana kannatuksensa. Kommunistien nousun

¹⁴¹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

¹⁴² Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

¹⁴³ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

¹⁴⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

taustasyiksi oli arvioitu huonoa taloutta, sodan aiheuttamaa epävarmuutta, sekä puolue oli onnistunut tehokkaasti hyödyntämään saksalaisvastaista ilmapiiriä. Kommunistinen puolue oli varsinkin sodan jälkeisissä vaaleissa onnistunut ottamaan haltuun poliittisen retoriikan, jossa oli korostettu Marxilaisuuden lisäksi kansallisaatetta. Kommunistisen ohjelmaa oli vahvistanut puolueen puheenjohtajan Klement Gottwaldin johdolla aloittanut positiivisen kuvan edistämisen, he olivat myös lisänneet kannatusta siten, että tavoiteltiin poliittisia, taloudellisia ja sosialistisia ohjelmia. Muut puolueet olivat myös suhtautuneet kommunistien ohjelmaan varsin myönteisesti, eikä sitä ainakaan sotien välisenä aikana ja vielä sotien jälkeen pidetty uhkana.¹⁴⁵ Palinin raportissa voidaankin havaita, että kansallisuustunne oli osaltaan siis ollut sekä kommunistien, että kansallissosialistisen puolueen käyttövoima.

Raportissa hän myös tekee selkoa Tšekkoslovakian poliittisen toiminnan kannalta tärkeästä piirteestä, joka oli hallituksen ohjelma. Hänen mukaansa hallituksen ohjelma perustui yhteiseen ns. Kosice-ohjelmaan. Hänen mukaansa ohjelman nimi tulee kaupungista, jossa se oli laadittu. Hänen mukaansa yhteistyö hallituksessa oli kuitenkin sujunut varsin hyvin. Hallituksessa oli kuudesta puolueesta koostunut ”kansanrintama” (”narodni front”), johon kuuluivat näiden puolueiden puheenjohtajat ja pääsihteerit. Kansanrintamaa hän luonnehtii hallituksen elimeksi, jossa vakavampien vaikeuksien ja ristiriitojen sattuessa puheenjohtajat pyrkivät selvittämään ongelmia. Palinin mukaan kuitenkin tämä oli toiminut varsin hyvin, mutta viime aikoina yhteistyö oli alkanut levottomuutta esiintymään.¹⁴⁶ On arvioitu, että kansanrintaman poliittinen merkitys olikin juuri Tšekkoslovakiassa yksi demokratian ongelmista, sillä kaikki puolueet olivat halunneet kuulua kansanrintamaan, eikä varsinaista oppositiota muodostunut. Tämä poisti siten Tšekkoslovakiasta parlamentarismin. Suuren kannatuksen turvin kommunistinen puolue Tšekkoslovakiassa saikin varsin suuren poliittisen vaikutusvallan.¹⁴⁷ Vaikka kommunismin kannatus oli suurta, niin Palinin mukaan oli alkanut kommunismien kannatus alkanut hiipumaan Slovakiassa.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Larmola 1994, 224; Renner 1989, 15.

¹⁴⁶ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

¹⁴⁷ Renner 1989, 5.

¹⁴⁸ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 15.9.1947. C28 Raportti 2, UMA.

Palinin raportin painotus on selvästi suunnattu SDP:n ja kommunistien kannatuksen selvittämiseen. Tämän lisäksi hän pyrkii raportissa selvittämään poliittisia instituutioita, kuten kansanrintamaa. Raportista ei voida kuitenkaan johtaa hänen omia henkilökohtaisia näkemyksiään juurikaan, mutta painotusta voidaan ymmärtää sillä, että ulkoasiainhallinto odotti häneltä tiettyjä katsauksia poliittiseen elämään. Tšekkoslovakian demokratia voidaan raportin mukaan pitää varsin rajoitettuna, samalla muodostuu se käsitys, että Tšekkoslovakia oli alueellisesti jakautunut äänestäjäkuntiin, sekä sieltä oli löydettävissä puolueiden välisiä asetelmia, joissa vastakkain olivat Slovakiassa kommunistinen puolue ja porvarillinen demokraattinen puolue. Böömin ja Määrin alueella taas kommunistinen puolue ja kansallissosialistinen puolue. Näiden myötä Tšekkoslovakian demokratia ei ollut varsinaisesti demokratia, vaan hyvin rajoitettu ja ongelmallinen. Syyskuussa siis Palin arvioi ainoastaan vuoden 1946 poliittista järjestelmää.

Ehkä yksi syy, miksi Palin tarkastelee Tšekkoslovakian vuoden 1946 vaaleja, oli antaa informaatiota ja vertailua Suomen vaaleihin vuodelta 1945¹⁴⁹. Suomen kehityksessä voidaan nähdä tiettyjä yhtäläisiä piirteitä Tšekkoslovakian vaalien kanssa, sillä SKDL:llä oli kuusi ministeriä, joista keskeisimpänä olivat pääministeri Mauno Pekkala, opetusministeri Johan Helo ja sisäministeri Yrjö Leino.¹⁵⁰ Voi olla, että Palinin motiivien taustalla oli luoda siten tällaista sisäpoliittista tarkastelua kohdemaan asioihin. Toisaalta voidaan myös pohtia, että millainen asenne ylipäättänsä Eduard Palinin kaltaisella diplomaatilla oli demokratiaan, sillä osa itsenäisen ajan ulkopoliittisesta yläluokasta vahvasti suuntasi hakemaan Saksasta keisaria Suomeenkin. Tämän yksi keskeisimpänä puuhamiehenä toimi itsenäistymisen jälkeen J. K. Paasikivi¹⁵¹. Kuitenkin Paasikivikin turvautui sodan jälkeisessä politiikassa viimeiseen saakka perustuslaillisuuteen ja parlamentarismiin.¹⁵² Palin oli koulutukseltaan juristi, joten todennäköisesti hän suhtautui laillisuuteen ja oikeusvaltionperiaatteisiin vakavasti.

¹⁴⁹ Vaaleissa SDP sai 50 edustajaa, SKDL 49 (30 arvioitiin kommunisteiksi), maalaisliitto 49, kokoomus 28, ruotsalainen kansanpuolue 14, edistyspuolue 9 ja ruotsinkielinen vasemmisto 1. Visuri 2015, 139.

¹⁵⁰ Visuri 2015, 137–139.

¹⁵¹ Hentilä 2009, 122–124.

¹⁵² Polvinen 1999, 369; Jussila 1990, 125.

Tšekkoslovakia idän ja lännen välissä

Lokakuun raportissa on havaittavissa, että Palin toi esille muutoksen kuvassa Tšekkoslovakian suhteen. Hän oli odottanut ennakkotietojen perusteella, että maan olot olisivat rauhallisemmat, mutta saavuttuaan maahan hän oli havainnut laajaa yhteiskunnallista levottomuutta. Tätä levottomuutta hän raportoiakin varsin tarkkaan. Tšekkoslovakian yhteiskunnallista levottomuutta oli lisännyt attentaattirytykset kahta kansallissosialismin ministeriä ja ulkoministeri Jan Masarykia kohtaan. Näiden lisäksi Slovakiasta oli paljastunut erilaisia salaliittoja, joiden tavoitteena oli ollut alueen itsenäistymispyrkimykset. Tämän lisäksi Palin katsoi, että edellisessä raportissa kuvattu kansanrintama olisi hajoamassa.¹⁵³

Palin tuo katsauksen maan poliittisiin ja rakenteellisiin ongelmiin. Niistään hän pitää vakavimpana edellisvuoden katovuotta, sekä siitä seuraavan nälänuhan olevan yhtenä levottomuutta aiheuttavana asiana. Katovuoden lisäksi levottomuutta oli aiheuttanut suunnitelmatalouteen siirtyminen, joka oli käynnistetty kaksi vuotta aiemmin. Toisena syynä Palin pitää tulevia vaaleja, joissa mikään poliittinen puolue ei voi olla varma voitostaan. Kolmantena syynä Palin arvioi olevan kansainvälisen aseman, Tšekkoslovakian sijainnin Saksan ja Neuvostoliiton välillä.¹⁵⁴

Hän raportissa nostaakin esille Edvard Benešin puheen, jossa oli käsitelty Tšekkoslovakian kansainvälistä liikkumatilaa. Puheessa Beneš katsoi, että:

”Tšekkoslovakia ei sijaitse lännen ja idän välillä – vaan Neuvostoliiton ja Saksan välillä.”¹⁵⁵

Palin selvittääkin Tšekkoslovakian ulkopoliitiikan tavoitteita. Palinin mukaan maan ulkopoliitiikan keskeisimpänä tavoitteena oli varautua nousevaa Saksaa vastaan. Hänen mukaansa Tšekkoslovakialla ei ollut muita vihollisia, kuin Saksa. Palin tuo varsin suoraan esille, että kohdemaassa oli katsottu, että ainut maa, johon Tšekkoslovakia saattoi luottaa, oli Neuvostoliitto.¹⁵⁶ Raportissa voidaan havaita erilaisia tasoja. Toisaalta raportissa kuvataan Tšekkoslovakian ulkopoliittista suuntautuneisuutta, joka Benešin

¹⁵³ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 4.10.1947. C28 Raportti 4, UMA.

¹⁵⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 4.10.1947. C28 Raportti 4, UMA.

¹⁵⁵ Puhe, jonka Edvard Beneš oli pitänyt, suomentajasta ei tietoa, eikä siitä milloin puhe oli pidetty.

Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 4.10.1947. C28 Raportti 4, UMA

¹⁵⁶ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 4.10.1947. C28 Raportti 4, UMA.

retoriikassa nimenomaan suuntautui Neuvostoliittoon päin ja katsoi Saksan uhaksi. Miksi Benešin puhe oli otettu mukaan? Sinänsä Palin ei mainitse missä puhe oli pidetty, eikä kenelle. Hän ei kerro sitä, että oliko hän ollut paikalla. Saattoihan puheen sisältö olla myös peräisin joltain toiselta, joka oli ollut paikalla. Presidentin retoriikka oli myös maan tasavallan korkeimman poliittisen henkilön luonnehdintaa. Saattoihan Palin haluta nostaa esille puheen, jotta Suomen ulkoasiainhallinnossa ymmärrettäisiin niitä suuntauksia, siitä mihin suuntaan Tšekkoslovakia oli menossa. Puhe siten myös saattoi olla Palinin rajoitettu ja konkreettinen huomio kuvamaan vahvistamaan tiettyä kuvaa Tšekkoslovakian asemasta. Saatettiinhan Suomen ulkoasiainhallinnossa pohtia sitä, miten avoimesti Suomen presidentti J. K. Paasikivi ja toisaalta Edvard Benešin retoriikan sisältö erosi toisistaan, mitä kannatti sanoa ja mitä ei. Vodiaan siinä myös tulkita olevan jonkin laista Palinin arvostusta instituutiota kohtaan.

Tšekkoslovakian asenteita saksalaisia kohtaan ei ollut Benešin pelkkää retoriikkaa, vaan se hyvin heijastelee asenteita, joita Tšekkoslovakian johtavilla poliitikoilla oli Saksaa, mutta myös saksalaisia vähemmistöjä kohtaan. Vaikka Palin ei raportoi Tšekkoslovakian toimenpiteistä sodan jälkeen, aineiston perusteella ei voida sanoa, että tiesikö hän vielä tässä vaiheessa Tšekkoslovakian poliittisista toimenpiteistä vähemmistöjä kohtaan. Tšekkoslovakian politiikkojen johdolla toteutettiin vuosina 1945–1947 unkarilaisvähemmistöjen ja saksalaisvähemmistöjen karkottaminen maasta. Saksalaisvähemmistö oli onnistuttu karkottamaan lähes kokonaisuudessaan, on arviota, että jopa kolme miljoonaa saksalaista karkotettiin. Prosessi oli varsin murheellinen, sillä heistä menehtyi 30 000, joista lähes 6000 päätyi itsemurhaan. Unkarilaisvähemmistön karkottamisen kuitenkin länsivallat estivät, tämä oli Tšekkoslovakian poliittiselle johdolle pettymys. Karkottamisen seurauksena myös kommunistien asema vahvistui, sillä entiset sudeettialueet asutettiin maattomilla maatyöläisillä, joista kommunismien tuella tuli itsenäisiä maanviljelijöitä, sekä pienviljelijöitä. Nämä väestönsiirrot voidaan nähdä myös toisen maailman sodan jälkeisen ajan etnisiin puhdistuksiin, väestönsiirtoihin ja kostonihin, joita tapahtui Neuvostoliiton vapauttamissa saksalaisten vallatuissa alueissa.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Larmola 1994, 223-224; Beevor 2012, 888. Renner 1989, 6–7.

Palinin slaavikuva

Raportissa voidaan nähdä myös sitä, että Palin alkaa myös raportteja värittää omilla tulkinnoilla. Tätä väritystä ei ole vielä nähtävillä paljoakaan, mutta sitä on nähtävillä verrattuna ensimmäisiin raportteihin, jotka kuitenkin olivat neutraalimmin kirjoitettuja. Niissä Palinin painotus on ollut enemmän vain siinä, mitä hän tuo esille ja mitä hän jättää mainitsematta. Palin arvioi esimerkiksi seuraavasti kohdemaansa väestöstä:

”Tšekkoslovakian kansa on slaavilainen kansa. Sen sympatiat ovat aina kallistuneet Venäjään päin.” ¹⁵⁸

Palinin mukaan tunne ja järki syyt olivat johtaneet siihen, että kaikki puolueet suhtautuivat venäläisyyteen hyvin myönteisesti. ¹⁵⁹ Palin selvittää Tšekkoslovakian ulkopoliittista syitä, myös erilaisiin kansallisuuteen liitetyillä mielikuvilla ja temperamenteilla. Edeltävä luonnehdinta myös kertoo jotain Palinin omista asenteista Tšekkoslovakialaisia kohtaan. Mihin nämä arviot perustuvat? Mikä oli Palinin slaavikuva?

Palin oli viettänyt vasta kuukauden kohdemaassa, joten kuva Tšekkoslovakiasta saattoi perustua vietettyyn aikaan kohdemaassa, mutta ennen kaikkea kuukausi oli saattanut vahvistaa tai ainakin jollain lailla pitänyt yllä tiettyä kuvaa Tšekkoslovakiasta. Historiallisen kuvatutkimuksen mukaan mielikuvat ovat ensinnäkin hyvin vastustuskykyisiä muutokselle. Mielikuvien vahva pohja katsotaan olevan varsinkin lapsuuden maailmassa, esimerkiksi oppikirjoissa. Patoamisteorian mukaan mielikuvat muuttuvat pitkällä aikavälillä, jos tulee paljon sellaisia signaaleja, jotka eivät enää vastaa entistä tietoa, nämä signaalit murtavat aikaisemman kuvan. ¹⁶⁰

Aikakauden kontekstissa Palinin kuvausta Tšekkoslovakiasta slaavilaisena kansana oli suomenkin oppikirjoissa opetettu 1800-luvulta alkaen. Slaavilaisuus käsite oli jo keskiajalta peräisin. Sanan etymologiassa siihen oli liittynyt alistavuuteen ja negatiivisia piirteitä ¹⁶¹. Slaavilaisuus myös usein jakautui itä- slaavilaisuuteen ja länsislaaveihin, joihin laskettiin kuuluvaksi tšekit ja slovakit. ¹⁶² Tämä tausta osaltaan tukee sitä, että

¹⁵⁸ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 4.10.1947. C28 Raportti 4, UMA.

¹⁵⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön 4.10.1947. C28 Raportti 4, UMA.

¹⁶⁰ Alenius 1993, 4–5; Mertala 2013, 40; Fält 2011, 10–11.

¹⁶¹ Sanan ”slaavi” alkuperä (slav, slave) muotoutui synonyymiksi orjalle (slave, sklave). Keskiajalla ilmeisesti orjamarkkinoilla myytiin slaaveina pidettyjä ihmisiä. Kivioja 2016, 77.

¹⁶² Kivioja 2016, 77.

Palinin slaavikuva saattoi olla väritty, mutta heijastella myös aikakauden vallitsevaa ajattelua. Aikakauden tiede myös tuki jaottelua eri kansallisuuksiin. Palin oli taustaltaan yläluokkainen, ruotsinkieliseen vähemmistöön kuuluva. Vaikka ei ole suorannaista tietoa siitä, miten esimerkiksi Palin suhtautui suomalaisiin. 1900-luvun ilmapiirissä suomalaiset ja muut kansat Euroopassa jaoteltiin eri astein. Esimerkiksi tieteessä 1800–1900-luvulla suomalaiset erottuivat kielen ja tiettyjen aikakauden kauneusihanteiden valossa omaksi ryhmäkseen, jonka katsottiin kuuluvaksi suomalais–ugrilaisiin kansoihin. Tämä vahvisti esimerkiksi sellaista käsitystä, ettei Unkaria lukuun ottamatta nämä kansat ole saaneet aikaiseksi valtiota tai ns. korkeaa kulttuuria.¹⁶³ Tätä taustaa vasten myös voi hyvin olla, että esimerkiksi Palinin suhde suomalaisuuteenkin saattoi olla jännitteinen, vaikka hän työskenteli Suomen ulkoisainhallinnon palveluksessa.

Edellä mainitut rotuopit ja tieteellinen ajattelutapa, olivat edesauttaneet myös Hitlerin kansallissosialistisen Saksan politiikassa. Kansallissosialismissa kansat ja rodut asetettiin hierarkioiksi. Nämä pohjautuivat aikakauden tieteellisiin tuloksiin, jonka seurauksena näitä ”rotuja” alettiin kohdella eri tavoin lain äärellä, syrjimällä ja myös tuhoamalla keskitysleireissä. Myös Suomessa oli kansallissosialistisella propagandalla ja sivistyksellä yhteiset traditiota, sillä esimerkiksi V.A. Koskenniemen kaltaiset henkilöt ammensivat eurooppalaisesta traditiosta, jossa korostettiin rodullisia ja erityispiirteitä koskevaan traditiota. Slaavilaisuus oli yhtenä alimpana tässä hierarkiassa. Olihan Operaatio Barbarossan yhtenä tavoitteena ollut elintilan hakeminen Venäjältä. Vaikka vallitseva ajattelutapa, tieteen paradigmat ja poliittiset diskurssit muuttuivat kansallissosialistisen Saksan kaatumisen jälkeen, tämä näkyi esimerkiksi lainsäädäntöön tuli rasismien vastaisia sisältöjä.¹⁶⁴ Tästä aikakaudesta oli Palinin toimiessa Tšekkoslovakiassa vasta muutama vuosi. Palin oli myös pyrkinyt edistämään Suomen ja Romanian välisiä suhteita Operaatio Barbarossan aikoihin. Joten nämäkin vaikuttivat luultavammin hänen slaavikuvaansa. Toisaalta Palinin toiminnassa ei ole nähtävillä mitään siitä, miten Palin itse suhtautui saksaan tai siihen, että hän toisi esille omia arvioita ja näkemyksiä Tšekkoslovakian vihamielisyyteen Saksan politiikkaan kohtaan.

¹⁶³ Kemiläinen 1994, 102–104.

¹⁶⁴ Laamanen 2009, 246; Kershaw 2009, 673; Saarinen 2006, 940–941; Kemiläinen 1994, 104; Bergström 2016, 16.

Stereotypiat, kuvat muista kansoista ovat myös hyvin monimutkaisia asioita. Ne rakentuvat usein toiseuden kautta. Kansallisuuksiin voidaan liittää erilaisia ominaispiirteitä, stereotypioita, yksinkertaisuuksia. Usein kansallisuuksiin liitetyt mielikuvat myös negatiivisuuden ja positiivisuuden kautta. Negatiivinen kuva liitetään usein toisiin, positiivinen kuva muodostajaan. Kuvat kertovat ennen muuta kuvan esittäjästä, hänen taustastaan, asenteistaan ja oppineisuudesta.¹⁶⁵

”Rotuun” oli suhtauduttu sodan jälkeen kielteisesti, siitä ajattelusta myös vaiettiin sodan jälkeen. Palin luokitteli ihmisiä ja kansallisuuksia edelleen rotuihin. Tähän johtopäätökseen voidaan löytää tukea myös tutkimani aineiston ulkopuolelta. Tammikuussa 1948 Palin esimerkiksi raportoi Tšekkoslovakiasta siitä, miten tšekkoslovakialaisilla ja puolalaisilla oli ”rotuyhteys”. Hän kuvaakin näiden valtioiden välisiä poliittisia suhteita eri kansallisuuspiirteiden kautta. Hänen mukaansa puolalaiset olivat vilkkaita, mielikuvitusrikkaita, uhkarohkeita ja kevytmielisiä. Tšekit olivat vakavia, proosallisia, varovaisia ja kylmästi laskelmoivia.¹⁶⁶ Tällaiset luonnehdinnat olivat saattaneet vahvistua syksystä kevääseen, tai sitten nämä kuvat kansallisuuksista olivat muodostuneet jo aikaisemmin.

Slaavilaisuuteen liitettiin Suomessakin negatiivisia asioita, sillä se liitettiin ”venäläisyyteen”¹⁶⁷. Palinin slaavikuvan luonnehtiminen pelkästään negatiiviseksi olisi liian yksinkertaista. Vallitsevassa poliittisessä diskurssissa slaavilaisuus myös saatettiin liittää positiivisia ja poliittisia merkityksiä. On syytä huomioida, että poliittinen retoriikka tuki osaltaan Palinin käsityksiä Tšekkoslovakiasta, sillä Tšekkoslovakiassa ei välttämättä liitetty slaavilaisuuteen negatiivista kaikua, vaan esimerkiksi Klement Gottwald oli katsonut, että tšekkien tärkein slaavilainen liittolainen ja tuki oli Neuvostoliitto, joka oli auttanut saksalaisen miehityksen päättymisessä¹⁶⁸. Myös Narodni frontin ohjelman yhtenä tavoitteena oli rakentaa slaavivaltio.¹⁶⁹ Neuvostoliitto pyrki myös tukemaan panslavismiksi kutsuttua aatetta tai ideologiaa sodan jälkeen. Käsite oli alun perin aatteellisesti liitetty 1800-luvun nationalismiin. Poliittisena käsitteenä syntyi juurikin

¹⁶⁵ Kivioja 2016, 16–17; Fält 2002, 10–11.

¹⁶⁶ Eduard Palin Prahasta Ulkoasiainministeriölle, 27.1.1948. C28 Raportti 6, UMA.

¹⁶⁷ Kivioja 2016, 78.

¹⁶⁸ Renner 1989, 15.

¹⁶⁹ Larmola 2003, 285.

Tšekkoslovakiassa, Prahassa, jossa järjestettiin ensimmäinen kokous vuonna 1848. 1800-luvun panslavismi liittyi haaveisiin yhdestä kansakunnasta, Venäjästä, joka yhdistäisi kielellisesti ja kulttuurillisesti erilaiset kaupungit, alueet toisiinsa.¹⁷⁰ Stalinin aikana panslavismiin yhdistäisi Neuvostoliiton ja Saksan raja-alueiden kansoja. Stalinin näkemyksen mukaan panslavismi voisi tarjota hyödyllisen aatteellisen nationalismin, lännen ja etenkin mahdollisesti nousevan Saksan uhkaa vastaan.¹⁷¹ Tämä osaltaan selittäisi sen, miksi Palin kuvaa niin neutraalisti asian. Toisaalta panslavismissa oli alun alkaen kysymys myös ortodoksisuudesta. Tšekkoslovakia oli katolinen maa ja Suomi oli Luterilainen maa, mutta tällä ei tuntunut olevan merkitystä suhteisiin.

Kari Aleniuksen mukaan ollessaan Bukarestissa lähettiläänä Palin ei ruotsinkielisen taustansa vuoksi ollut suurta kiinnostusta edistää suomenkielisten ja suomensukuisten kontakteja Unkariin. Kohdemaassa hän katsoi, että Romanian ja Suomen yhteistyötä edisti yhteinen vihollinen Bolsevismi.¹⁷² Bolsevismivastaisuus siis oli yhtenä keskeisenä määrittelevänä tekijänä Palinin kuvan taustalla. Bolsevismi ja Venäjä liittyivät Palinin kuvassa toisiinsa. Siten slaavilaisuus myös oli jotain negatiivista. Bolsevismi ja Venäjä vastaisuus ja nämä asenteet saattoivat olla muodostuneet Palinilla peräisin autonomian ajalta. DAVID RATZIN mukaan kuva muodostuu usein vuosisatojen aikana, jonka sukupolvet toisensa jälkeen vahvistavat, kuva on siis vahvempi kuin asenteet ja mielipiteet¹⁷³. Eli Palinin asennetta voidaan jossain tyypillistä Suomen ruotsinkielisen 1800- ja 1900-lukujen eliitin ja yläluokan kuvana lähtökohdista.

Palinin slaavikuva ja Tšekkoslovakian suhde Neuvostoliittoon osaltaan näyttäytyi siten, että hän saattoi suhtautua hieman ylimielisesti asemamaata kohtaan. Tätä tukisi se, että kansallispiirre selittäisi monimutkaisen yhteiskunnallisen, taloudellisen ja kansainvälisen prosessin. Toisaalta myös voidaan kysyä, että kuinka etäinen hänen kuvansa Tšekkoslovakiasta oli tässä vaiheessa? Hän ei tuo esille sitä, että hallitsiko hän esimerkiksi slovakien tai tšekkien kieltä. Tällöin kuva Tšekkoslovakiasta myös pohjautui pitkälti muiden diplomaattien keskusteluihin, mahdollisiin sanomalehtiin ja

¹⁷⁰ Brown, Martin, Kováč, Dušan, Teich, Mikuláš 2011, 109.

¹⁷¹ Ree, Erik Van 2003, 237–240.

¹⁷² Alenius 2011, 28–29.

¹⁷³ Ratz 2007, 202–204.

ennakkokuvaan maasta, eikä hän tuonut esille sitäkään, että liikkui hän Prahan ulkopuolella.

Diplomatiassa kuvalla on merkitystä. Mertala on omassa Espanja tutkimuksessaan vahvistanut sen, että varsinkin jos diplomaatin kuva kohdemaasta oli jo lähtökohtaisesti kielteinen, sillä oli vaikutuksia myös maiden välisen suhteiden edistymiseen. Tämä vaikutti konkreettisesti esimerkiksi siihen, miten diplomaatti saattoi ajaa kohdemaassa Suomen asioita, esimerkiksi hän saattoi edistää vähäsen suhteita.¹⁷⁴ Voidaan myös pohtia sitä, että onko esimerkiksi samankaltaisuus kansojen välillä aina edistävä piirre valtioiden diplomaattisten suhteissa. Esimerkiksi olihan Palin jo Romaniassakin ajanut yhteistä politiikkaa ja diplomaattisia suhteita myönteisesti maiden välille, vaikka niillä ei ollut varsinaisesti kansallisuuden kannalta yhdistäviä tekijöitä¹⁷⁵. Voidaan huomioda, että Palinin asenteet kohdemaahan vaikuttivat kyllä näiden valtioiden välisiin suhteisiin. Myös Palinin toiminnassa voidaan nähdä yhdistäviä piirteitä Romanian ja Tšekkoslovakian välillä se, että molempien valtioiden yhdistävänä tekijänä oli suhde itään, Venäjään. Se, että Palin niin vahvasti asemoi Tšekkoslovakian olevan kansallisuudeltaan jotain muuta kuin Suomen. Tämä erillisyyks ei kuitenkaan hidastanut valtioiden diplomaattisten ja poliittisten suhteiden edistämistä. Sillä jo alku kuukausina oli käynyt ilmi, että hän pyrki aktiivisesti seuraamaan tapahtumia ja tapamaan ministereitä.

Yhteenveto:

Tässä käsittelyluvussa käsittelin Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattisten suhteiden muodostumista toisen maailman sodan jälkeen. Huolimatta Suomen haasteellisesta kansainvälisestä asemasta, niin suhteet onnistuttiin muodostamaan varsin ongelmattomaksi. Virallisella tasolla Tšekkoslovakian ja Suomen suhteissa ei aiheuttanut ongelmia Suomen sodan ajan suhteet Saksaan. Diplomaattiset suhteet uudelleen solmittiin Suomen aloitteesta 1946, vaikka Tšekkoslovakia oli aktiivisempi osapuoli suhteiden käynnistymiseen liittyen. Alkuvaiheessa suhteiden paino oli kaupallisella puolella. Virallisesti diplomaattiset suhteet solmittiin 1947, jonka jälkeen myös lähetystö

¹⁷⁴ Mertala 2013, 119.

¹⁷⁵ Alenius 2011, 32.

perustettiin. Kansainvälinen kehitys myös Marshall lainaohjelmaan Suomi ja Tšekkoslovakia joutuivat reagoimaan omalla tavallaan. Suomessa seurattiin kiinnostuneina Tšekkoslovakian ratkaisua, mutta Neuvostoliiton kehotuksesta Suomi kieltäytyi lainaohjelmasta. Syksy merkitsi myös Suomen Pariisin rauhansopimuksen ratifiointia, jonka myötä Neuvostoliiton ja liittoutuneiden valvontakomissio poistui maasta.

Eduard Palinin valintaa voidaan pitää tarkoin harkittuna valintana. Hän edusti Paasikiven linjauksen mukaista diplomaattia, jolla oli ollut kokemusta Suomen ulkoasiainhallinnossa jo itsenäisyydestä saakka. Palinin aloitettua tehtävässään. Hän tapasi jo alkuun ulkoasiainministeri Jan Masarykin. Sekä hän toi katsauksen Tšekkoslovakian poliittiseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen, joka Palinin mukaan oli haasteellinen. Samoin hän myös tuo omia ennakkoasenteita Tšekkoslovakiasta, niiden pohjalta voidaan pohtia sitä, millaista kuvaa hän liitti slaavilaisuuteen ja Tšekkoslovakiaan. Hän myös toi esille, että slaavilaisuus oli yksi syy sille, miksi Tšekkoslovakia nojautui Neuvostoliittoon. Mutta kaiken kaikkiaan kuva kohdemaasta perustui laajemminkin hänen henkilökohtaisiin näkemyksiinsä siitä, mitä bolševismi ja slaavilaisuus olivat.

2. Tšekkoslovakian ilmapiiri käy levottomammaksi ja valtion liikkumatila kaventuu

Tässä pääluvussa tarkastelen sitä, mihin asiakokonaisuuksiin Eduard Palin Tšekkoslovakiassa keskittyy kuvamaan. Miten kansainvälinen kehitys vaikuttaa Palinin mukaan Tšekkoslovakiassa? Miksi hän keskittyy tiettyihin asiakokonaisuuksiin? Voidaanko niistä tehdä johtopäätöksiä hänen poliittisista tai ideologisista motiiveistaan? Alkuun otan lyhyen katsauksen asiakokonaisuuksiin ja raporttien määrään.

Raporttien määrä

Käsittelen vielä pääpiirteittäin Eduard Palinin lähettämien raporttien määrää lokakuulta joulukuulle. Raporttien määrän perusteella Palinin toiminta kohdemaassa voitaisiin luonnehtia aktiiviseksi. Hän raportoi aktiivisesti ja säännöllisesti tuona aikana. Karkeasti esitettynä Palinin raportointi voidaan nähdä jakautuvan seuraavasti; loka- ja marraskuussa yhteensä kahdeksan ja joulukuussa kaksi. Raporttien määrästä voidaan tehdä tiettyjä johtopäätöksiä siitä, millainen kehitys Tšekkoslovakiassa oli ja siitä mihin Eduard Palin kiinnitti huomiota. Myös Palinin oma henkilökohtaiset näkemykset edelleen vaikuttivat Tšekkoslovakiassa. Syksyn mittaan tiettyssä mielessä voidaan huomioda, että hänen poliittiset motivaationsa kuvata tiettyjä asioita vahvistuivat. Siten hän halusi antaa tietyn tyyppisen kuvan maan tapahtumista. Myös Palin alkaa yhä enemmän arvioimaan itse kehitystä. Tämä näkyy alkuun siten, että hän kohdistaa huomion johonkin asiaan. Samalla niissä voidaan nähdä neutraalista sävystä huolimatta

erilaisia tunnelatauksia, sekä arvioita tulevaisuuden kehityksestä, vaikka hän ei tuo esille mielipiteitä.

Syksyn aikana ei tapahtunut räjähdysten omaisia piikkejä, vaan raportit jakautuivat suhteellisen säännöllisesti syksylle. Aktiivisemmin Palin raportoi lokakuun ja marraskuun aikana. Tässä hän erityisesti kiinnittää huomiota Tšekkoslovakian sisäpolitiikan kehitykseen. Raporttien sisältö varsinaisesti keskittyy Tšekkoslovakian kommunistien aseman vahvistumiseen, sekä sosiaalidemokraattisen puolueen heikkenemiseen kommunistien kustannuksella. Osaltaan sisäpolitiikkaan voidaan liittää myös suunnitelmataloudesta raportointi, joka saa huomiota yhdessä raportissa, mutta jolla oli merkittävä vaikutus yhteiskunnan poliittisen kehityksen kannalta.

Raporteissa keskeisimpiä asioita, joita raporteissa käsitellään, olivat seuraavat: Tšekkoslovakian parlamentaarisen järjestelmän jatkuva heikentyminen. Myös kansainvälinen kehitys ja tapaamiset muiden diplomaattien ja poliitikkojen kanssa saavat raporteissa osansa tarkastelussa. Näitä usein tarkastellaan siten, missä suhteessa ne vaikuttavat Tšekkoslovakian sisäiseen kehitykseen. Tästä esimerkkinä oli se, miten Chile katkaisi diplomaattiset suhteensa Tšekkoslovakiaan. Sekä Kominformin vaikutus Tšekkoslovakiaan.

Yhdeksi asiakokonaisuudeksi nousee Suomen ja Tšekkoslovakian taloudelliset suhteet vuosina 1946–1947. Näihin taloussuhteisiin, joita käsiteltiin vasta tammikuussa 1948. Taloussuhteiden yhteydessä voidaan huomioda, että Palinin tehtävänä ei ollut Suomen ja Tšekkoslovakian välisten taloussuhteet, mutta siitä huolimatta hän yritti työskennellä niiden eteen. Kuitenkin taloussuhteet olivat vähemmällä, eikä niillä ollut suhteiden kannalta kovinkaan niin suurta painoarvoa. Tähän oli osaltaan syynä Tšekkoslovakiassa käynnistetty suunnitelmatalous.

Jo edellisessä luvussa viittasin siihen, että Suomen ulkoasiainhallinto oli määritellyt ohjeet raportoinnin osalta, jonka mukaan kussakin raportissa tulisi keskittyä yhteen teemaan. Tätä ei voida suoraan johtaa Palinin raportteihin, sillä niissä kussakin raportissa saatetaan keskittyä useisiin asioihin. Ei voida myöskään olettaa, että joku asia, joka raportissa saa runsaasti tilaa olisi välttämättä kaikkein merkityksellisin, vaan vähäiset huomiot voivat myös olla tärkeitä.

2.1. Tšekkoslovakiassa poliittiset jännitteet kasvavat

Palinin huomio kohdistuu kansainvälisen kehitykseen ja Narodni frontin I kriisiin

Syyskuussa pidettiin Kominform Puolassa. Kominformissa oli pitänyt puheen Andrei Ždanov, joka oli toiminut sodan jälkeen Suomen valvontakomission johtajana. Hänen pitämänsä puhe oli jyrkkä kannanotto, jossa hän oli syyttänyt Yhdysvaltoja imperialismista. Puheen mukaan Yhdysvaltojen politiikka johtaisi tulevaisuudessa epävakauteen ja mahdollisti sotaan.¹⁷⁶ Retoriikka kohdistui Yhdysvaltoihin, mutta Kominform usein tulkitaan olleen Neuvostoliiton etupiirin tiivistämistä varten. Sen tavoitteena oli lopettaa kaikki sosialistiset kokeilut, kuten Tšekkoslovakian, jossa oli pääministeri Klement Gottwald vielä 1946 puhunut omasta tiestä sosialismiin¹⁷⁷. Kominformiin oli kutsuttu kaiken kaikkiaan yhdeksän kommunistista puoluetta, mutta Suomen kommunistinen puolue oli jätetty pois, koska sillä ei katsottu olevan riittävästi vaikutusvaltaa maassa.¹⁷⁸ Vaikka Suomen kommunistinen puolue ei ollut mukana, niin esimerkiksi perustamiskokouksen aikoihin Andrei Ždanov oli laskenut Suomen kuuluvan yhdessä Romanian ja Unkarin kanssa tulevien kansandemokratioiden viitekehykseen.¹⁷⁹ Kominform otettiin huolestuneina Suomessa vastaan ja se leimattiin Neuvostoliiton ulkopuolella uudeksi Komintorniksi.¹⁸⁰ Andrei Ždanovin puheen jyrkkyyttä on myös selitetty sillä, että hänellä oli kova kilpailija Georgi Malenkovista, joka selittäisi hänen jyrkän linjan länttä vastaan. Puheessa muun muassa kritisoitiin Yhdysvaltojen ajamaa ”one world” politiikkaa. Puheessa myös korostettiin kahden maailman käsitteitä,

¹⁷⁶ Hanhimäki & Westad 2003, 50–51.

¹⁷⁷ Larmola 1994, 217.

¹⁷⁸ Larmola 1994, 218; Mastny 1998, 30; Rentola 1994, 207.

¹⁷⁹ Nevakivi 1995, 245.

¹⁸⁰ Jussila 1990, 177.

vanhasta imperialistisesta ja uudesta demokraattisesta.¹⁸¹ Palinin raporteissa voidaan myös havaita, että hänen omat poliittiset asenteensa tulevat vahvemmin esille siinä, miten hän suhtautuu Tšekkoslovakian kehitykseen. Slaavikuva alkoi saamaan tarkempia piirteitä, hän kohdistaa huomiota niihin toimenpiteisiin Tšekkoslovakiassa, jotka tukivat hänen käsityksiään.

Palin raportoi Puolan Kominformista, joka oli aiheuttanut Tšekkoslovakiassa kahtalaisia näkemyksiä. Näitä puolueiden välisiä näkemyksiä hän pyrki kuvamaan. Hänen mukaansa julkilausumat, joita Kominform oli laadittu, herättivät kohdemaassa valtavasti huomiota. Palin tuo esille, että kommunistit ja kommunistinen puolue oli selostanut, sen, että siinä oli ollut kysymys demokratiaan ja rauhaan tähtäävästä pyrkimyksestä, anglosaksien sotainnostusta vastaan. Sen sijaan hänen mukaansa kansallissosialistit, sekä porvarillisissa piireissä oli katsottu, että Kominform oli kysymys ollut ennen kaikkea siitä, että Komintern oli nyt tehokkaammassa, modernimmassa muodossa laitettu jälleen käyntiin. Hänen mukaansa näissä piireissä tilannetta ei pidetty niin suurena muutoksena, koska kommunistiset puolueet olivat Kominform lakkauttamisen allakin vaihtaneet informaatiota.¹⁸² Seuraavasti Palin kuvaakin niitä mielialoja:

”Tulevaisuuden ilmeinen pelko tuntuu näin ollen leimaavan mielialoja niin hyvin sosiaalidemokraattisella kuin porvarillisella taholla Tšekkoslovakiassa, mikä eritoten Puolan kokouksen jälkeen on käynyt ilmi.”¹⁸³

Raportissa hän varsin seikkaperäisesti tuokin ilmi, sitä miten avoimesti maassa oli puhuttu näiden ryhmittymien osalta siitä, mitkä olivat Neuvostoliiton tavoitteet. He katsoivat, että Kominform oli tarkoitettu kommunismin voiman näytteeksi ja se oli suunnattu etenkin Yhdysvaltoja, mutta myös sosiaalidemokraatteja kohtaan. Palinin mukaan Tšekkoslovakiassa osa olikin arvellut, että mahdollinen yhteenotto Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä olisi tulevaisuudessa edessä.¹⁸⁴ Voidaan tulkita, että Palin pyrkii tällä arvioimaan maan kehitystä, mutta samalla tulkitsemaan erilaisia pelkoja, joita hän itsekin liittää Tšekkoslovakian kehitykseen, sekä kansainväliseen

¹⁸¹ Nevakivi 1995, 241.

¹⁸² Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 13.10.1947. C28 Raportti 5, UMA.

¹⁸³ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 13.10.1947. C28 Raportti 5, UMA.

¹⁸⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 13.10.1947. C28 Raportti 5, UMA.

tilanteeseen. Samalla myös Palin pyrkii tuomaan omia henkilökohtaisia arvioita enemmän esille kansainvälisestä kehityksestä.

Kominform jälkeen Palin jatkaa Tšekkoslovakian yhteiskunnallisen kehityksen seuraamista, tämän lisäksi hän kiinnittää huomiota kommunistien ja SDP:n välisiin suhteisiin. Mitkä olivat Palinin motiivit? Palinin motiiveja voidaan arvuutella. Todennäköistä oli se, että hän itse pyrki kiinnittämään huomiota yhteiskunnassa ilmenneeseen levottomuuteen, josta kommunistien raportointi jo sinänsä kiinnitti huomiota siihen, että puolue oli merkittävä, poliittinen toimija. Toinen mahdollisuus oli se, että Suomen ulkoasiainhallinnossa oli täsmennetty ohjeita, jotta Tšekkoslovakian sisäpolitiikkaa onnistuttaisiin vertaamaan myös Suomen kehitykseen. Sillä esimerkiksi presidentti arvioi J.K. Paasikivikin arvioi, että tulevaisuus tulee mahdollisesti vielä pahemmaksi. Samalla myös edelleen Moskovan radiossa esimerkiksi julkisesti Suomen kehitystä pidettiin jälkijunassa muista Itä- ja Keski-Euroopan maissa, kuten Bulgariasta, Romaniassa ja Unkarissa, joissa oli toteutettu erilaisia demokraattisia, taloudellisia ja kansallisia uudistuksia huomattavasti nopeampaa.¹⁸⁵ Toisaalta Palinin kuvauksen kohteista voidaan jotain päätellä hänen suhtautumisestaan kommunismiin. Jos alkuvaiheessa slaavikuva oli ollut Palinin määrittelevä diskurssi, jolla hän katsoi Tšekkoslovakiaa. Voidaan pohtia, että hänen kuvansa saattoi alkaa jo luonnostaan vahvistumaan tässä vaiheessa. Hän alkoi tämän ajattelutavan pohjalta myös tarkastelemaan Tšekkoslovakian kehitystä siten, että sitä hallitsi kuva kansasta siinä, että se kuuluisi luonnollisesti Neuvostoliittoon, vaikka slaavilaisuutta ei enää tuoda esille.

Lokakuulta Palin tuo esille Tšekkoslovakian sisäistä hallituskriisiä. Hallituskriisi oli alkanut hänen mukaansa jo syksyllä, jolloin oli esiintynyt erimielisyyttä puolueiden välillä. Hänen mukaansa keskeisin ongelma hallituskriisiin taustalla oli ollut se, että huono satokausi oli johtanut siihen, että talonpojille hallitus ollut yksimielisiä siitä, että tulisi maksaa korvaukset. Tämä oli kuitenkin johtanut eri mielisyyteen kommunistien ja muiden puolueiden välillä, siitä mistä nämä varat tulisi leikata. Palinin mukaan yllättävää tässä oli se, miten ensimmäistä kertaa kansanrintaman historiassa oli kommunistit jääneet yksin. Kommunistinen puolue oli esittänyt, että korvattava varallisuus tuli ottaa

¹⁸⁵ Jussila 1990, 176–177.

varallisuusveron avulla, mutta tätä kaikki muut puolueet olivat vastustaneet. Palinin mukaan aina aikaisemmin Narodni frontissa oli päästy kompromissiratkaisuun, mutta yllättävää oli, että näin ei ollut tässä tilanteessa. Hän viestittääkin raportista varsin herkästi näitä erilaisia mielialoja, joita tämä oli aiheuttanut. Palinin mukaan sekä kommunistien, että vastapuolen lehdistössä oli asiaa selvitelty hyvin tarkkaan, sillä molemmat lehdistöt olivat syyttäneet toisiaan eri asioista.¹⁸⁶ Palin luonnehti asiaa seuraavasti:

*”Lehtien välillä syntyi riita, joka oli niin kiihkeä, ja singottiin vastustajia vastaan sellaisia syytöksiä, että selvästi voitiin todeta kauan hillittyjen intohimojen päässeensä purkautumaan.”*¹⁸⁷

Edeltävä retoriikka oli myös osaltaan hyvä osoitus siitä, millä tavoin Palin tuo esille Tšekkoslovakian yhteiskunnallista ilmapiiriä. Raportti oli myös osoitus siitä, miten hän välillä saattoi kuvata varsin verbaalisesti ja kuvainnollisesti tapahtumia. Tällaisella retoriikalla voidaan nähdä myös poliittisessa valossa. Palinin kuva Tšekkoslovakiasta oli aiemmissa raporteissa joko ollut suhteellisen neutraalia, Raporttien sisältöön alkoi tulla yhä enemmän kielikuvia, tyylillistä retoriikkaa ja hänen omia näkemyksiään. Tällöin hän saattoi haluta korostaa tiettyjä piirteitä maan kehityksessä. Toisaalta saattoi olla myös niin, että hän alkoi vapautua raportoinnin suhteen. Toisaalta nämä retoriikat myös maalaavat tiettyä uhkaavuutta maan kehityksestä.

Palin tekeekin varsin yksityiskohtaisesti selkoa myös siitä, että erilaisia huhuja liikkui Tšekkoslovakiassa tämän kriisin yhteydessä. Hänen mukaansa oli huhuja, joiden mukaan kansanrintama tulisi hajoamaan, sen sijaan Palinin mukaan tapahtuikin päinvastoin. Tšekkoslovakiassa oli aiheuttanut sosiaalidemokraattisen puolueen puheenjohtaja Ziedick Fierlingerin tekemä sopimus kommunistisen puolueen kanssa kuohunnan. Fierlinger oli tehnyt sopimuksen kuulematta sosiaalidemokraattien muita jäseniä. Sopimuksessa sitouduttiin yhteistoimintaan lähitulevaisuudessa tähän kysymykseen liittyen.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 22.10.1947. C28 Raportti 6, UMA.

¹⁸⁷ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 22.10.1947. C28 Raportti 6, UMA.

¹⁸⁸ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 22.10.1947. C28 Raportti 6, UMA.

Palin myös tuo esille, että tämä sopimus oli osoittanut varsin selkeästi sen, että kansanrintama tulisi hajoamaan kahteen vastakkaiseen osaan. Myös sen takia sopimus oli herättänyt huomiota, sillä Palinin mukaan sosiaalidemokraattinen puolue ja kommunistisen puolueen välit olivat olleet viime aikoina varsin huonot. Fierlinger oli myös kuulunut niihin, jotka olivat äänekkäästi kritisoineet kommunistisen puolueen verotavoitetta. Kaikkein suurin huomio sopimuksesta oli kohdistunut kuitenkin sosiaalidemokraattisessa puolueessa. Palin kuvaakin tapahtumaa retoriikaltaan osuvasti:

*”...jolloin puolueen vasen ja oikea siipi törmäsivät yhteen niin jyrkästi, että puolueen jakaantumista kahtia jo odotettiin. Niinä päivinä sisäpoliittinen tilanne tuntui suorastaan uhkaavalta.”*¹⁸⁹

Palin tuokin esille, että kuitenkin yhteiskunnallista levottomuutta hillitsemään oli noussut Edvard Beneš, joka arvovallallaan henkilökohtaisesti puuttui asiaan. Palin luonnehti tässä yhteydessä tšekkoslovakialaisia traditionaalisiksi kompromissitaitojen suhteen. Sosiaalidemokraattinen puolue oli halunnut ulottaa sopimukset myös kansallissosialistiseen puolueeseen, sekä kristilliseen kansanpuolueeseen. Palinin mukaan näiden neuvottelujen kautta olikin päästy kansanrintaman jälleenrakentamiseen. Tätä hän luonnehti välttämättömäksi, eikä hän odottanut muun laista pohjaa rakentaa hallitusta. Palin luonnehtikin kansanrintaman selviytyneen, mutta se oli hyvin heikko.¹⁹⁰ Hallituksen kyvyttömyys toimia vallitsevaa kehitystä vastaan, aiheutti Tšekkoslovakiassa ongelmia siinä, että sen toimivuutta jatkuvasti heikennettiin.

Palin kuvaa, miten attentaattirytyksiä, jotka olivat kohdistuneet ministereihin, niitä ei ollut selvitetty. Tämän lisäksi Slovakian itsenäistymistavoitteisiin liittyvät asiat olivat vielä myös kesken.¹⁹¹ Nämä voidaan katsoa, että demokraattinen yhteiskuntaa jatkuvasti pyritään aiheuttamaan haasteita, hidastamaan ja rapauttamaan, jotta keskeiset instituutiot eivät toimisi. Osaltaan Palinin kuvauksia Tšekkoslovakian kommunistien pyrkimyksistä voidaan verrata siihen, miten esimerkiksi Unkarissa oli toteutettu. Unkarin pääministeri oli kuvannut kommunistien taktiikkaa seuraavin

¹⁸⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 22.10.1947. C28 Raportti 6, UMA.

¹⁹⁰ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 22.10.1947. C28 Raportti 6, UMA.

¹⁹¹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 22.10.1947. C28 Raportti 6, UMA.

tavoin: ensin syytökset, herjaukset lehdissä, sitten valtiollisen poliisin kuulustelut ja pidätykset, joista saadut tunnustukset johtivat uusiin syytöksiin ja syyllisiin. Lisää syytöksiä lehdissä ja mielenosoituksia.¹⁹²

Raportin perusteella voidaan pitää Palinin arviointia hyvin loogisena, hän luultavammin osasi odottaa mitä tästä puolueiden välisestä valtataistelusta saattaisi seurata, vaikka ei raportissa sitä tuo esille suoraan. Samalla on myös nähtävillä, että hänen omat asenteensa ja toisaalta henkilökohtainen arvionsa alkoivat lisääntymään. Sosiaalidemokraattisen puolueen ja kommunistisen puolueen välinen ristiriita oli jo ollut vuodesta 1917 lähtien keskeistä, ideologisena, poliittisena ja vallan oikeuttamiseen liittyvänä suhteena. Bolsevikit, jotka olivat käynnistäneet Venäjän vallankumouksen 1917 ja aloittaneet yhteiskunnan rakentamisen kohti kommunistista yhteiskuntaa asettivat vihollisiksi I.V. Leninin johdolla sosiaalidemokraatit. Hänen retoriikassaan korostuikin jyrkät kielikuvat, joiden mukaan sosiaalidemokraatit sumensivat kapitalismin pyörteissä vallankumouksen ja pettivät työväestön edut. Tällainen retoriikka kumpusi ennen kaikkea ideologiasta, jonka mukaan maailman vallankumous oli välttämätön, mutta kysymys oli ennen kaikkea poliittisesta ja ideologisesta vallasta ja sen oikeuttamisesta. Kommunismit eivät voineet sallia kilpailua vallasta. Mutta retoriikan jyrkkyydestä huolimatta 1920-luvulla maailmanvallankumousopin hiivuttua, välillä myös maltillisemmin suhtauduttiin. Taustalla oli se, mitkä olivat länsivaltojen ja Neuvostoliiton välit. Sen sijaan sodan jälkeisessä politiikassa Neuvostoliiton kanta jyrkkeni yhä tiukemmin sosiaalidemokratiaa kohtaan.¹⁹³

Tšekkoslovakian hallituspuolueiden välinen kamppailu oli osaltaan mikrokosmos vallitsevasta kehityksestä. Suomen ulkoasiainhallinto seurasi kiinnostuneena ja jännittyneinä todennäköisesti Palinin raportteja, sillä Suomen yhteiskunnan sisäpolitiikassa ei oltu kaukana vastaavasta asetelmasta. Palin ei viittaa raportissa Suomen kehitykseen. Suomen kommunistisen puolueen ja SDP:n suhde oli käyty kamppailua välillä, mutta erona oli se, että Suomessa sosiaalidemokraattinen puolue oli

¹⁹² Jussila 1990, 118.

¹⁹³ Majander 2004, 16–18.

säilyttänyt sodan jälkeenkin antikommunistisen politiikan¹⁹⁴. Myös ammattiyhdistysliikkeissä Suomessa oli käyty kamppailua, mutta SAK oli pysynyt SDP:n hallinnassa. Vuoden 1947 aikana SDP alkoi yhä voimakkaammin kamppailla työpaikoilla kommunistien tavoitteita vastaan.¹⁹⁵ MIKKO MAJANDERIN mukaan SDP:n vahva asema Suomessa oli yksi tärkeimpiä voimatekijöitä, siihen, että Suomen kylmän sodan kahtiajaon maailmassa länteen ja ajoi kommunistit vallankahvasta pois. Tähän oli osaltaan syynä se, että SDP oli siltikin pysynyt sotien välisenä aikana lujemmin kiinni perustuslaissa.¹⁹⁶

Vaikka SDP:n ja kommunistien puolueiden väliset suhteet olivat yksi keskeinen ja tärkeä osa alue Tšekkoslovakian sisäpolitiikassa. On, myös syytä huomioida, että Palin saattoi tarkoituksellisesti myös korostaa näiden puolueiden välistä taistelua. Palin edusti diplomaattina itsenäisyyden aikaan aloittanutta koulukuntaa, jota esimerkiksi Mertala oli omassa Espanja tutkimuksessaan luonnehtinut, että Suomen ulkoasiainhallinnossa oli keskusta- oikeistolainen painotus¹⁹⁷. Tämä johtui pitkälti siitä, että valkoiset olivat voittaneet sisällissodan ja heidän johdollaan Suomea rakennettiin. Palin halusi painottaa Tšekkoslovakiasta tiettyä näkökulmaa. Mihin hän tällä pyrki? Mahdollisesti saattoi Palinin intressinä olla poliittinen, hän halusi Suomen suuntaan myös viestiä, että Tšekkoslovakia toimisi varoittavana esimerkkinä, jolloin myös Suomessa kommunistien ja sosiaalidemokraattisten puolueiden välisiin suhteisiin kiinnitettäisiin vielä enemmän huomiota.

Diplomaattinen eliitti syö päivällisiä, suursodan pelkoa ja Chile katkaisee diplomaattiset suhteet Tšekkoslovakiaan

Syksyn aikana käy yhä vahvemmaksi se kuva, että Eduard Palin kuvauksen kohteena on erityisesti rajoitettu diplomaattinen ja poliittinen piiri. Näin ollen ”kansaa” tai tšekkoslovakialaisista välitetty kuva on vain sivussa raporteissa. Kansaa kuvataan vain siten, miten se esiintyy poliittisessa kielessä tai politiikkojen puheissa. Osuva esimerkki

¹⁹⁴ Tavoitteita SKDL:llä oli Suomessakin vuonna 1946. SKDL pyrki tekemään SDP:stä toimintakyvyttöä, lisäämällä SDP:n kommunisteja, mutta kävivin toisinpäin. Suomessa maltillisemmat kannattajat pitivät linjansa. Jussila 1990, 118.

¹⁹⁵ Larmola 1994, 227.

¹⁹⁶ Majander 2004, 19–20.

¹⁹⁷ Mertala 2013, 196.

on se, miten Palin kuvasi nälänhädän uhkaavuutta vain poliittisena pelkona, mutta ei tuo esille sen tarkempia esimerkkejä kansalaisista, sitä miten he olivat tämän kokeneet. Kuvatutkimuksessa usein erotetaan nk. ”eliitin kuva” ja ns. ”massan kuva” toisistaan. Eliitin kuvassa on yleistä tietoa, vaikutusvalta¹⁹⁸. Palinin elämään Tšekkoslovakiassa kuuluivat erilaiset tapaamiset ja päivälliset, joissa vaihdettiin informaatiota. Näiden päivällisten voidaan katsoa vahvistavan Palinin subjektiivista kuvaa Tšekkoslovakiasta. Muutamassa raportissa hän kuvaakin erilaisia pelkoja yleisilmapiiiristä, mutta samalla myös tunnelmia, niistä olosuhteista, joissa hän ja muut diplomaatit toimivat. Toisaalta vaikka kuva olikin hyvin pienen piirin kuva, niin asian toisena puolena voidaan nähdä, että Palin oli diplomaattina varsin taitava, sillä hän loi verkostoja, hankki usein salaista tietoa, loi suhteita ihmisiin, joilla tätä tietoa oli, jonka hän myös pystyi jakamaan eteenpäin. Verkostoituminen oli luultavammin varsin luonnollista Palinin kaltaiselle henkilölle. Olihan hän viettänyt lapsuutensa yläluokkaista elämää ja hänen isänsä oli ollut myös valtioneuvos. Joten seurustelu poliittisen hierarkian huipulla, muodollisuuksineen ja tapoineen kävi luultavammin helposti. Sekä olihan hänellä kokemusta jo pitkä kokemus diplomaattina. Toisaalta saattoihan hän myös pyrkiä tuomaan esille omaa rooliaan myös parhain päin raporteissa, siinä miten hyvin hän onnistui solmimaan suhteita diplomatiassa.

Eräässä raportissa hän raportoi päivällisestä ministerin kanssa, jossa hän oli tavannut Italian Moskovan lähettilään, sekä Puolan lähettilään ja Tšekkoslovakian hallituksen jäsenen¹⁹⁹. Toisessa raportissa hän kuvaa sitä, millaisia reaktioita Chilen ja Tšekkoslovakian suhteiden katkeaminen oli aiheuttanut.²⁰⁰ Raporteissa Palin tuo esille reaktioita, tunnelmia, odotuksia ja pelkoja kansainvälisen kehityksen ja Tšekkoslovakian osalta.

Eduard Palin ei kerro sitä, kuka ministeri oli, jonka kanssa hän oli päivällisellä. Hän kuvasi sitä, miten kaikkien huulilla oli se, että onko tulevaisuudessa tai lähiaikoina tiedossa suursota. Tapaamisella hän oli myös keskustellut Italian Moskovan lähetin kanssa, jonka

¹⁹⁸ Fält 2002, 11.

¹⁹⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.10.1947. C28 Raportti 7, UMA.

²⁰⁰ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 30.10.1947. C28 Raportti 8, UMA.

nimi myös jää mainitsematta. Moskovan lähettiläs oli esittänyt kansainvälisestä kehityksestä seuraavan vertauskuvan:

"Nykyinen tilanne muistuttaa vanhassa Kreikassa ennen suurta sotaa Spartan ja Ateenan välillä. Ei kumpikaan näistä kaupungeista halunnut sotaa, mutta ne pelkäsivät toisiaan – eritoten Sparta pelkäsi, että Ateena pian tulisi ylivoimaiseksi – ja tämän molemminpuolisen pelon aiheuttama sota syttyi. Niin voisi käydä nytkin, koska edellytykset olivat samat..." ²⁰¹

Palin tuo esille sanasta sanaan Italian Moskovan lähettilään tuntemuksia Neuvostoliiton vallitsevista olosuhteista, Stalinista sekä arvioita Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisistä voimasuhteista. Lähettiläs oli kuvannut muun muassa, että Stalin ei hallitse enää yhtä diktaattorimaisesti kuin ennen sotia, mutta kuitenkin hän päättää Neuvostoliiton kannan asioihin. Lähettiläs oli luonnehtinut Stalinia kylmästi laskelmoivaksi henkilöksi, joka ei aloita sotaa, ellei olisi varma voitosta. Lähettiläs ei uskonut, että Neuvostoliitto aloittaisi sotaa seuraavan kahden tai kolmen vuoden aikana, vaikka siellä oli myös sodan lietsojia.²⁰²

Raportissa Palin myös kuvaa lähettilään kantaa Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä. Lähettilään mukaan Yhdysvalloissa vallitsee se käsitys siitä, että se on strategisesti, tuotannollisesti ja sotilaallisesti huomattavammassa etumatkassa Neuvostoliittoon, joka myös tulisi tulevaisuudessa Yhdysvaltojen näkökulmasta kasvamaan. Lähettiläs ei uskonut, että Yhdysvallat aloittaisi sotaa kahden tai kolmen vuoden aikana. Lähettilään mukaan Yhdysvallat ei lähde sotimaan poliittisesta päätöksestä, vaan sitä pitää pyrkiä vahvistamaan tukemalla tiettyjä mielialoja, eikä siihen vielä olla valmiita.²⁰³

Palin raportoi myös siitä millaisin odotuksin, Italian Moskovan lähettiläs, Puolan lähettiläs, joka liittyi keskusteluun ja myös Tšekkoslovakian hallituksen jäsen olivat suhtautuneet kansainväliseen tilanteeseen. Palin raportoi, että Moskovan lähettiläs oli suhtautunut kaikkein optimistisimmin kehitykseen, johon myös Puolan lähettiläs oli yhtynyt. Moskovan lähettiläs oli tuonut esille, että jos rauha jatkuisi, niin se tulisi

²⁰¹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.10.1947. C28 Raportti 7, UMA.

²⁰² Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.10.1947. C28 Raportti 7, UMA.

²⁰³ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.10.1947. C28 Raportti 7, UMA.

luultavammin myös jatkumaan pidempään. Sen sijaan Tšekkoslovakian hallituksen jäsen oli ollut pessimistisempi, mutta sitä ei ollut perustellut enempää.²⁰⁴

Edeltävä raportti kohdistaa huomion kansainväliseen kehitykseen, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat vastakkain omissa etupiireissään. Suomen ulkoasiainhallinto saattoi raportin perusteella saada informaatiota siitä, miten kansainvälistä kehitystä arvioitiin ulkomailla, kuinka todellinen uhkakuva sota saattaisi olla. Palin raportissaan tuo esille tätä ilmapiiriä, mutta hän ei itse kirjoita mitään siitä, miten hän arvioi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen suhdetta. Raportti voidaan myös lukea siitä, miten Stalinin henkilökuva aikakauden diplomaatit olivat tulkinneet. Mutta aikakauden kontekstiin ja Suomen ulkoasiainhallinnolle ja sisäpolitiikalle raportti myös viestii tiettyjä mielialoja Kremlistä. Arviot siitä, kuinka vahva asema Stalinilla oli sodan jälkeisessä Neuvostoliitossa, voidaan ainakin jälkikäteen selittää Neuvostoliiton sisäpoliittisella kilpailulla. Tässä keskeistä oli Andrei Ždanovin ja Georgi Malenkovin keskinäinen kilpailu Neuvostoliiton ulkopoliitikasta. Ždanov ajoi kominternin linjausta, eli vallankumouksenlietsontaa ja sen vientiä, kun taas Malenkov perinteisempää valtionetupoliitikkaa. Euroopan kommunistiset puolueet myös ankkuroivat itsensä jompaankumpaan leiriin. On kuitenkin jälkikäteen esitetty, että nämä viime kädessä olivat Stalinin oman valtansa pönkittämisenä. Toisaalta tämä selitti Neuvostoliiton ulkopoliittikka heilahtelua lyhyellä aikavälillä.²⁰⁵

Historiantutkimuksen yksi haasteita kylmän sodan aikakauden valossa on liittynyt niihin tavoitteisiin, joita Stalinilla oli Suomen varalle. Majanderin mukaan jälkikäteen analysoidessa Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen strategioista ja kylmän sodan blokeista saatetaan luoda jälkikäteen liiankin looginen, rationaalinen kertomus, joka sopii aikakauden palapeliin.²⁰⁶ Kuitenkin jos aikalaisdokumentteja arvioi, kuten edellä mainittua raporttia, niin siitä voidaan huomioda tiettyjä Suomen ulkoasiainhallintoa kiinnostavia mielialoja, kuten se, että lähettiläs oli arvioinut, että Stalin vastasi viime kädessä Neuvostoliiton tavoitteista. Myös huomiot Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välisistä jännitteistä osaltaan antaa perspektiiviä sille, millaisessa maailmassa eletään. Nämä huomiot eivät niinkään kerro Stalinista tai kansainvälisistä suhteista välttämättä

²⁰⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.10.1947. C28 Raportti 7, UMA.

²⁰⁵ Jussila 1990, 19; Majander 2004, 11.

²⁰⁶ Majander 2004, 9–11, 17.

sellaisenaan, ne eivät ole objektiivisia totuuksia, vaan enemmän tulkintoja ja aavisteluita vallitsevasta kehityksestä. On myös ymmärrettävä, että nykyisin dokumentteja, aineistoa ja informaatiota on tarjolla huomattavasti runsaammin tutkijoiden käytössä, sen sijaan aikalaisille Stalinin päätökset ja Neuvostoliiton ulkopoliittikka olivat uusia ja ainutlaatuisia ja ne saattoivat ollakin erittäin ailahtelevaisia.

Yleisesti diplomaatin tehtävän yksi edellytys on ollut välittää informaatiota, jolla on saattanut olla mahdollista käyttöarvoa, tarjota luotettavaa informaatiota, sekä kuvauksia kansainvälisten suhteiden taustalla olevista syvemmistä hankkeista ²⁰⁷. Raportin käyttöarvo ei välttämättä ole ainoastaan tähän liittyvä, vaan raportin hyödyn taustalla oli myös Suomen ulkoasiainhallinnolle se, että se tarjosi informaatiota mahdollisesti siitä todellisuudesta, johon vaikuttivat Yhdysvallat ja Neuvostoliitto ajautuvan. Eli pienemmät valtiot olivat tietoisia missä suhteessa ne olivat Neuvostoliittoon. Raportille perspektiiviä antoi myös se, että lokakuussa oli Suomen ulkoasiainhallinnossa käyty jälleen keskusteluita Neuvostoliiton ja Suomen välisistä mahdollisesta puolustusliitosta, joita kuitenkin Paasikivi oli onnistunut viivyttämään. Mutta siitä huolimatta Suomen kommunismit ja SKDL:n tietyt piirit pyrkivät aktiivisesti seuraamaan ja tavoittelemaan puolustussopimusta ja mahdollista YYA- sopimusta, joka helpottaisi SKDL:n omaa asemaa Suomessa.²⁰⁸

Palin kuvasi sitä, miten Tšekkoslovakiassa oli reagoitu siihen, että Chile oli katkaissut diplomaattiset suhteet Tšekkoslovakiaan. Hänen mukaansa se oli otettu pomminlailla vastaan. Hän kuvaili raportissa reaktioita, joita suhteiden katkaiseminen oli aiheuttanut. Palinin mukaan huolestumista ei ollut yritetty peittää. ²⁰⁹ Kenen pelkoja Palin kuvasi? Todennäköisesti hän kuvasi diplomaattien ja poliittisten päättäjien pelkoja. Kyseisessä raportissa hän myös alkoi yksityiskohtaisesti selvittämään tapahtumaa. Raportin perusteella Palinin antama kuva Tšekkoslovakian kansainvälisestä asemasta on hyvin negatiivinen.

Palinin mukaan Chile oli katkaissut välit kaikkiin, joissa kommunistit dominoivat hallituksessa siten Tšekkoslovakia Chilen näkökulmasta laskettiin osaksi näitä valtioita.

²⁰⁷ Hakovirta 2012, 111–112.

²⁰⁸ Polvinen 1999, 420–422.

²⁰⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 30.10.1947. C28 Raportti 8, UMA.

Chile oli alun perin syyttänyt Tšekkosloviaa siitä, että sen lähetystö oli yllyttänyt ja tukenut kommunistista liikehdintää. Palinin mukaan kuitenkin, näin ei asia ole ja toiminta kiistettiin Tšekkosloviassa.²¹⁰ Raportti osaltaan myös tuo esille sen, miten Suomen ja Tšekkoslovakian asemien tietynasteinen suvereenisuus valtiona olivat kansainvälisestä näkökulmasta erilaisia, sillä Chile ei katkaissut suhteita Suomeen.

Diplomaattisten suhteiden katkaiseminen on aina kansainvälisessä politiikassa vakava merkitys. Toisaalta saattoihan Palin haluta maalata kohdemaan pelkoja vakavimmiksi, kun se miten tähän oli todellisuudessa reagoitu. Sillä niin suurpiirteisesti hän maalaili Tšekkoslovakian reagointia. Palinin mukaan uhkakuvana Tšekkosloviassa oli suhtauduttu välien katkaisemiseen niin, että se enteilee tulevaisuutta.²¹¹

Palinin mukaan kommunistinen puolue oli perustellut Chilen toimintatavan johtuneen siitä, että se oli Yhdysvaltojen intressien mukaista, sillä suhteiden katkaisemisen ajateltiin olevan vastareaktio Kominformiin. Palin tuokin esille, että hän olisi kuullut luotettavista lähteistä, että päätöksen taustalla oli ollut Chilen hallituksen ja kommunistien väliset suhteet. Palin raportissaan kuvasi, että Chile oli pitänyt välttämättömänä välien rikkomisen kommunismin dominoimiin hallituksiin, estääkseen kommunistisia puoluetta ja ryhmittymiä pitämästä yhteyttä näihin.²¹² Halusiko Palin myös antaa jälleen uuden esimerkin siitä, mihin kommunistien vallan kasvu saattaisi johtaa?

Palinin mukaan Tšekkosloviassa kuitenkin uskottiin, että näiden valtioiden diplomaattiset palaavat. Hän tuokin esille raportissa, että ulkoasiainministeri Jan Masaryk oli paraikaa neuvottelemassa New Yorkissa Chilen YK:n delegaation kanssa diplomaattisten suhteiden palauttamisesta. Palin arvioi, että kohdemaassa oli ajateltu, että Chilen ja Tšekkoslovakian välien katkaiseminen jäisi ainutlaatuiseksi tapahtumaksi Etelä– Amerikan valtioiden suhteissa. Kuitenkin Palin tuo esille luotettavaa informaatiota, siitä, että Neuvostoliitto olisi kehottanut Tšekkosloviaa katkaisemaan suhteet kaikkiin Etelä– Amerikan valtioihin vastauksena Chilen menettelyyn. Palin tuo

²¹⁰ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 30.10.1947. C28 Raportti 8, UMA.

²¹¹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 30.10.1947. C28 Raportti 8, UMA.

²¹² Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 30.10.1947. C28 Raportti 8, UMA.

esille, että valtiosihteeri Clementis (kommunisti), joka toimi Masarykin sijaisena oli torjunut nämä kehotukset.²¹³

Edeltävät raportit myös vahvistavat sitä kuvaa, joka Palinilla oli Tšekkoslovakiasta. Hänen toimintansa ja tietonsa pohjautuivat politiikan ylätasolle. Hänen kuvansa maasta jäi etäiseksi. Toisaalta myös on nähtävillä, että kylmän sodan jakautuessa leireihin, sillä oli myös vaikuttamassa diplomaatin henkilökohtaisiin näkemyksiin. Tällaiset dramaattiset muutokset kansainvälisessä kehityksessä valaisevat tarkemmin diplomaatin omaa henkilökohtaisia näkemyksiään. Aleniuksen mukaan Palinin toiminnassa oli nähtävillä Romaniassa kuvan muutosta sinä aikana, jonka hän oli Bukarestissa. Se muuttui kielteiseksi, sen mukaan miten suhteet Saksan ja Suomen välillä etenivät.²¹⁴ Ratzin mukaan muutokset kuvassa usein saavat aikaiseksi sen, että ristiriitaisessa tilanteessa ihminen ottaa vastaan sellaista informaatiota, joka vastaa hänen aikaisempaa mielikuvaansa.²¹⁵ Tämä voidaan huomioda, että kenties muutokset kansainvälisessä kehityksessä paljastivat hieman raadollisemmin Palinin omatkin asenteet siihen, mille linjalle hän oikeisto ja vasemmisto akselilla asettui, siinä hän asennoitui yhä vahvemmin kommunistivastaiseksi, vaikka suoraan hän ei tuo mielipiteitään esimerkiksi kommunismista esille.

Tšekkoslovakian poliittinen järjestelmä oli umpikujassa Marraskuun alussa J.K. Paasikiven päiväkirja valaisee osaltaan Suomen intressejä Tšekkoslovakian suuntaan, sekä sitä, miten maan kehitystä seurattiin ja tulkittiin. Paasikivi oli tavannut marraskuun ensimmäisenä päivänä Huhtamäen, joka oli käynyt Prahassa.²¹⁶ Ei ole tietoa siitä missä tehtävissä hän oli siellä. Oliko hänet lähetetty Prahaan varta vasten Palinin raporttien takia, vai oliko syynä ollut joku muu asia, siitä ei ole tietoa. Myöskään ei ole merkitty mihinkään dokumenttiin, että Palin ja Huhtamäki olisivat tavanneet Prahassa. Todennäköisesti he olivat tavanneet.

J.K. Paasikiven mukaan Huhtamäki oli keskustelujen osalta vakuuttunut, että Tšekkoslovakiassa oli ollut virastoissa ja asemilla presidentti Edvard Beneš ja Stalinin kuvat. Sen lisäksi Tšekkoslovakiassa oli myös perustettu Neuvostoliitto – Tšekkoslovakia

²¹³ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 30.10.1947. C28 Raportti 8, UMA.

²¹⁴ Alenius 2011, 30–32.

²¹⁵ Ratz 2007, 222–223.

²¹⁶ J.K. Paasikivi 1.11.1947. Paasikivi 1985, 503.

seuroja, jotka olivat myös Suomessakin. Hänen mukaansa nämä seurat olivat näköjään maan ensimmäinen askel kohti kansandemokratiaa. Hän oli myös tietoinen maan sisäisestä kahtiajaosta, eli slovakkien ja tšekkien huonoista väleistä. Paasikiven mukaan maassa oli myös tapahtunut lukuisia erilaisia attentaatteja. Hänen mukaansa Huhtamäki oli kertonut, että Marshall suunnitellaan suostuminen oli ollut syynä sille, miksi Neuvostoliitto oli aloittanut maan muokkaamisen kohti sellaista yhteiskuntaa, johon voisi luottaa, samalla se toimisi Neuvostoliitolle suojavahtona.²¹⁷ Tässä voidaan huomata, miten yhtäläiset Paasikiven ja Palinin poliittiset näkemykset myös olivat toisiaan. Tämä vahvistaa sitä tulkintaa, jota jo ensimmäisessä pääluvussa pohdin, että Palin oli tarkoin valittu toimimaan Tšekkoslovakiassa.

Marraskuussa Eduard Palin seurasi aktiivisesti Tšekkoslovakian kehitystä, jonka aikana käytiin Palinin raporttien mukaan tiukimmat valtataistelut kommunistien ja muiden puolueiden välillä. Marraskuussa demokratia näennäisesti kesti ja kompromissiratkaisuun oli päädytty, sillä kansanrintama uhkasi hajota. Myös sosiaalidemokraattinen puolue yritti tehdä puoluekokouksen yhteydessä pesäeroa kommunistisesta linjasta. Hän luonnehti Tšekkoslovakian tilannetta haasteelliseksi, monimutkaiseksi, ettei hän voi tehdä vielä syvällisempää analyysia, ellei hän itse perehdy asiaan perusteellisemmin.²¹⁸

Raporteissa 9 ja 10 Palin keskittyy kuvamaan Tšekkoslovakian vakavaa sisäpoliittista kriisiä, joka oli vakavin kriisi, jonka hän oli kokenut kohdemaassa. Palinin mukaan kriisi alkoi alun perin Slovakiasta, jossa oli esiintynyt levottomuutta. Levottomuudet olivat viime kädessä hänen mukaansa johtuneet vuoden 1946 Slovakian vaalituloksesta, jossa Kommunistinen puolue oli hävinnyt vaalit suuresti hallitsevalle puolueelle Porvarilliselle demokratian puolueelle. Kiinnostavasti raportissa nousee esille se, miten Palin arvioi, että Slovakian kehitys oli tavallaan maan tärkein alue. Hän tuo esille, että puolue oli hankkinut kannatusta sillä, että se oli hyväksynyt jäseniksi entisen Josif Tison kannattajia, tämä oli vieraannuttanut puoluetta Böömin ja Määrin porvarilliskristillisestä puolueesta. Toinen kannatuksen syy oli ollut se, että puoluetta olivat äänestäneet henkilöt, jotka olivat tyytymättömiä maan sen hetkiseen kehitykseen.²¹⁹ Vaikka

²¹⁷ J.K. Paasikivi 1.11.1947. Paasikivi 1985, 501.

²¹⁸ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 18.11.1947. C28 Raportti 9, UMA.

²¹⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 18.11.1947. C28 Raportti 9, UMA.

Slovakian alue osoittautui Palinin raporteissa haasteellisimmaksi, hän ei mainitse, että olisi liikkunut Prahan alueen ulkopuolella. Siten kaikki informaatio, jota hän välitti, pohjautui toisen käden lähteisiin.

Palinin mukaan Josif Tison kannattajien siirryttyä puolueeseen se oli ollut suhteellisen vaivaton kritiikin ja hyökkäyksen kohde. Kommunistit olivatkin hyödyntäneet tätä asetelmaa, jatkuvasti hyökkäilleet ja pyrkineet rapauttamaan puolueen toimintaa. Näin Kommunistinen puolue oli kohdistanut hyökkäyksen, koska se oli tähdännyt tuleviin vaaleihin. Salaliitot, joissa puolueen kolmea pääsihteeriä, jotka olivat toimineet, myös kansanedustajina oli syytetty, itsenäisen Slovakian ajamisesta oli ollut yksi tavoite tässä horjuttamisessa.²²⁰ Palin viittasi Tison kohdalla puhdistuksiin Slovakiassa, jossa hänen mukaansa oli ollut poiketen muusta Tšekkoslovakiasta varsin hellävaraista toimintaa.²²¹ Josif Tiso oli Rooman katolinen pappi, teologi ja Slovakian tasavallan presidentti vuosina 1939–1945. Tison johdolla Slovakia osallistui avustamaan juutalaisten joukkomurhan toteuttamisessa, jossa puhdistukset toteutettiin tehokkaasti ja nopeasti, on arveltu, että jo vuoteen 1942 mennessä 55 000 juutalaista oli luovutettu saksalaisille. Vuoden 1945 jälkeen Tiso syrjäytettiin ja hänet tuomittiin kuolemaan 15.4.1947.²²²

Palin kohdistaa raportissa huomion kommunistien toimintaan. Hänen mukaansa kommunistinen puolue oli pyrkinyt nostamaan kansanrintamaan ja Slovakian hallintoelimiin (komissariokuntaan) ammattijärjestön keskusliiton, maanviljelijäliiton ja resistanssiliikkeen edustajia. Muut puolueet eivät olleet hyväksyneet asiaa. Tapaus oli aiheuttanut suurelta osin Palinin mukaan laajaa levottomuutta ja hän kuvaileekin tapahtunutta hyvin uhkaavaksi umpikujaksi. Muut puolueet olivat pitäneet kommunistien toimintaa epäparlamentaarisena. Palinin mukaan kommunistit olivat uhanneet yleislakolla. Edvard Beneš oli joutunut puuttumaan asiaan. Hän oli pitänyt Kansanrintaman 17.11. normaalissa kokoonpanossa, niin ettei kommunistien vaatimia edustajia ollut paikalla. Palin ihmettelee sitä, miten kommunistit olivat taipuneet asiaan, hänestä se osoitti tahdonlujuuutta kommunisteilta, sillä niin kovasti puolue oli yrittänyt

²²⁰ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 18.11.1947. C28 Raportti 9, UMA.

²²¹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 18.11.1947. C28 Raportti 9, UMA.

²²² Ward 2013, 3, 8–9.

päästä vaikuttamaan.²²³ Se, että Palin paikoitellen korosti Edvard Benešin toimintaa ja arvovaltaa voisiko liittyä siihen, että hän saattoi jossain määrin tuntea sympatiaa presidentin edustamaa instituutiota kohtaan.

Palin seurasi, että asiasta oli kuitenkin saatu tehtyä kompromissipäätös. Päätöksen perusteella Slovakian komissariokuntaan ei ollut nostettu ammattijärjestöjen, maanviljelijöiden edustajia, mutta päätöksen seurauksena Porvarillinen demokraattinen puolueen lukumäärää vähennettiin kymmenestä kuuteen. Kommunistien jäseniä oli edelleen viisi. Porvarillisen demokraattiselle puolueelle tämä oli tarkoittanut sitä, että se menetti ehdottoman määräämisvallan komissaariokunnassa, mutta Palin arvioi, ettei toisaalta kommunistitkaan sitä saavuttaneet. Lopuksi hän esittää arvion siitä, että tämä oli osa sisäistä valtataistelua, joka oli jatkunut syksyn ajan. Tämä erä oli päättynyt kommunistien häviöön. Raportissa Palin arvioi, etteivät taistelut tule päättymään, vaan Tšekkoslovakiassa käyty valtataistelu jatkuu, hyökkäyksineen ja kriiseineen tulevaisuudessakin. Hänen mukaansa lopputulos kuitenkin riippuu lopulta kansainvälisen kehityksestä. Raportin loppuun Palin mainitseekin, että maassa odotettiin ja jännitettiin marraskuussa alkavaa Lontoon konferenssia.²²⁴

Sosiaalidemokraattien suunnanmuutos ei estä kommunistien nousua Marraskuun raportissa Palin vielä tuo esille SDP:n kokouksesta tietoja. Sosiaalidemokraattisen puolueen tilanne on keskeisin kommunistien valtaan pyrkimyksessä. Sen verran yksityiskohtaisesti ja tarkasti hän SDP:n tilannetta ja kehitystä oli seurannut syksyn raportoinnissa. Raportissa Palin kuvaa puoluekokouksen julkituloja, ilmapiiriä, odotuksia sekä sitä millaisia reaktioita kokous oli aiheuttanut. Lähtöasetelmat kokoukselle olivat Palinin mukaan jännittävät, olihan hallituskriisissä Fierlinger tehnyt sopimuksen kommunistisen puolueen kanssa. Tämä sopimus ei ollut kuitenkaan johtanut puolueiden väliseen lähentymiseen.

Palinin mukaan kokouksessa oli päätetty, että Fierlinger erotettiin sosiaalidemokraattisesta puolueesta. Palin informoi, että hänen tilalleen oli valittu Bohumil Laušman (s.1903). Palin kertoo hänen historiastaan lyhyesti, kuten sen, että

²²³ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 20.11.1947. C28 Raportti 10 UMA; Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 18.11.1947. C28 Raportti 9, UMA.

²²⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 20.11.1947. C28 Raportti 10, UMA; Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 18.11.1947. C28 Raportti 9, UMA.

Laušman oli kuulunut sosiaalidemokraattiseen puolueeseen jo nuoruudesta saakka. Hän oli toiminut teollisuusministerinä vuodesta 1945 alkaen, ja ollut vaikuttamassa maassa toteutettavasta kansallistamisesta. Palinin mukaan kokouksessa oli annettu erilaisia ulostuloja, jotka olivat kiteytyneet niin ikään siihen, että sosiaalidemokraattinen puolue todella yrittää pysytellä itsenäisenä puolueena, mutta hän suhtautuu osaltaan näihin ulostuloihin ja niiden kestävyysnäkökulmalla epäilyllä.²²⁵

Palin raportoikin sitä, miten kommunistinen puolue oli tilannetta tulkinut. Puolueen mukaan Laušmanin valitseminen oli ymmärretty sosiaalidemokraattisen oikean puolueen voittona. Palin myös tuo esille kommunistien Pravdan lehden lausunnon, jossa sosiaalidemokraattisen puolueen valitsemalla linjalla oli kritisoitu jyrkästi, lehden mukaan tämä oli taantumuksellista toimintaa.²²⁶

Palin kuvaa sitä, miten sosiaalidemokraattinen puolue oli kokouksessa päättänyt yhdistää Slovakian sosiaalidemokraattisen puolueen ja Böömin ja Määrin sosiaalidemokraattisen puolueen yhdeksi puolueeksi. Hän tuo esille, että saman oli kommunistinen puolue tehnyt aikaisemmin. Vielä merkittävämpi oli se, että puolue yritti asettaa ammattijärjestöille rajoituksia, joiden mukaan niiden tulisi vain huolehtia ammatillisista asioista, pysyä poissa politiikasta. Palin arveleekin, että kokouksen seurauksena puolueella oli parlamentissa ratkaisuvallalla, sillä se voi asettua joko kommunistien puolelle tai niitä vastaan, jolloin jompikumpi poliittinen osapuoli saa ratkaisuvallan.²²⁷

Vielä joulukuun raportissa Palin informoi, pääministeri Klement Gottwald oli hyökännyt puheessaan muita kansanrintaman puolueita vastaan. Puheen sisällön Palin raportoi sanasta sanaan. Koska puheen oli pitänyt valtion päämies, voisi olettaa, että Palin oli halunnut tuoda esille sen sisällön, puhe oli poliittinen hyökkäys Tšekkoslovakian hallitusta kohtaan. Gottwald oli puheessaan kuvannut, miten sisäisten ja ulkoisten taantumukselliset piirit olivat lisääntyneet Tšekkoslovakiassa. Pääministerin mukaan

²²⁵ Kokouksen julkilausumia olivat olleet seuraavat: *”Työväenluokan, demokratian, sosialismin ja tasavallan vaativat ehdottomasti, että sosiaalidemokraattinen puolue pysyy täysin itsenäisenä puolueena.”* Lisäksi: *”Sosialismi on toteutettava demokraattisin keinoin, eikä vallankumouksen tai proletariaatin diktatuurin avulla”*. Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.11.1947. C28 Raportti 11, UMA.

²²⁶ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.11.1947. C28 Raportti 11, UMA.

²²⁷ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 24.11.1947. C28 Raportti 11, UMA.

syllisiä tähän kehitykseen olivat kansallissosialistinen puolue, sosiaalidemokraattinen puolue ja kristillinen kansanpuolue. Puheessa oli myös kohdistettu kritiikkiä sosiaalidemokraattista puoluetta vastaan siitä, että se oli edellisessä puoluekokouksessa taantumuksellisten piirien alaiseksi. Puheen mukaan näiden puolueiden päämääränä oli epäjärjestyksen, kaaoksen ja vastavallankumouksen luominen. Jonka lisäksi se olisi paluu aikoihin ennen Müncheniä, työttömyyden ja suurkapitalismin aikoihin.²²⁸

*”Kommunistien ohjelma on konstruktivinen, luova. Se tahtoo hävittää taantumukselliset tekijät ja kaiken sen, joka pyrkii heikentämään liittolaissuhteita Neuvostoliittoon ja muihin slaavilaisiin valtioihin.”*²²⁹

Edeltävässä lainauksessa Palin tuo esille puheen kenties keskeisimmän ja voimakkaimman viestin. Gottwald oli ottanut kommunistisen puolueen voimakkuuden, puolueen hyvät suhteet Neuvostoliittoon ja muihin slaavilaisiin valtioihin, sekä sen, että sen pyrkimyksenä on hävittää ne taantumukselliset tekijät, jotka vastustavat edellä mainittuja päämääriä. Palinin raportissa voidaan vielä nostaa esille muutamia asioita. Kommunistit pyrkivät retoriikalla edelleen kasvattamaan vastakkainasettelua. Sillä pääministerien puheessa oli nähtävillä, että syksyn mittainen Tšekkoslovakian haasteellinen kehitys johtui nimenomaan muiden puolueiden tekemisistä. Tämä syyttely esimerkiksi oli havaittavissa, siinä miten Gottwald oli kritisoinut sosiaalidemokraattisen puolueen kansanhuoltoministeri Majeria elintarvikepulasta.²³⁰ Klement Gottwaldin puheen arviointia Suomessa saatettiin verrata Mauno Pekkalaan, olisiko hänestä toimimaan näin kiihkeästi ja määrätietoisesti? Toisaalta arvioinneissa huomioitiin luultavammin, se ettei Pekkala nauttinut edes Stalininkaan luottamusta, saati kaikkien Suomen kommunistien.²³¹

Palin myös tarkentaa Tšekkoslovakian oikeusministerin (kansallissosialisti) ja sisäasiainministerin (kommunisti) olivat syyttäneet toisiaan julkisesti siitä tavasta, jolla attentaattirytyksiä oli hoidettu kahta kansallissosialisti ministeriä ja ulkoasiainministeri Masarykia kohtaan. Oikeusministeri syytti sisäasiainministeriä siitä, että se oli tahallisesti laiminlyönyt tapauksen käsittelyn. Palinin mukaan myös opetusministeri oli

²²⁸ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

²²⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

²³⁰ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

²³¹ Polvinen 1999, 420–421.

syyttänyt tiedotusministeriä siitä, että se oli käyttänyt propagandassaan yksinomaan kommunistista propagandaa. Palinin mukaan nämä esimerkit osoittavat, sen miten pahasti rakoilee, sekä hallituksessa, että kansanrintamassa.²³²

Palinin mukaan diplomaattipiireissä näitä ilmiöitä oli ja erityisesti Gottwaldin puhetta oli pidetty osoituksena kommunistien valtataistelusta ensi kevään vaaleja kohtaan. Palin viittaakin Gottwaldin puheeseen, jossa se oli tavoitellut puolueelle kevään vaaleissa yli 51% prosentti ääntä. Palinin mukaan oli itsestään selvää, että puolue pyrki tosissaan tavoittelemaan tuota äänimäärää. Toisaalta hänen mukaansa oli ennustettu, että se kannatus saattaisi vähentyä.²³³

*”Vaaleihin mennessä voi kuitenkin niin paljon tapahtua, että ennustaminen niiden tuloksesta lienee turhaa.”*²³⁴

Palin arvioi sitä, miten mahtaa yhteiskunnallinen ilmapiiri jatkua. Hänen mukaansa vielä tässä vaiheessa ennustaminen tulevien vaalien suhteen on turhaa, sillä monien mieltä askarruttavat seuraavat asiat. Jos kommunistit saavuttavat enemmistön niin miten käy? Toisaalta jos ne eivät saavuta niin mitä sitten tapahtuu?²³⁵ Palin ilmaisee siten huolensa kehityksen suunnasta. Kommunistit olivat hyvin organisoituja toteuttamaan muutoksia. Katsaus osaltaan kuvaa sitä, miten hallitsematon Palinin näkökulmasta kehitys Tšekkoslovakiassa oli. Raportti myös kuvaa sitä, miten haasteellinen kehitystä on ennakoida. Tämä myös osaltaan kiteyttää sen, miten Tšekkoslovakian politiikka oli nimenomaan Palinin huomion ja arvioinnin kohteena.

Samassa raportissa hän myös tuo esille, että hän oli tavannut Englannin suurlähettilään, joka oli lausunut hänelle, että valtataistelu tulee lähikuukausina kiihtymään.²³⁶ On mahdollista, että Palin halusi edeltävällä osoittaa, sitä, miten hän liikkui diplomaattisissa piireissä juuri länsimaiden diplomaattien kanssa, sekä hänen näkemyksensä olivat suhteellisen yhtäläisiä Englannin lähettilään kanssa. Tämä kertoisi siitä, että hänen poliittiset motiivinsa olivat myös lähempänä näiden maiden edustajien suunnassa.

²³² Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

²³³ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

²³⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

²³⁵ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

²³⁶ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 8.12.1947. C28 Raportti 12, UMA.

Sosialismin ja kommunismin muutokset oli aloitettu myös yliopistoissa, joissa oli sensurointi, valvominen ja kontrollointia kohdistettu. Palinin mukaan tiedotusministeri oli lausunut sitä, että yliopistoissa oli sellaista aineistoa, jotka eivät suhtaudu myönteisesti vallitsevaa kehitystä kohtaan. Tiedotusministerin mukaan yliopistoon päästetään jatkossa sellaisia ihmisiä, jotka eivät ole kriittisiä ja suhtautuvat myönteisesti tulevaisuuteen ja Tšekkoslovakian kehitykseen. Taustalla oli ennen kaikkea myös se, että yliopistossa oli järjestetty vaalit, jotka oli kommunistinen puolue hävinnyt.²³⁷ Eduard Palinin raporteistakin voidaan vahvistaa se tulkinta, jonka jo Osmo Jussilakin oli jo tehnyt aikoinaan. Hänen mukaansa muissa kansandemokratioissa oli keskeistä se, että niissä kommunistit, sosialidemokraatit ja edistykselliset porvarit olivat toimineet yhteistyössä kommunistien ottaessa tai ainakin vaatiessa itselleen johtavaa osaa.²³⁸ Larmolan tutkimuksissa vahvistuu kuva siitä, miten syksyn mittaan jo kommunistit olivat asemoineet itsensä suhteessa muuhun poliittiseen järjestelmään. Osan muutoksista he olivat jo tehneet ennen vallankaappausta. Sisäministerin ja tiedotusministerin alaisina kommunistit saattoivat hallita koko yhteiskuntaa tehokkaiden tiedustelujärjestelmien avulla. Tämä yhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän muutos tapahtui vasta viimeistään vallankaappauksen jälkeen, mutta jonka perusteet luotiin jo syksyn aikana.²³⁹ Siten myös kommunistien vallankaappaus oli osaltaan looginen jatke jo syksyn aikana olleelle kehitykselle, joka osaltaan alkoi jo vuoden 1943 ystävyyssopimuksesta.

Tšekkoslovakian syksyn kehitystä voidaan verrata Suomeen. Suomessa syksy oli käänteentekevä kommunistien kannatuksen romahtamisessa. Joulukuussa pidetyt kunnallisvaalit osoittivat, että SKDL:n kannatus oli kääntynyt laskuun. SKP:n johdon hädissä kehittämä ajatus uudesta yhteisvasemmistolaisesta puolueesta, jolle Moskovassa ei jaksettu lämmitä näytti valitsijoiden suuntautumisen valossa kelvottomalta ratkaisumallilta. Neuvostotarkkailijoiden mukaan kansandemokraattien tappion syinä olivat huonosti onnistunut vaalityö ja järjestölliset virheet. Propaganda ja agitaatio oli uskottu ammattilaisille, eikä järjestöihmisiä ollut saatu joukkojen mukaan. Lähetystö oli arvostellut myös propagandaa ja leimannut sen tehottomaksi ja

²³⁷ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 18.12.1947. C28 Raportti 14, UMA.

²³⁸ Jussila 1990, 253.

²³⁹ Larmola 1994, 216; Larmola 2003, 261–267.

toisarvoisiin kysymyksiin kohdistuvaksi.²⁴⁰ Andrei Ždanov totesi Hertta Kuusiselle ja Yrjö Leinolle tammikuussa 1948 erään asian oli todennut, että SKP oli ilmeisesti epäonnistunut eniten siinä, ettei se ole pystynyt tosiasiallisesti hajottamaan sosiaalidemokraatteja²⁴¹.

Lyhyenä yhteenvetona voisi huomioda, että Palinin kuva Tšekkoslovakiasta syksyn mittaan tarkentui. Hän arvioi kommunistien toimintaa ja kehitystä varsin huolestuneina. Kuvauksen kohteena olivat etenkin kommunistien ja SDP:n välinen taistelu. Voidaan tulkita, että Palinin kuvasi näitä asioita sen takia, jotta niillä olisi merkitystä myös Suomen sisäpoliittiselle kehitykselle. Palinin kuvan kohteessa ei tapahtunut isoa muutosta, mutta varsin jyrkästi ja kielteisesti hän suhtautui kommunistien toimintaan. Palin edusti 1920–1930-luvun ulkoasiainhallinnon näkökantaa. Jolloin bolsevismi oli yhtenä keskeisimpänä asiana Suomen ulkoasiainhallinnon viholliskuvassa. Tämä esimerkiksi tarkoitti sitä, että Suomen valtio saattoi asennoitua niin, että jos maa oli Neuvostoliiton vihollinen, niin se oli silloin Suomen ystävä²⁴².

Bolsevikkien vallankumouksella Venäjällä 1917 ja Suomen sisällissodalla on luultavammin ollut vaikutusta asenteisiin, joita Palin tunsikin kommunismia kohtaan. Hän ei aliarvioinut kommunismien toimintaa vaan otti sen jatkuvasti tosissaan. Kommunismi ja bolsevismi olivat vastakkaisia, sille mitä hän osaltaan edusti. Palin oli taustaltaan yläluokkainen, diplomatian ja Suomen ulkoasiainhallinnon edustaja. Kommunismi oli ideologia ja poliittinen liike, joka halusi pyyhkiä tämän yläluokan, poliittisen ja taloudellisen vallan pois. Vaikka Palinia voisi luonnehtia oikeistolaiseksi diplomaatiksi, niin hän myös oli lakimies, jonka suhtautuminen demokratiaan ei ollut aivan varauksetonta. Demokratia saattoi antaa vallan kommunistisille liikkeille. Jossain määrin Palinia voitaisiin pitää vahvasti Paasikiven linjauksen mukaisena diplomaattina, joille molemmille tärkeitä olivat perustuslait, mutta myös poliittisen vallan pitäminen pienen piirin hallinnassa.

²⁴⁰ Nevakivi 1995, 245.

²⁴¹ Nevakivi 1995, 248.

²⁴² Mertala 2013, 200.

2.2 Suunnitelmatalous, sekä Suomen ja Tšekkoslovakian kaupalliset suhteet
Tässä alaluvussa käsittelen vielä Eduard Palinin välittämiin raportteihin, joissa käsiteltiin Tšekkoslovakian taloutta, suunnitelmatalouteen siirtymistä, sekä Suomen ja Tšekkoslovakian välisiä taloudellisia suhteita.

Palinin raporttien mukaan suunnitelmatalous loi pohjan poliittiselle kehitykselle. Palinin raportteihin antaa myös Suomen yhteiskunnallinen kehitys oman painonsa. Keväällä 1946 Suomen kansandemokraattinen liitto ja sosiaalidemokraattinen puolue yrittivät ajaa Tšekkoslovakian esikuvan mukaista kansallistamista, mutta toisin kuin Tšekkoslovakiassa, Suomessa se juuttui eduskunnan lainsäätämiseen.²⁴³

Suunnitelmatalous lähensi suhteita Neuvostoliittoon
Andrei Ždanovin arvioiden mukaan Suomessa voitiin ottaa askelia kohti sosialismia kohtaan. Hänen mukaansa näitä toimenpiteitä olisivat vahvistamalla valtion taloudellista roolia, harjoittamalla suunnittelua ja ryhtymällä kansallistamisiin. Samalla ohjelma ei haiskahtaisi reformismilta, se sai nimekseen ”sosialismin aineellisen perustan luomisen”. Tärkeintä siinä oli metalliteollisuuden kehitys. Viimeksi mainittu huomautus panee epäilemään, että Neuvostoliitto oli kiinnostunut saada korvauksensa nimenomaan metalliteollisuuden tuotteista sotilaallisiin tarpeisiin, mutta myös muokata Suomen sisäisiä oloja.²⁴⁴ Toisaalta jo keväällä Väinö Leskinen oli vierailut keväällä 1947 Tšekkoslovakiassa ja siellä toteutettu sosialisointi sai hänet epäilemään, kun kansallistaminen oli tehty kommunistien johdolla ja nujertamalla porvariston.²⁴⁵

Palin raportoi, että kansallistamisen oli siirrytty jo vuoden 1945 aikana. Hänen mukaan tälle oli ollut kahdenlaiset syyt, osaltaan sota, joka oli raunioittanut maan tuotantomahdollisuuden, sekä se, että suurin osa teollisuusyrityksistä, pankeista, vakuutuslaitoksista olivat olleet ulkomaisten omistuksissa. Sodan aikana saksalaiset olivat hallinneet maan liikelaitoksia, jonka jälkeen hallintaan oli noussut tšekkoslovakialaisia. Kansallistamista oli vauhdittanut se, että yksityistä pääomaa ei ollut ollut riittävästi. Presidentti Edvard Beneš olikin vuonna 1945 allekirjoittanut doktriinin,

²⁴³ Jussila 1990, 171–172, 175.

²⁴⁴ Jussila 1990, 196–197.

²⁴⁵ Jussila 1990, 175.

jolla kansallistaminen aloitettiin toteuttamaan.²⁴⁶ Asetus parlamentissa laitettiin voimaan 24.10.1945.²⁴⁷

Palinin arvioiden mukaan kansallistaminen oli toteutettu hyvin tehokkaasti. Hänen mukaansa vuoden 1947 loppuun mennessä oli ehditty jo yli 2000 yritystä kansallistamaan. Tämä oli koskenut kaiken kaikkiaan 690 000 työläistä, mutta silti oli vielä noin 14 000 yksityisyritystä jäljellä. Palin tuokin esille sitä, miten kansallistetun yrityksen (Narodni podnik) käytännössä tarkoitti. Hän raportoi, että kansallistetun yrityksen johdossa oli hallintoneuvosto, neuvoston puheenjohtaja toimi myös yrityksen johtajana. Hallintoneuvoston jäsenet olivat vastuussa velvoitusten täyttämisestä. Haasteita oli ollut siinä, miten sosialismi saatettiin laajuudessaan toteuttaa, sekä miten hyvin kansallistaminen käytännössä toimi.²⁴⁸ Palinin mukaan suunnitelmatalous oli toteutettu suhteellisen ripeästi, niin hänen mukaansa se oli aiheuttanut ongelmia. Puolueiden välillä oli erimielisyyttä siitä, miten suunnitelmatalouteen ja kansallistamiseen tulisi siirtyä. Kommunistinen puolue oli ajanut yhä laajempaa kansallistamisen toteuttamista, mutta muut puolueet olivat vastustelleet tätä.²⁴⁹ Eli jopa yli puolet teollisuudesta työskennelleistä henkilöistä siirtyi valtion omistamissa yrityksissä.²⁵⁰

Suunnitelmatalouden siirtymävaihe oli yksi poliittisen järjestelmän muuttamisen edellyttäviä vaiheita. Suunnitelmatalous osaltaan tuki myös Neuvostoliiton intressissä olevien maiden kytkemistä osaksi Neuvostoliiton johtamaa sosiaalitaloudellista ja poliittista systeemiä. Tšekkoslovakian poikkeukselliseksi teki lähinnä se, että siellä tämä siirtymävaihe oli jopa suhteellisen pitkä, verrattuna muihin Neuvostoliiton satelliittivaltioihin.²⁵¹ Suunnitelmatalouden periaatteita, sen toiminta logiikan tarkastelussa saattoi olla se, että Palinin motiivina se, että hän halusi tuoda esille sitä, miten kriittisiä ja laajoja ongelmia siinä tulisi olemaan. Talous ja se, miten talousjärjestelmä oli järjestetty, oli kysymys vallasta.

²⁴⁶ Doktriini oli kattanut vuoriteollisuuden ja eräiden muiden teollisuuslaitosten kansallistamisen, elintarviketeollisuuslaitoksen kansallistaminen, osakepankkien kansallistaminen ja vakuutuslaitoksen kansallistaminen. Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 11.12.1947. C28 Raportti 13, UMA.

²⁴⁷ Krejčí & Machonin 1996, 79.

²⁴⁸ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 11.12.1947. C28 Raportti 13, UMA.

²⁴⁹ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 13.1.1948. C28 Raportti 3, UMA.

²⁵⁰ Krejčí & Machonin 1996, 79.

²⁵¹ Rajak 2010, 213; Larmola 1994, 216.

Suomen ja Tšekkoslovakian vähäiset kaupalliset suhteet
Suunnitelmatalouteen siirtyminen oli aiheuttanut Palinin mukaan ongelmia Suomen ja Tšekkoslovakian keskinäisille taloussuhteille. Raportissa, joka oli lähetetty vasta tammikuun 1948 puolella hän tuo esille millaiset nämä taloudelliset suhteet olivat. Suomen ja Tšekkoslovakian kaupankäynnin suhteet olivat olleet vähäiset, eikä Tšekkoslovakiasta ollut muodostunut Suomelle keskeisimpiä kauppakumppaneita. Lähinnä Suomen ja Tšekkoslovakian taloudellisissa suhteissa oli keskitytty rauta- ja metalliin, joihin oli tehty sopimus vuodeksi 1946–1947.²⁵² Palinin sopimus oli sisältänyt kiintiöt, jotka oli saatu toteutettua ongelmattomaksi. Kuitenkin uusien tilausten tekeminen oli mahdotonta. Palin oli valitellut, että tämän jälkeen uusi sopimus oli osoittanut haasteelliseksi saada, sillä uusia tilauksia ei voitu tehdä, koska ulkoministeriö ei ollut antanut vientilupaa. Kun kiintiöt oli saatu täytettyä, uusia lupia ei myönnetty. Helmikuussa 1947 oli kuitenkin viimein saatu tehtyä sopimus seuraavalle vuodelle²⁵³. Kaupankäynnin osalta Tšekkoslovakian intresseissä oli Suomesta saada kuparia.²⁵⁴

Palin harmittelee raportissa sitä, miten hän oli joutunut puuttumaan tilausten etenemiseen. Palinin mukaan kaksivuotissuunnitelmat, virastojen byrokratia hidastivat ja vaativat aikaa, jotta vienti saatiin järjestettyä helmikuun jälkeen. Hän oli joutunut itse puuttumaan varsin aktiivisesti siihen, että tilaukset toteutettaisiin ongelmitta. Suunnitelmatalouteen lisäksi ongelmia oli aiheuttanut kuivuus, josta hän oli aikaisemmissa raporteissa esittänyt. Kuivuus olikin uhannut maataloutta. Kuivuuden myötä kaupalliset toimijat olivat halunneet teräs- ja metallin vaihtaa vilja ja muihin elintarvikkeisiin. Suomi ei voinut tähän suostua, sillä niistä oli myös Suomessa pula. Palinin mukaan olisi mahdollista, että tulevaisuudessa tulee muutoksia taloussopimuksiin. Siinä mielessä vakaata oli, että punta edelleen hyväksytään maksuvälineenä. Palin kuitenkin valitteli sitä, että talousasiat vievät runsaasti aikaa, joten hän toivoisi sitä, että lähetystöön tulisi henkilö, joka hoitaisi taloudellisia suhteita.²⁵⁵

²⁵² 16.5.1946- 31.5.1947. Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 28.1.1948. C28 Raportti 7, UMA.

²⁵³ Sopimus astui voimaan 1.10.1947- 30.9.1948. Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 28.1.1948. C28 Raportti 7, UMA.

²⁵⁴ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 28.1.1948. C28 Raportti 7, UMA.

²⁵⁵ Eduard Palin Ulkoasiainministeriöön, 28.1.1948. C28 Raportti 7, UMA.

Taloussuhteiden arvioinnissa on syytä huomioida, että sodan jälkeen Suomen ulkoasiainhallinto nimenomaan odotti etenkin tärkeistä kohdemaista diplomaattien raporttien sisällön keskittyvän poliittiseen tarkasteluun. Tämä voidaan huomioida myös Palinin tapauksessa. Suomesta seurattiin Palinin raportointia ja hänen välittämä kuvalla oli vaikutusta siihen, mitä Tšekkoslovakiasta tiedettiin. Tämä voidaan huomioida seuraavan vuoden 1948 kesällä J.K. Paasikiven antamassa haastattelussa Dagens Nyheter-lehdelle. Haastattelussa presidentti oli esittänyt laajan vertailun Suomen ja Tšekkoslovakian eroista, niistä tekijöistä, jotka estivät kaappauksen Suomessa. Hän nosti neljä asiaa keskeisiksi. Hänen mukaansa Tšekkoslovakia oli ollut riippuvainen Neuvostoliiton tuesta, koska sen avulla se saattoi puolustautua Saksaa vastaan. Toisena syynä oli ollut se, että kommunisteilla oli Tšekkoslovakiassa aivan toinen asema kuin Suomessa, sillä Marxilaisuudella oli ollut Paasikiven mukaan vahva asema. Kolmantena syynä oli ollut se, että Tšekit olivat slaaveja, eikä siellä ollut vuonna 1938 ammuttu yhtään laukausta. Neljäntenä syynä oli se, että sosiaalidemokraattien asema oli maassa aivan toisenlainen kuin Suomessa. Paasikiven mukaan Suomen sosiaalidemokraatit olivat luotettavia, eivätkä antaneet periksi niin kuin Tšekkoslovakiassa.²⁵⁶ Nämä Paasikiven arviot Tšekkoslovakiasta voidaan myös löytää Palinin arvioinneissa. Tämä osaltaan tukee sitä, että Palinin raporteilla oli käyttöarvoa Suomen ulkoasiainhallinnolle. Palinin valinta siten oli Paasikiven henkilökohtainen valinta. Osaltaan sopi kylmän realistiseen linjaan, mutta samalla Palin tarkkaili omien asenteidensa ja kuvansa kautta Tšekkoslovakiaa.

Yhteenveto

Lokakuusta alkaen Eduard Palin kiinnitti huomiota Tšekkoslovakian sisäpolitiikkaan ja ulkopoliitiikkaan. Demokratian tila heikkeni jatkuvasti. Kansanrintama yritti tehdä kompromissiratkaisuja, mutta ne osaltaan jatkuvasti toivat lisää vaikutusvaltaa kommunisteille ja muut puolueet menettivät asemiaan. Vaikka Edvard Beneš yritti puuttua maan sisäpolitiikan tilanteeseen, niin hänellä ei ollut riittävästi vaikutusvaltaa.

Eduard Palinin raporteissa voidaan erottaa eri tyyppisiä mielikuvia. Alkuvaiheessa hänen arvioitansa hallitsivat mielikuvat Tšekkoslovakiasta slaavilaisena kansana, joka hänen

²⁵⁶ Jussila 1990, 10.

arvioissaan näyttäytyi niin, että maa olisi luonnostaan kuulunut Neuvostoliittoon. Kuitenkin osaltaan tämä ennakkoluulo oli todennäköisesti peräisin aikakauden oppikirjoista, hänen omista asenteistaan mutta niitä myös tukivat ajan poliittinen diskurssi. Mielikuvissa muutosta ei ollut havaittavissa aineiston perusteella. Muutosta voitiin nähdä kuitenkin siinä, miten hän alkoi ymmärtämään Tšekkoslovakian kehitystä paremmin ja analyyttisemmin, mutta kuva silti saattoi pysyä varsin yksinkertaisena. Toisaalta, jos ennakkokuva Tšekkoslovakiasta oli jo sellainen, että väestö oli jotain toista, niin tämän päälle hän saattoi myös alkaa rakentaa arvioita. Vaikka slaavilaisuus ei esiintynytkaan muissa raporteissa syksyn aikana, niin hänen kielteisyytensä kommunismia ja sen tarkoituksia kohtaan kasvoivat. Niitä hän arvioi myös retorisesti väliin lennokkaasti.

Hänen mielikuvansa pohjautuivat ns. ”eliitin” kuvaan, eli diplomaattien ja poliitikkojen tapaamisiin. Tämä toisaalta on helppokin ymmärtää, sillä hän oli kokenut diplomaatti ja taustaltaan yläluokkainen, joten se saattoi olla tutumpi maailma. Toisaalta näiden verkostojen kautta, hän saattoi onnistua saamaan arvokasta tietoa, tai jota hän piti tärkeänä. Palin ei ollut aktiivinen asenteita muuttamaan, hän ei hakeutunut tilanteisiin, joissa mahdollisesti kuva saattaisi muuttua tai monipuolistua. Siihen ei välttämättä ollut tarvetta Suomen ulkoasiainhallinnosta, eikä siihen erityisemmin toivottu. Mielikuvia voidaan nähdä raporteissa tunnelmien kuvauksissa, joissa hän arvioi esimerkiksi sitä, miten jotkut tapahtumat herättivät odotuksia, pelkoja. Nämä tunnelmien kuvaukset saattavat toisaalta kertoa myös sitä, että hän halusi tukea tiettyjen asiakokonaisuuksien vakavuutta. Myös hän pyrki tuomaan esille muiden diplomaattien näkemyksiä ja arvioita tulevaisuudesta, jotka ennustivat pessimismia tulevaisuutta varten. Palinin kuvausta Tšekkoslovakiasta, voidaan nähdä loogisena kehityksenä, jossa usein palattiin ja tarkennettiin myös asioita, jos niitä tulisi tarkastella yksityiskohtaisemmin. Suomen ja Tšekkoslovakian keskinäisiä piirteitä Palin ei tuo esille. Suomea tarkastellaan vaan lähinnä muiden diplomaattien ja poliitikkojen silmin, sitäkin varsin vähän. Sen lisäksi, vaikka Tšekkoslovakia oli uskonnollisesti katolinen maa ja Suomi pääosin luterilainen tämä ei vaikuttanut maiden välisiin suhteisiin, eikä asiaa noteerattu raporteissa.

Tutkimukseni, tukee aiempia tutkimuksia siitä, miten Tšekkoslovakian sisäpoliittiset ja ulkopoliittiset tekijät olivat vaikuttamassa demokratian heikkenemiseen. Samalla se

myös tukee niitä tutkimuksia, joissa on esitetty, että maan poliittiset puolueet ja lähtötaso demokratiaan olivat erittäin heikot. Tšekkoslovakiassa myös yleisesti tunnettiin myötämielisyyttä sosialismia ja Neuvostoliittoa kohtaan. Samalla kommunistit ruokkivat maassa tunnettua saksalaisvastaista ilmapiiriä ja toimintaa.

Loppulause

Tässä pro- gradu tutkielmassa tutkin Suomen ja Tšekkoslovakian keskinäisiä diplomaattisia suhteita vuosina 1945–1947. Tutkimuksessani oli kolme tutkimuskysymystä:

- 1) Miten Suomen ja Tšekkoslovakian väliset suhteet käynnistyivät? Oliko haasteita suhteiden käynnistymisessä? Miksi Eduard Palin valittiin lähettilääksi?
- 2) Mitä teemoja tai asiakokonaisuuksia Eduard Palin raporteissa käsitteli? Miksi Palin keskittyi tiettyihin asiakokonaisuuksiin? Millainen käyttöarvo mahdollisesti raporteilla oli?
- 3) Miten lähettilään Eduard Palinin mielikuvat vaikuttivat raporttien sisältöön? Muuttuivatko mielikuvat?

Tutkimukseni tuo tuoreen näkökulman Suomen ja Tšekkoslovakian välisiin suhteisiin, sillä se avaa diplomatian ja lähetystön näkökulmaa siitä, mitä Tšekkoslovakiasta tiedettiin ennen vallankaappausta. Tutkimukseni mukaan Suomen ja Tšekkoslovakian välisessä suhteiden alkuvaiheessa suhteet käynnistyivät epävarmassa asetelmassa, sillä Suomi oli kansainvälisesti paitsiossa ja Tšekkoslovakia oli Neuvostoliiton armeijan vallassa. Samoin molemmissa valtioissa oli kommunistisella puolueella suurempi valta. Tšekkoslovakia oli alkuvaiheessa aktiivisempi osapuoli käynnistämään suhteita. Suhteet etenivät alun taloussuhteiden myötä diplomaattiselle ja poliittiselle tasolle. Suhteet valtioiden välillä solmittiin uudelleen sodan jälkeen vuoden 1946 aikana. Alkuun painotus oli keskinäisissä taloussuhteissa. Virallisesti Suomen ja Tšekkoslovakian diplomaattiset suhteet solmittiin vuoden 1947 aikana. Suomen lähetystön käynnistämistä hidasti osaltaan se, että maa oli ulkopoliittisesti paitsiossa ja Pariisin rauhansopimus vakiinnutti Suomen aseman 1947 tuolloin myös liittoutuneiden valvontakomissio poistui maasta. Lähetystö perustettiin elokuussa 1947. Suomessa niukkojen resurssien vuoksi jouduttiin harkitsemaan lähetystöjen perustamista intressien mukaan. Kesällä Marshall ohjelmasta kieltäytyminen aiheutti Suomessa ongelmia, mutta Suomen ulkopoliittinen johto seurasi Tšekkoslovakian Marshall päätöstä. Aineisto vuosien 1945–1947 osalta oli varsin niukasti käytössä. Suomen sisäpolitiikan tilanne ja suhtautuminen Neuvostoliittoon vaikuttivat Suomen intresseihin Tšekkoslovakiaan. Eduard Palinin nimittäminen diplomaatiksi voidaan katsoa olleen

tarkoin harkittu valinta. Hän oli kokenut diplomaatti, joka oli palvellut Suomen ulkoasiainhallintoa jo vuodesta 1918 alkaen. Hänen edellinen komennuspaikkansa oli Romania. Palinin valinnassa ei aiheuttanut ongelmia hänen aiemmat tehtävänsä, vaan päinvastoin ne saattoivat tukea hänen valintaansa.

Tutkimuksessani hyödynsin OLAVI FÄLTIN ja DAVID RATZIN historiallista kuvatutkimusta. Kyseinen metodi toimi mielestäni onnistuneesti Eduard Palinin toiminnan tarkastelussa. Tutkimukseni mukaan Palinin raporttien sisältöön vaikuttivat toisaalta kohdemaan poliittinen ja kansainvälinen kehitys. Tässä voidaan huomioda, että se, mitä Tšekkoslovakian yhteiskunnallisessa kehityksessä tapahtui, vaikutti myös raporttien sisältöön. Sisäpolitiikassa hän tarkasteli etenkin kommunistien, sosiaalisendemokratian puolueen välisiä suhteita. Kansainvälisiä suhteita hän raportoi sen mukaan, miten niillä oli vaikutusta Tšekkoslovakian sisäpolitiikkaan. Tällaisia tapahtumia olivat Kominformin perustaminen 1947 ja Chilen ja Tšekkoslovakian diplomaattisten suhteiden katkeaminen. Tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan huomioda, että Palinin raportoinneissa huomaa, että hän keskittyi kuvamaan maantieteellisesti jakautunutta, poliittisesti jakautunutta ja ongelmallista yhteiskuntaa, jossa demokratiakaan ei ollut kovin vahvalla pohjalla. Asiakokonaisuuksien käyttöarvo Suomelle oli poliittinen, sillä maan kehitystä saatettiin peilata Suomen vastaavaan.

Asiakokonaisuudet, joihin hän keskittyi, myös voidaan kuvatutkimuksen perusteella huomata, että Palinin omilla mielikuvilla, asenteilla oli vaikutusta siihen, miten hän tarkasteli yhteiskunnallista kehitystä. Palinia voidaan pitää varsin oikeistolaisena diplomaattina, edustihan hän vuoden 1918 jälkeistä Suomen ulkoasiainhallinnon diplomaattia. Sen lisäksi hänen taustansa oli yläluokkainen. Palin liitti Tšekkoslovakiaan slaavilaisuutta, jota voidaan pitää kielteisenä näkökulmana. Tšekkoslovakia oli jotain toista. Hänen kuvaansa Tšekkoslovakiasta määritteli bolsevismi vastaisuus. Raportit olivat poliittisesti latautuneita. Palinin kuva maasta jäi myös varsin etäiseksi syksyn 1947 aikana, hänen tietonsa pohjautuivat pääsääntöisesti Prahan diplomatia piireihin ja siellä hän myös verkostoitui.

Palin esitti välillä hienovaraista kritiikkiä Tšekkoslovakian poliittista toimintakulttuuria kohtaan. Kritiikki oli kohdistettu kompromisseihin. Osaltaan se voidaan ymmärtää niin, että kompromissit ja kansanrintaman toimintatavat edesauttoivat kommunismin

valtapyrkimyksissä. Varsinaisesti hän ei välttämättä hakeutunut tilanteisiin, jossa kuva olisi saattanut muuttua, eikä häneltä välttämättä sitä odotettu. Osaltaan kuvassa voidaan nähdä muutoksia siinä mielessä, että hän alkoi syksyn aikana lähes neutraalista raportoinnista myös tuomaan esille omia arvioita, tunnelmia ja pelkoja, sekä mahdollisia tulevaisuus arvioita. Eduard Palinin raportoinnilla voidaan katsoa olleen jopa merkittävä vaikutus siihen, mitä Suomen ulkoasiainhallinto tiesi Tšekkoslovakiasta. Se myös tukee sitä, että Suomessa oltiin kiinnostuneita Tšekkoslovakiasta nimenomaan poliittisessa mielessä. Suomen ja Tšekkoslovakian väliset taloudelliset suhteet olivat vähäiset tuona aikana. Tämä johtui osaltaan siitä, että molemmat valtiot olivat suhteellisen köyhiä ja Tšekkoslovakiassa oli aloitettu toteuttamaan sosialismiin siirtyminen. Tutkimukseni aineistolla ei voida ottaa kantaa siihen, miten näitä raportteja sovellettiin Suomen yhteiskuntaan.

Tämä tutkimus tukee aikaisempia diplomatian ja kansainvälisten suhteiden tutkimuksia, PETTERI MERTALAN ja KARI ALENIUKSEN tutkimuksia, siitä miten mielikuvilla on merkitystä diplomaatin työssä. Toisaalta tutkimukseni kannalta Palinin oleskelu maassa oli varsin lyhyt, jotta kuvassa voitaisiin huomata suurempia muutoksia. Jatkotutkimusta aiheesta voisi tehdä runsaasti. Tutkimusta voisi jatkaa kevään tapahtumiin, jolloin kommunistinen vallankaappaus tapahtui ja myös Eduard Palinin kauden päättymistä vuoteen 1950 saakka voisi tutkia. Miten kuva Tšekkoslovakiasta muuttui sinä aikana?

Lähdeluettelo

I Painetut lähteet

Lähteet

SUOMEN ULKOASIAINMINISTERIÖN ARKISTO, Helsinki (UMA): C28 PRAHA. 12L
TUKHOLMA.

Paasikivi, J.K. 1985: J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944- 1946. Ensimmäinen osa
28.6.1944–24.4.1949. Toimittaneet Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. Neljäs painos.
WSOY, Porvoo.

II Sähköiset lähteet

Suomen Tšekkoslovakian lähetystö

https://www.mzv.cz/helsinki/fi/kahdenvaliset_suhteet/index.html

(luettu 24.4.2019)

Tšekkoslovakian Suomen lähetystö

https://www.mzv.cz/helsinki/en/bilateral_relations/history_of_diplomatic_representation_in/index.htm (luettu 26.4.2019)

III Tutkimuskirjallisuus:

Alenius, Kari 2011: "An Excellent Friend Afflicted with Internal Difficulties": The Image of Romania Conveyed by the Finnish Embassy in Bucharest, 1939–1945. s.21–33.
Valahian Journal of Historical Studies. Nro 16 2011.

Brown, Martin D., Kováč, Dušan, Teich, Mikuláš 2011: *Slovakia in history*. Cambridge university press.

Bergström, Christer 2016: Operaatio Barbarossa. Suomentanut Raimo Malkamäki.
Koala kustannus, Helsinki.

Beevor, Anthony 2015: *Toinen mailman sota*. Suomentanut Jorma- Veikko Sappinen. WSOY, Helsinki.

Duroselle, Jean-Baptiste & Pierre Renouvin, Pierre 1967: *Introduction to the History of International Relations*. Frederick A. Praeger Inc. New York

Fält, Olavi K.: Introduction. Teoksessa Looking at Other. Historical study of images in theory and practise. Toimittanut Kari Alenius, Olavi K. Fält & Seija Jalagin. Oulun yliopisto, Oulu, 2002.

Fält, Olavi K. 1982: *Eksotismista realismiin. Perinteinen Japanin-kuva Suomessa 1930-luvun murroksessa*. Studia Historica Septentrionalia 5, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys r.y. Rovaniemi.

Hakovirta, Harto 2012: *Maailmanpolitiikka teoria ja todellisuus*. Toinen uudistettu painos. Hakapaino Oy, Helsinki.

Hanhimäki, Jussi & Westad, Odd Arne 2003: *The cold war, A history in documets and eyewitness accounts*. Oxford university press. New York.

Hentilä, Seppo 2009: "Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944." *Suomen poliittinen historia 1809–2009*, s.101–206. Toimittanut Osmo Jussila, Seppo Hentilä, Jukka Nevakivi. 6. painos. WSOY, Helsinki.

Hitchcock, William 2011: "The marshall plan and the creation of the west". *The Cold War Vol. I*, s. 154–175. Toimittaneet Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad. Cambridge university press.

Jussila, Osmo 1990: *Suomen tie 1944–1948, Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa?* WSOY, Juva.

Jussila Osmo, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi 2009: *Suomen poliittinen historia 1809–2009*. 6. painos. WSOY, Helsinki.

Kafka, Franz 1999: Nälkätaiteilija – novelleja. Johdanto Kai Laitinen, s.5-22.. Kuudes painos. Gummerus. Jyväskylä.

Kershaw, Ian 2009: Hitler. Suomentanut Ilkka Rekiaro. Otava, Helsinki.

Kemiläinen, Aira 1994: "Rajankäyntiä rodusta rasismiin." *Historiallinen Aikakauskirja* 2/1994, 99–105.

Kivioja, Virpi 2016: *Ristiriitainen ryssä. Venäläinen kansaluonne, rotu ja viholliskuva suomalaisissa ja saksalaisissa maantieteen kouluoppikirjoissa 1933- 1944*. Painosalama Oy, Turku.

Krasner, Stephen D. 2001: "Rethinking the Sovereign State Model." *Empires, systems and states: great transformations in international politics*. (edited by Cox, Michael & Dunne, Tim & Booth, Ken) s. 17–42. Cambridge University Press.

Krejci, Jaroslav & Machonin, Pavel 1996: *Czechoslovakia, 1918–92. A laboratory for Social Change*. ST. Martin's press, inc. New York.

Laamanen, Ville 2010: "Euroopan ideologiset rintamalinjat Suomalaisin silmin". *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historia*, s.229–253. Toimittaneet Erkki Railo, Ville Laamanen. WS bookwell Oy, Porvoo.

Larmola, Heikki 1994: "Miksi Tšekkoslovakian tie ei ollut Suomen tie, Tšekkoslovakia ja Suomi Neuvostoliiton sodanjälkeisessä valtapiirissä". *Historiallinen aikakausikirja* 3/1994, s. 212–229.

Larmola, Heikki 2003: *The "Czechoslovak path": A Communist route to power monopoly in 1943–1948 within the framework of "mittleuropa" great power setting, and the soviet spehere of intrrests*. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Majander, Mikko 2004: *Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–1951*. Yliopistopaino, Helsinki.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/yhte/vk/majander/pohjoism.pdf>

Mastny, Vojtech 1996: *The Cold War and Soviet Insecurity. The Stalin Years*. Oxford University Press.

Mc Dermott, Kevin & Agnew, Jeremy 1997: *The Comintern, A history of international Communism from Lenin to Stalin*. ST. Martin's press. Hong Kong.

Mertala, Petteri 2013: *Kuvalla voi olla merkitystä. Suomen ja Espanjan väliset suhteet 1917- 1946*. Oulun yliopisto väitöskirja.
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526202433.pdf>

Nevakivi, Jukka 1993: "Johdatus nyky-yhteiskuntaan ja –maailmaan". Jukka Nevakivi, Seppo Hentilä, Lauri Haataja. *Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen*. Loimaa.

Nevakivi, Jukka 1988: *Ulkoasiainhallinnon historia 1918–1956 1*. Ulkoasiainministeriö, Helsinki 1988.

Nevakivi, Jukka 1995: *Zdanov Suomessa. Miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu?* OTAVA, Keuruu.

Nevakivi, Jukka 2009: "Jatkosodasta nykypäivään 1944- 2009". *Suomen poliittinen historia 1809–2009*, s.213–364. Toimittanut Osmo Jussila, Seppo Hentilä, Jukka Nevakivi. 6. painos. WSOY, Helsinki.

Nuorteva, Jussi & Raitio Tuire 1996: *Ulkoasiainhallinnon Matrikkeli 1918–1993* 2. Ulkoasiainministeriö. Mikkeli.

Pechatnov, Vladimir 2011: "The Soviet union and the world, 1944–1953", *The Cold War Vol. I* s.90–112. Toimittaneet Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad. Cambridge university press.

Polvinen, Tuomo, Heikkilä, Hannu & Immonen, Hannu 1999: *J.K. Paasikivi, Valtiomiehen elämäntyö 4 1944–1948*. WSOY, Juva.

Rajak, Svetozar 2010: "The Cold war in the Balkans, 1945–1956", *The Cold War Vol. I*. s. 198–221. Toimittaneet Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad. Cambridge university press.

Ratz, David 2007: "The Study of Historical Images." s. 189–220. Teoksessa Faravid 31/2007. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys r.y., Rovaniemi 2007.

Ree, Erik Van 2003: *The political thought of Joseph Stalin: A study in twentieth century revolutionary patriotism*. Routledge Curzon Taylor & Francis Group. New York.

Renner, Hans 1989: *A history of Czechoslovakia since 1945*. Translated from the Dutch by Evelien Hurst- Buist. TJ P Press (Padstow) Ltd, Padstow, Cornwall.

Rentola, Kimmo 1994: ”Pessi ja illuusiot, Neuvostojohdo ja Suomalainen kommunismi 1944–1948”, s. 195–212. *Historiallinen aikakausikirja* 3/1994.

Rentola, Kimmo 2010: ”Suomi kylmässä sodassa”. Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historia, s. 285–318. Toimittaneet Erkki Railo, Ville Laamanen. WS bookwell Oy, Porvoo.

Rentola, Kimmo 2016: *Stalin ja Suomen kohtalo*. Otava, Keuruu.

Rentola Kimmo 1997: *Niin kylmää, että polttaa/ kommunistit, kekkonen ja kreml 1947–1958*. Otava, Keuruu.

Saarinen, Hannes 2006: ”Demokratian kriisi ja toinen maailmansota” s. 875–955. *Maailman historian pikku jättiläinen*. WSOY, Porvoo.

Suny, Grigor Ronald & Martin, Terry 2001: *A state of nations. Empire and nation-making in the age of Lenin and Stalin*. Oxford university press.

Tudda, Chris 2015: *A history, from Potsdam, to Malta*. Bloomsbury Academic.

Uola, Mikko 1995: *Suomi ja Keskuksen valtakunta. Suomen suhteet Kiinantasavaltaan 1919–1949*. Kangasalan kirjapaino, Kangasala

Vares, Veras 2010: ”Suomi lännen silmi”, *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historia*, s. 318–351. Toimittaneet Erkki Railo, Ville Laamanen. WS bookwell Oy, Porvoo.

Visuri, Pekka 2015: *Paasikiven Suomi suurvaltojen puristuksessa 1944–1947*. Docendo Oy, Jyväskylä.

Ward, James 2013: *Priest, politician, collaborator: Josef Tiso and the making of fascist Slovakia*. Cornell university press.